ספרות עזר · דקדוק

שפה לנאמנים

רבי יהודה ליב אדל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שפה לנאמנים

רבי יהודה ליב אדל

מקור הטקסט: פרויקט בן־יהודה

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שפה-לנאמנים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמת המחבר 4
דברי המסדר 4
ביאור מונחים המוזכרים בספר 7
דברים בשבח הספר מאת ידיד המחבר 8
שלמים 9
שלמים 10
חסרי פ"א נו"ן 11
נחי פ"א אל"ף 12
נחי פ"א יו"ד 14
כפולים 15
נחי עי"ן 16
נחי עי"ן 17
נחי למ"ד אל"ף 18
נחי למ"ד אל"ף 19
נחי למ"ד ה"א 20
נחי למ"ד ה"א 21
הכנויים 22
הכנויים 23
שימושי בכל"ם 24
הערות והארות על הלוחות, מדברי המגיה 25
דבור ראשון: [**הכרת הפועל ושרשיו**] 27
דבור שני: [**הפעל והטיותיו**] 36
דבור שלישי: [**הבנינים ותולדותיהם**] 43
דבור רביעי: [**עניני הנגזרות**] 56

קונטרס הפעלים עם מה שראוי לבאר עליו מתמונת משקליהם הם ושנוייהם. והענינים התלוים בהם. הנקרא בשם יורה על ענינו שפה לנאמנים יתן חלק לשבעת הבנינים גם לשמונה הגזרות והמורכב מהם. ויבאר היטב ההוראות המתיחדות לכל אחד מחלקיו למיניהם, גופיהם זמניהם ובניניהם, איש איש ממלאכתו אשר המה עושים. וע"י התגלגלות הדברים, יומשך איזה השגה או הגה"ה על מי שהגיעו דבריו אלינו, בקיצור נמרץ, כי קטן מזבח הקונטרס הלז מהכיל את העולה על רוח המסדר בתשלום הדברים. אשר על כן הנו מציב לו יד, מורה באצבעותיו לעומת מחברתו המרחבת לשון בענינים אלו. הנה היא טמונה בתום האהלו. סדרתיו אני יהודה ליב הלוי מזאמשטש. עוד היותי על אדמתי בביתי ובחומותי. (לתועלת בניי שי' המתלמדים לדרוך בנתיבות משפט לשון עברי, וחפצים לדעת מוצאיו ומובאיו) ויהי כאשר שלחני הזמן לשבור בתוך הבאים, פק"ק לבוב הבירה. ויראו את הקונטרס הלזה, רבים וכן שלמים. ויהללו אותו אל זאטוטי בני ישראל אשר קרבת לה"ק יחפצו, פתוני ואפת להפיק רצונם להעלות הקונטרס הלז עלי מזבח הדפוס, ואתנהו על ידי עושי המלאכה.

הקדמת המחבר

דברי המסדר

אמר שלמה ע"ה (משלי כ'), יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת. והמאמר סתום בכללו. **ולדעתי** דבר גדול דבר המלך החכם. ונבינהו עם מאמר חכם אחר, אשר אמר, חפצי ההמון מושגים להם באמצעות קנינם ורכושם. וחפצי המשכיל מושגים לו באמצעות דברי מדע ומאמרי השכל, ע"כ.

והנה יש במאמר הקצר הלזה כפלים לתושיה. הכוונה הפשוטה מבוארת לעין כל. אבל הכוונה הפנימית אשר בו הוא, כי חפצי ההמון, והם הענינים המבוקשים לחומר וכל אשר סביבותיו עזרה, יושגו להם ע"י דברים ממוצעים, המתייחסים ומתדמים אל מבוקשם, והם הקנין והרכוש. כי גם המה הם חומריים לבד, לא ימצא במכתתם חרש לחתות אש שלמעלה מיקוד, ולחשוף מים העליונים מגבא (המתואר בשם פלג אלקים מלא מים). כי אין להדברים העבים והגסים האלו, שום התלות והתקשרות עם הדברים הזכים הבהירים, היורדים מלמעלה הרחק מאד מאדם. אולם חפצי המשכיל ומבוקשיו, והם הענינים האלקיים העומדים ממעל לו, (גם קצת מבוקשיו מהשפלים, די ספוקו לבד) מושגים לו ויגיעו אליו, ע"י דברי מדע כו'.

נמשך בזה למ"ש החכם **מוהר"ש ארקוולטי**, וז"ל, אמנם עוד לאלוק' מלין אצל ברי לבב (ר"ל למה שנקראת המלה תיבה) כי התיבה שנכנס בה נח איש צדיק, היה ענינה לדבר אלקי, שהוא בית קבול לאורות העליונים. ולכן הונח שם תיבה לחבור האותיות, אשר אור העליונים נגה עליהם, עכ"ל.

וא"כ, אחר שהתיבות והמאמרים קשורים ואחוזים בדברים, אשר המה חפצי המשכיל ומבוקשיו. לזה בהשתמשו בדברי המדע, יושגו לו מבוקשיו על ידם. והוא כמי שאוחז ראש החוט בידו, ובמשכו אצלו מעט מעט, יגיע אל המרגליות הקשורה בראשו השני של החוט.

ונשכיל מן מוצא הדברים. כי הדברים המסבבים צרכי הממון, והם הקנין והרכוש והדברים המסבבים צרכי המשכיל, לא ישתתפו בשם, ולא יקיפם גדר אחד. כי הקנין והרכוש, אם שהוא מכין ומקרב צרכי האיש אליו, עכ"ז לא יתואר בערכם, בשם כֶּלִי, כי זה השם לא יפול, רק על אחד מהשנים. אם על דבר שהוא בית קבול למה שבתוכו (וכ"כ הרד"ק בזה), אף שאיננו מתקנו ממה שהיה. או שהוא מתקן איזה דבר הנעשה על ידו, אל מה שהוא ראוי לו, אף שאיננו בית קבולו.

והנה הקנין והרכוש, לא ימצא בו מעשה אשר יעשה חדשה בצרכי העולם. גם איננו בית קבולם, עד שיפול עליו שם כלי. אבל אחר שמותריהם מזולתם מהשפלים אַיִן, כי אם בבחינת המשכת קיומם והתמדת מציאותם יותר מהממהרים להכלות ולהפסד (וכמ"ש בזה הקדמונים), לזה שְׂמָם הגודר אותם ביתרונם מזולתם הוא מלת יֵשׁ, כלומר, מקוימים בישותם. אבל דברים המסבבים חפצי המשכיל ומבוקשיו, והם הדברים הנקנים באמירה, אחר שידענו מדברי הארקוולטי שהתיבות המה בית קבול למה שבתוכם מאורות העליונים, יפול עליה שם כלי על נכון.

וזהו מאמר שלמה ע"ה אשר יצאנו בו ראשונה, יֵשׁ זהב ורב פנינים. כלומר הקנין והרכוש,

יתואר בשם יש, לא יותר. וּכְלִי יקר שפתי דעת, הרצון בו, אבל שם כלי (וי"ו וכלי, הוא במקום אבל, כמו [משלי י' א] בן חכם ישמח אב "ו"בן כסיל תוגת אמו) לא יפול עליהם, רק על שפתי דעת. כי דברי מדע הם בית קבול לחפצי המשכיל ומבוקשיו, ויושגו לו על ידיהם.

ומעתה נאמר, שכמו שהאיש הזריז ישתדל בשמירת כליו, לבלתי יקוב חור בדלתם ובדפנותיהם. ואז ישפך לארץ המשקה החביב לו אשר בתוכם. כמו כן ראוי לכל בן דעת, לנצור על דל שפתיו, כלי המבטא אשר לו, והם המאמרים והתיבות היוצאים מפיו, ולא

ישנה את תפקידם. כי אולי בעקימת שפתיו באופן איננו ראוי, ימיר רע בטוב, ויהפך ח"ו רחמים לדין (עיין מ"ש בזה לקמן דבור רביעי אות א', בשם המקובל האלקי מוהר"מע מפאנו, דבר נפלא מסגולת לה"ק, בקשורו עם כחות העליונים) ועל כיוצא בזה אמר החכם ע"ה, החיים והמות ביד הלשון, ואמר עוד יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא. ואמרו בזוהר מאן דצלי צלותיה, בעא לפרשא מלוי כדקא יאות, ע"כ.

והנה לזה נתעוררו קדמונינו ז"ל לחבר ספרים לברר בהם לשוננו לה"ק. ומהם סדרו לוח הפעלים, ממנו יראו וכן יעשו לעשות ללה"ק משקל.

אמנם שתים הנה מגמותי אשר הניעוני והעירוני לסדר לוח הנוכחי הלזה עם מה שנאמר עליו פה. ראשונה, (זולת מה שכמעט אינה במציאות) כי הלוחות הנזכרים, אינם מזכירים במשקליהם רק מלה אחת, והוא המשקל היותר מבורר. ומשקלים זולתו, יעזבו כעזובת החורש והאמיר, ולא ישאום על שפתם. ומכשול גדול הוא לפני המתלמד.

דרך משל, בעבר ליחיד נסתר, הציבו על הלוח משקל פָּעַל ומשקל פָּעוֹל פָּעֵל לא זכרו כלל.

והמתלמד, בקראו מקרא וימצא כתוב ואברהם זָקֵן, לזר יחשבהו, כי לא ידע אל מי מחלקי הבנין יפנהו, ומה דמות יערך לו, אחר שזה המשקל לא נמצא בסדר הלוח כלל. גם במלת ולא יכול משה, יטעה לומר שהוא מקור, כי זה המשקל רואה הוא צדיק לפניו בלוח הזה. ולא ידע כי גם משקל פָּעֵל פָּעוֹל הם פעלים עוברים. גם לא נמצא בלוחות הנזכר סדור הכנויים על נכון.

שנית, כי הלוחות הראשונות נדפסו סתומות בלא ביאור, כי מסדריהם סמכו עצמם על ספרי הדקדוק אשר מאז. ויצא מזה, כי האיש אין הספרים תחת ידו, היה הלוח בעיניו כדברי הספר החתום, כמלקט שבלים בעמק רפאים.

ועוד נוסף, כי בספרי הדקדוק יבואו הדברים מעורבבים, משקלי הפעלים עם ההוראות השייכים להפועלים גם הזרות הנמצא בהם. המתלמד לא יבין לאשורו לחפש איה מקום תחנות הבאור על כל אשר חפץ.

אי לזאת נטיתי ידי לחלק באור הפעלים לשנים, לא ידובקו איש באחיהו. וכה אעשה להם לטהרם, בפנים הלוח, הצבתי משקל המבורר והנמצא על הרוב. אם נמצאים עוד משקלים בזה, ציינתי עליו אות מוקף בחצי לבנה. והצבתים לבדנה בצדו של הלוח או תחתיו, וכ"ז בקצור נמרץ.

ומה שיש לדבר ולבאר מהתחלקות הבנינים והגזרות, או מה שיש בזה להשיג על דברי מי שקדמוני,שמתי מדור בפני עצמו, ונטעתיו ושכן תחתיו בסוף הלוח, בקונטרס הנקרא

אצלי שפה לנאמנים. ולא ערכנו בתוכן מלין זולת השייכים לפעלים לבד, כי הם הם היסודות אשר כל עמודי לה"ק נשענים עליהם. ואת היותר, והם התנועות ומשקלי השמות ואבזרייהו, סמכתי כעת על הספרים אשר חוברו מאז, ולא רציתי לכפול הדברים. בצרוף כי הזמן לחצני, אכלני הממני, לא נתנני השב רוחי לשלח רצוצי הדברים חפשים. וגם המעט אשר לפני בדפוס, קצרתי, וסמכתי א"ע על מה שנאמרו אצלי הדברים באריכות, והנם באמתחתי.

תמו דברי עמוס פסילוס [א"ה, עיין פסיקתא דר' כהנא (טז ד), ומובא ברש"י עמוס ז יד] הי' דך נכלם כקיר נטוי וכגדר הדחויה. ואשא כפים אל אל בשמים: יעזרני על דבר כבוד שמו, לעשות משפט עבדו ומשפט עמו, יאר פניו אתנו סלה. תחת רוח כהה מעטה תהלה. יאיר עינינו לתורה ולתעודה, ויקבץ נפוצות יהודה.

הלא כה דברי באלפי הדל, **יהודה ליב הלוי עד"ל**, מזאמושטש יע"א

ביאור מונחים המוזכרים בספר

לתועלת המתלמד אציגה נא עמך באור השמות והמלות הבאים בענין:

גִּזְרָה. דע כי כלל לה"ק נחלק לשמונה חלקים, והם, שלמים, חסרים, נחי פ"א אל"ף, נחי פ"י יוד, נחי עי"ן, כפולים, נחי למ"ד ה"א, נחי למ"ד אל"ף (ופירוש כל אחד על מקומו יבא בשלום), וכל חלק נקרא גזרה, מלשון ספיר גִּזְרָתָם, ור"ל תבנית. כי כל השרשים אשר יִבָּנוּ על תבנית אחד, נכללים בגזרה אחת, ונקראים אז, גזרת השלמים, גזרת החסרים כו':

בִּנְיָן. כל גזרה נחלקת לשבעה חלקים, אשר כל חלק מהם נקרא בנין. וכל אחד, שם לְוַאי מוכיח עליו, בנין הקל, בנין נפעל, בנין פִּעֵל (ויש שקורין אותו בנין הכבד), בנין פֻּעַל (ויש שקורין אותו שלא נזכר שם פועלו מהכבד), בנין הִפְעִיל (ויש שקורין אותו בנין הכבד נוסף), בנין הָפְעַל, בנין הִתְפַּעֵל, ופירוש כל אחד מהם והוראתו על מקומו יבא בשלום:

זְמַן. כל בנין יש בו שלשה זמנים כוללים אשר יאותו לפעולות אדם, זמן עבר, זמן בינוני, זמן עתיד. אבל בדרך פרט, יתחלקו לששה זמנים, נקראו בשמותם, עבר, בינוני פֹּעֵל, בינוני פָּעוּל, מָקוֹר (הוא משולל מהזמן), צָוּוּי (הוא עתיד התכופיי), עָתִיד (הוא עתיד המאוחר), ופירוש כל אחד על מקומו יבא בשלום:

גּוּף. באמרנו כי איזה פעולה נעשית ע"י אדם, צריכים אנחנו לרמז במאמרינו אם הגוף המדובר בו הוא גוף נסתר, ר"ל שהוא נסתר מנגד עיני המדבר ואיננו במעמדו, ואז גוף

נִסְתָּר יקרא. או הוא נמצא במעמדו ועומד לנוכח המדבר מאזין מקשיב לקולו, ואז גוף נוֹכֵחַ יקרא, או נִמְצָא. או שגוף המְדַבֵּר בו והמדבר עסוק בענינו איננו איש זולתו, אבל הדבור הולך וסובב בעד עצמו של המדבר, לא בעד אחרים, ואז יקרא גוף מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ:

דברים בשבח הספר מאת ידיד המחבר

ויהי כראות ה"ה הרב המופלג החכם השלם הנגיד המפורסם שר וטפסר מהור"ר יהודה ליב בהרב מוהר"מ שניאור ז"ל זאת המחברת, כל משקלי הפעלים והכנויים אוגרת, ודברים הצודקים מבררת, עד מהרה הריץ דברו בקסת הסופר, ועל ענין המסדר נתן אמרי שפר, ואלה דבריו ויושר אמריו.

רבים מישני שנת עולם יקיצו לטוב ריחו ואור ירחו ירח זיו פני אר"י, מימינו אש דת למו, ידיו רב לו בכולא תלמודא ובפוסקים. ומשמאלו עושר וכבוד, מדת ההסתפקות, היא הנותנת עושר לבעליה בקנין היראה והחכמה, והשגת הכבוד האמתי נקנה בהשכלת אמתתו יתברך על ידי הבחינה בברואיו, גדר השכל וידוע אותו ית', כמבואר בכתבי האר"י ריש שער הכללים. כל אלה המה קניני ה"ה הרב החכם השלם המופלג פלג מלא ברכת ה' וירא אלקים מרבים **מוהר"ר יהודא ליב הלוי מזאמוטשט**. גם ראיתי דרושיו הנחמדים, על אדני האמת מיוסדים, ע"פ מחקר אלקיי בנתיב ודרך הקדש ע"פ מהלכי הקדמונים, ותעלוזנה כליותי. ויהודא עוד מקנא את אפרים וישראל, כי בלעגי שפה ידבר בלשוננו לה"ק, הנשכחת מני רגל הילדים אשר חנן ה' אותם בחכמה, בלתי הבט אל משקלי הבנינים והפעלים. ויהודא יעלה על במתי חכמת הדקדוק עשר מעלות, לזה איזן וחיקר ותיקן ומיישר **שפה לנאמנים**, ומוציא כלי למעשהו, להביאו בדפוס לזכות הרבים: עלץ לבי ויגל כבודי: ולאשר שמי בקרבו, אמרתי משירי אהודנו, ועל פועל ידיו אצונו:

שיר מיוסד על יתד ותנועה. יתד וב' תנועות. יתד וג' תנועות. ובראשי החרוזות שמי כשמו, ה' אלקיו עמו:

יְ שֵׁנֵי שְׁנַת עוֹלָם הֲלֹא יָקִיצוּ
לְ רֵיחַ יְקַר שַׁמְנוֹ וְאוֹר הוֹד שִׁמְשׁוֹ
הֲלֹא זֶה דְּבָרָיו מַה מְּאוֹד יַמְרִיצוּ
יְ גַלּוּ טְהוֹר רַעְיוֹן וְשִׂיחַ לַחְשׁוֹ
וְ אִם לֹא לְאָדָם מַחְשְׁבוֹתָיו נִגְלוּ
בְּ הָפֵץ עָנָן אוֹרוֹ פְּנֵי כָּל חוּצוֹת
דְּ רוֹשִׁים לְכָל-חֵפֶץ כְּנוֹפֶת יִזְלוּ

אֲ מוּנִים בְּלֵב וְלֵב יְזַמְּרוּ דִיצוֹת

דברי אוהבו דבוק מאח. שנת אודך **ביושר לבב** לפ"ק ה"ק **יהודה ליב** בהרב מוהר"מ **שניאור** זלל"ה לע"ע פה ק"ק לבוב יע"א.

שלמים

זְמַן **גּוּף קַל** (זכר) **קַל** (נקבה) **נִפְעַל** (זכר) **נִפְעַל** (נקבה) **עבר** יחיד נסתר פָּקַד (א) פָּקְדָה נִפְקַד נִפְקְדָה (י) רבים נסתר פָּקְדוּ פָּקְדוּ נִפְקְדוּ נִפְקְדוּ נוכח ליחיד פָּקַדְתָּ (ב) פָּקַדְתְּ (ג) נִפְקַדְתָּ נִפְקַדְתְּ נוכח לרבים פְּקַדְתֶּם (ד) פְּקַדְתֶּן נִפְקַדְתֶּם נִפְקַדְתֶּן יחיד מדבר פָּקַדְתִּי פְּקַדְתִּי נִפְקַדְתִּי נִפְקַדְתִּי רבים מדברים פָּקַדְנוּ (ה) פָּקַדְנוּ (ה) נִפְקַדְנוּ (ה) נִפְקַדְנוּ **בינוני פּוֹעֵל** נסתר פֹּקֵד פְּקוּדָה (ו) נִפְקָד נִפְקָדָה (יא) נסתרים פְּקֻדִים פְּקֻדוֹת נִפְקָדִים (יב) נִפְקָדוֹת **פָּעוּל** נסתר פָּקוּד פְּקוּדָה אין בו פעול אין בו פעול נסתרים פְּקוּדִים פְּקוּדוֹת אין בו פעול אין בו פעול **מָקוֹר** בכל"ם פְּקוֹד(ז) בִּפְקוֹד כו' הִפָּקֵד (יג) הִפָּקֵד (יג) **ציווי** ליחיד פְּקוֹד (ח) פִּקְדִי הִפָּקֵד (יד) הִפָּקְדִי לרבים פִּקְדוּ פְּקֹדְנָה הִפָּקְדוּ הִפָּקֵדְנָה **עתיד** יחיד מדבר אֶפְקוֹד (ט) אֶפְקֹד אֶפָּקֵד אֶפָּקֵד רבים מדברים נִפְקֹד פְּקֹד נִפָּקֵד נִפָּקֵד נוכח ליחיד תִּפְקֹד תִּפְקְדִי תִּפָּקֵד תִּפָּקְדִי נוכח לרבים תִּפְקְדוּ תִּפְקֹדְנָה תִּפָּקְדוּ תִּפָּקֵדְנָה נסתר יִפְקֹד תִּפְקֹד יִפָּקֵד תִּפָּקֵד נסתרים יִפְקְדוּ תִּפְקֹדְנָה יִפָּקְדוּ תִּפָּקֵדְנָה

א ויש עוד שני משקלים בזה, ולא יָכוֹל משה לבוא גו', וכבוד ד' מָלֵא גו' (שמות מ,לד). ודע כי משקל פָּעֵל פָּעוֹל הם עומדים על הרוב: (ב) ואם למ"ד הפעל תי"ו, אז בבוא עוד תי"ו נוספת על השורש, אחת מהתי"ו נופלת, לקושי פגישת שתי אותיות דומות, ודגש שבשנית משלימה, כמו אותו תשחית וְכָרַתָּ (דברים כ, כ). (ג) ואם ל"פ גרונית היא פתוחה, ואותי שָׂכַחְתָּ (יחזקאל כב, יב) הלוא שָׁמַעְתָּ בתי (רות ב,ח): (ד) קמ"ץ הפ"א נשתנה לשו"א בחלק נוכח לרבים, שלא להרבות בתנועות בהרגשות חמש אותיות ושלש מהן בתנועה, גם הנגינה נעתקה אל התנועה שאחריה: (ה) ואם ל"פ נו"ן, נו"ן אחת נופלת בזה, לקושי פגישת שתי דומות. מצרים נָתַנּוּ יד (איכה ה, ו): (ו) משקל אחר פֹּקֶדֶת וע"ד זה בכל הבינונים, נִפְקָדֶת נִפְקָדֶת כו': (ז) משקל אחר בל קְרוֹב אליך (תהלים לב ט). משקל אחר וּבָשֵׁל מבושל (שמות יב, ט) משקל אחר והיה כְּשָׁכַב (מלכים א א, כא). ונמצא ג"כ בתוספת ה"א, וּלְדָבְקָה בו (דברים יא, כב). ובחיריק, לְרִבְעָה אותה (ויקרא כ, טז). ואופן נקוד אותיות בכל"ם, ע"ל סוף הלוח [א"ה, בסוף הטבלאות]: (ח) ולגזרת פָּעַל, צָלַח רְכַב (תהלים מה, ה). ואם העי"ן או הלמ"ד גרונית, הוא תמיד ע"ד זה, שְׁלַח סְלַח שְׁאַל. ובתוספת ה"א, שָׁמְרָה נפשי (תהלים פו, ב) ובחיר"ק, שִׁלְחָה הנער

(בראשית מג, ח). משקל אחר בזה, ד' שְׁמָעָה ד' סְלָחָה (דניאל ט, יט) (ט) אל"ף אית"ן בסגו"ל להרחיבה. וגם בזה נמצא גזרת אֶפְעַל. ואם הפ"א גרונית, אז לגזרת אֶפְעוֹל תהי הפ"פ בח"פ וית"ן בפת"ח, כמו יַהֲלוֹם. ולגזרת אֶפְעַל תהי' הפ"פ בח"פ וית"ן בסגו"ל, כמו יֶחֱזַק. וע"ד זה עצמו נוהגת שמוש נו"ן הנפעל. (י) משקל אחר וְנִשְׁכַּחַת צור (ישעיה כג, טו), והתי"ו רפויה להבדיל בינו ובין נִשְׁכַּחְתָּ, שהתי"ו דגושה שם, והיא נגזרת ממלת אַתְּ והוא נוכח לנקבה:

שלמים

פִּעֵל (זכר) פִּעֵל (נקבה) פֶּעַל (זכר) פֶּעַל (נקבה) הִפְעִיל (זכר) הִפְעִיל (נקבה) הָפְעַל (זכר) הָפְעַל (נקבה) הִתְפַּעֵל (זכר) הִתְפַּעֵל (נקבה) — — — — — — — — — — — — — — — — — —

פִּקֵּד (טו) פִּקֶּדָה פֻּקַּד (טז) פֻּקֶּדָה הִפְקִיד (יז) הִפְקִידָה הָפְקַד (יח) הָפְקְדָה הִתְפַּקֵּד (יט) הִתְפַּקֶּדָה פִּקֵּדְתָּ פִּקַּדְתָּ פֻּקַּדְתָּ פֻּקֵּדְתָּ הִפְקַדְתָּ הִפְקַדְתְּ הָפְקַדְתָּ הָפְקְדָתְּ הִתְפַּקַּדְתָּ הִתְפַּקַּדְתְּ פִּקַּדְתִּי פֻּקַּדְתִּי הִפְקַדְתִּי הָפְקַדְתִּי הִתְפַּקַּדְתִּי פִּקַּדְנוּ פֻּקַּדְנוּ הִפְקַדְנוּ הָפְקַדְנוּ הִתְפַּקַּדְנוּ פִּקַּדְתֶּם פֻּקַּדְתֶּם הִפְקַדְתֶּם הָפְקַדְתֶּם הִתְפַּקַּדְתֶּם פִּקַּדְתֶּן פֻּקַּדְתֶּן הִפְקַדְתֶּן הָפְקַדְתֶּן הִתְפַּקַּדְתֶּן פִּקְּדוּ פֻּקְּדוּ הִפְקִדוּ הָפְקְדוּ הִתְפַּקְּדוּ פִּקְּדָה פֻּקְּדָה הִפְקִידָה הָפְקְדָה הִתְפַּקְּדָה פִּקְּדוּ פֻּקְּדוּ הִפְקִידוּ הָפְקְדוּ הִתְפַּקְּדוּ פִּקְּדָן פֻּקְּדָן הִפְקִידָן הָפְקְדָן הִתְפַּקְּדָן

פִּקֵּד (נקבה) פִּקַּד (זכר) פֻּקַּד (נקבה) הַפְקִיד (זכר) הַפְקִיד (נקבה) הָפְקַד (זכר) הָפְקַד (נקבה) הִתְפַּקֵּד (זכר) הִתְפַּקֵּד (נקבה) — — — — — — — — — — — — — — — — — —

פַּקְּדִי אין בו ציווי אין בו ציווי הַפְקִידִי אין בו ציווי אין בו ציווי הִתְפַּקְּדִי פַּקְּדוּ אין בו ציווי אין בו ציווי הַפְקִידוּ הַפְקְדָנָה אין בו ציווי אין בו ציווי הִתְפַּקְּדוּ הִתְפַּקֵּדְנָה אֲפַקֵּד אֲפַקֵּד אַפְקִיד אַפְקִיד אַפְקַד אַפְקַד אֶתְפַּקֵּד נְפַקֵּד נְפַקֵּד נְפַקֵּד נַפְקִיד נַפְקִיד נְפַקַּד נְפַקַּד נִתְפַּקֵּד תְּפַקֵּד תְּפַקְּדִי תְּפַקְּדִי תַּפְקִיד תַּפְקִידִי תָּפְקַד תָּפְקְדִי תִּתְפַּקֵּד תִּתְפַּקְּדִי תְּפַקְּדוּ תְּפַקֵּדְנָה תְּפַקְּדוּ תַּפְקִידוּ תָּפְקְדוּ תָּפְקְדָנָה תִּתְפַּקְּדוּ תִּתְפַּקֵּדְנָה יְפַקֵּד תְּפַקֵּד יְפַקֵּד יַפְקִיד תַּפְקִיד יְפַקְּדוּ תְּפַקֵּדְנָה יְפַקְּדוּ תְּפַקְּדוּ תְּפַקֵּדְנָה יְפַקְּדוּ תַּפְקִידוּ תָּפְקְדוּ תִּתְפַּקְּדוּ תִּתְפַּקֵּדְנָה

יא העי"ן קמוצה, להבדיל בינו ובין העבר. ואם הוא בהפסק מאמר אז גם בעבר העין קמוצה, ואז יש הבדל אחר, כי בעבר הנגינה מלעיל, אחת מהנה לא נִשְׁבָּרָה (תהלים לד, כא), ובינוני הוא מלרע, רוח נִשְׁבָּרָה (תהלים נא, יט): (יב) ונמצא מלה זו בשו"א ע"פ, הַנִּמְצְאִים בשושן (אסתר א, ה), נֶחְבְּאִים במערה (יהושע י, יז), וכ' הרד"ק [מכלול, ליק, נה, א] בשם ריב"א [רבי יעקב בן אלעזר] כי אלה הם מהנפרד נִפְעַל ע"ש: (יג) מ"א נִכְסַף נכספתה (בראשית לא, ל) נִלְחַם נלחם (שופטים יא, כה) ועמש"ל דבור ג' אות ד': (יד) ובתוספת ה"א, הִשָּׁבְעָה לי (בראשית כא, כג). ודע כי הדגש שבפ"פ בנפעל במקור וצווי ועתיד הוא דגש חזק לתשלום נו"ן הבנין, ע"כ אם הפ"א אחת מאותיות שאינן מקבלות דגש, אזי אות המשמשת הוא בתנועה גדולה, והנח הנמשך הוא תמורת הדגש, כמו שתה גם אתה וְהֵעָרֵל (חבקוק ב, טז). וע"ד זה בג' בניני הדגש, פִּעֵל פֻּעַל הִתְפַּעֵל: (טו) דגש ע"פ לסימן הבנין, וכן בְּפֻעַל והתפעל. ועמ"ש באות שלפני זה. מ"א נִגַּשׁ יוסף (בראשית לג, ז), בפת"ח העי"ן [א"ה, צ"ע, כי לדעת הרד"ק נִגַּשׁ הוא מבנין נפעל, והביא המחבר את דבריו בדיבור ג אות ג]. (טז) ונמצא קמ"ץ חטף מקום שור"ק, לא כָּרַת שרך (יחזקאל טז, ד), תְּרָצָחוּ (תהלים סב, ד): (יז) ואם הפ"פ גרונית, הה"א בסגו"ל, ולא הֶאֱמִין סיחון (שופטים יא, כ), הֶחֱזִיקוּ בם (ירמיה נ, לג). (יח) מ"א, וְהֻשְׁלַךְ (דניאל ח, יא), לא הֻמְלַחַתְּ (יחזקאל טז, ד). ואם הפ"פ גרונית נשתנה הק"ח בזה לקמ"ץ גדול, יָחֳרַם (עזרא י, ח) ודומיהם. (יט) ואם הפ"פ אחת מאותיות השריקה שהם זשס"ץ, תבא תי"ו הבנין אחר הפ"פ, מִסְתּוֹלֵל (שמות ט, יז), מִשְׁתַּכֵּר (חגי א, ו), נִצְטַדֵּק (בראשית מד, טז), שהטי"ת תמורת תי"ו התפעל. ומלה אחת יוצאת מן הכלל, וְהִתְשׁוֹטַטְנָה (ירמיה מט, ג), והיה כן מפני התחברות שני טיתי"ן, שיש בהם קושי המבטא אחר תי"ו דגושה:

חסרי פ"א נו"ן

זְמַן גּוּף קַל (זכר) **קַל** (נקבה) **נִפְעַל** (זכר) **נִפְעַל** (נקבה) **הָפְעַל** (זכר) **הָפְעַל** (נקבה) **עבר** יחיד נסתר נָגַשׁ (א) נָגְשָׁה נִגַּשׁ (ה) נִגְשָׁה הֻגַּשׁ (ו) הֻגְשָׁה רבים נסתרים נָגְשׁוּ נָגְשׁוּ נִגְשׁוּ נִגְשׁוּ הֻגְשׁוּ הֻגְשׁוּ נוכח ליחיד נָגַשְׁתָּ נָגַשְׁתְּ נִגַּשְׁתָּ נִגַּשְׁתְּ הֻגַּשְׁתָּ הֻגַּשְׁתְּ נוכח לרבים נְגַשְׁתֶּם נְגַשְׁתֶּן נִגַּשְׁתֶּם נִגַּשְׁתֶּן הֻגַּשְׁתֶּם הֻגַּשְׁתֶּן מדבר בעדו נָגַשְׁתִּי נָגַשְׁתִּי נִגַּשְׁתִּי נִגַּשְׁתִּי הֻגַּשְׁתִּי הֻגַּשְׁתִּי רבים מדברים הֻגְשׁוּ הֻגְשׁוּ נָגַשְׁנוּ נָגַשְׁנוּ נִגַּשְׁנוּ הֻגַּשְׁנוּ **בינוני פֹּעֵל** נסתר נֹגֵשׁ נֹגְשָׁה נֹגֵשׁ נֹגְשָׁה נסתרים נֹגְשִׁים נֹגְשׁוֹת נִגָּשִׁים הֻגָּשִׁים **פעול** נסתר נָגוּשׁ נְגוּשָׁה אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול נסתרים נְגוּשִׁים נְגוּשׁוֹת אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול **מקור** בכל"ם נָגוֹשׁ (ב) נָגוֹשׁ (ב) הִנָּגֵשׁ

(ה) הִנֶּגֶשׁ (ה) הֻגַּשׁ הֻגַּשׁ **ציווי** ליחיד גַּשׁ (ג) גְּשִׁי הִנָּגֶשׁ הִנָּגְשִׁי אין בו ציווי אין בו ציווי לרבים גְּשׁוּ גַּשְׁנָה הִנָּגְשׁוּ הִנָּגַשְׁנָה אין בו ציווי אין בו ציווי **עתיד** יחיד מדבר אֶגַּשׁ (ד) אֶגַּשׁ (ד) אָנֻגַּשׁ אֶנָּגֶשׁ אֲגַשׁ אֲגַשׁ רבים מדברים נִגַּשׁ נִגַּשׁ נִנָּגֵשׁ נִנָּגֵשׁ נָגֵשׁ נָגֵשׁ נוכח ליחיד תִּגַּשׁ תִּגְּשִׁי תִּנָּגֵשׁ תִּנָּגְשִׁי תֵּגַשׁ תֵּגְשִׁי נוכח לרבים תִּגְּשׁוּ תִּגַּשְׁנָה תִּנָּגְשׁוּ תִּנָּגַשְׁנָה תֵּגְשׁוּ תֵּגַשְׁנָה נסתר יִגַּשׁ תִּגַּשׁ יִנָּגֵשׁ תִּנָּגֵשׁ יֵגַשׁ תֵּגַשׁ נסתרים יִגְּשׁוּ תִּגַּשְׁנָה יִנָּגְשׁוּ תִּנָּגַשְׁנָה יֵגְשׁוּ תֵּגַשְׁנָה

א גזרה זו נקראת חסרי פ"א נו"ן, כלומר שפ"פ שלה נו"ן והיא נופלת וחסרה אם נוסף לפניה איזה אות המשמשת, והדגש שבע"פ משלימה, כמו בבנין זה בכל חלק העתיד אֶגַּשׁ, נִגַּשׁ: (ב) מ"א גֶּשֶׁת. ואותיות בכל"ם משמשות בזה עם שני משקלי המקור, בְּנִקּוּר לכם (ש"א יא, ב) כְּנִפּוֹל (ש"ב ג, לד) בְּגֶשֶׁת (במדבר ח, יט) מִגֶּשֶׁת אליו (שמות לד, ל): (ג) משקל אחר, תֵּן להם (הושע ט, יד), ולגזרת פְּעֹל גִּשֵּׁי הלום (רות ב, יד), והנו"ן חסרה בזה אף שאין אות משמשת בראש התיבה, והיינו להשוות הציווי עם העתיד. ונמצא ג"כ ע"ד השלמים כמו ולגבעות נִפְּלוּ עלינו (הושע י, יט). (ד) ואם ע"פ מאותיות אחהע"ר, בא זה השורש ע"ד השלמים, כן יְנַהֵג מלך אשור (ישעיה כ, ד), לא תִנָּאֵף (שמות כ, יג). וכן בבנין הפעיל, יַנְחִיל (דברים ג, כח). ובהפעל, כן הָנְחַלְתִּי לי (איוב ז, ג). והיה זה, לפי שאם יהיה איתי"ן בציר"י להשלים חסרון נו"ן, אז יתחלף זה השורש עם נחי פ"א יו"ד, אֲדַע יֵדַע. וכן בהפעיל, אם יהיה בקמ"ץ יתחלף עם נחי עי"ן, לבי יָחִיל בקרבי (תהלים נה, ה) ובהפעל, אם יהיה בחול"ם שהוא אב לקמ"ץ חטוף, יתחלף עם וְהוֹחַלְתִּי כי לא ידברו (איוב לב, טז) שהוא מנחי פ"א יו"ד. ע"כ נבנה זאת הגזרה ע"ד השלמים אם א"א לדגש לבוא: (ה) המקור והציווי והעתיד באים בזה ע"ד השלמים, והטעם לפי שבמקומות הללו צריך להיות שני נוני"ן, אחת לסימן הבנין, ואחת שרשיית, וא"א להפיל שניהם מן התיבה ולהשלימם ע"י הדגש, לפי שאין דגש אחד משלים שתי אותיות חסרות. ע"כ הונחה נו"ן השורש על מקומה, ונו"ן הבנין לבד נופלת, ודגש משלימה. (ו) בא בזה השור"ק במקום הק"ח [א"ה קמ"ץ חטוף] שבהָפְעַל. והיינו, כי השור"ק מוכן ומוכשר לגבי דגש, יותר מק"ח, והק"ח מוכשר יותר לגבי שו"א נח מהשור"ק. לזה בא בשלמים הק"ח, ובחסרים השור"ק. ודע כי שלשה בניני הדגש, פְּעַל פִּעֵל הִתְפַּעֵל, לא סדרתי אותם פה על הלוח, לפי שהלוך ילכו ע"ד השלמים, וא"כ מה לי לכפול הדברים.

נחי פ"א אל"ף

זְמַן גּוּף קַל (זכר) קַל (נקבה) **נִפְעַל** (זכר) **נִפְעַל** (נקבה) **הִפְעִיל** (זכר) **הִפְעִיל** (נקבה) **הָפְעַל** (זכר) **הָפְעַל** (נקבה **עבר** יחיד נסתר אָכַל (א) אָכְלָה נֶאֱכַל נֶאֱכְלָה הֶאֱכִיל הֶאֱכִילָה

הָאֶכַל הָאְכְלָה רבים נסתרים אָכְלוּ אָכְלוּ נֶאֱכְלוּ נֶאֱכְלוּ הֶאֱכִילוּ הֶאֱכִילוּ הָאְכְלוּ הָאְכְלוּ נוכח ליחיד אָכַלְתָּ אָכַלְתָּ אָכַלְתָּ אָכַלְתָּ נֶאֱכַלְתָּ נֶאֱכַלְתָּ הָאֱכַלְתָּ הָאֱכַלְתָּ נוכח לרבים אֲכַלְתֶּם אֲכַלְתֶּם נֶאֱכַלְתֶּם נֶאֱכַלְתֶּם הֶאֱכַלְתֶּם הֶאֱכַלְתֶּם הָאֱכַלְתֶּן הָאֱכַלְתֶּן יחיד מדבר אָכַלְתִּי אָכַלְתִּי נֶאֱכַלְתִּי נֶאֱכַלְתִּי הֶאֱכַלְתִּי הֶאֱכַלְתִּי הָאֱכַלְתִּי הָאֱכַלְתִּי רבים מדברים אָכַלְנוּ אָכַלְנוּ נֶאֱכַלְנוּ נֶאֱכַלְנוּ הֶאֱכַלְנוּ הֶאֱכַלְנוּ הָאֱכַלְנוּ הָאֱכַלְנוּ **בינוני פֹּעֵל** נסתר אֹכֵל אֹכְלָה נֶאֱכָל נֶאֱכָלָה מַאֲכִיל מַאֲכִילָה הָאֱכָל הָאֱכָלָה נסתרים אֹכְלִים אֹכְלוֹת נֶאֱכָלִים נֶאֱכָלוֹת מָאֱכִילִים מָאֱכִילוֹת הָאֱכָלִים הָאֱכָלוֹת **פעול** נסתר אָכוּל אֲכוּלָה אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול מָאֱכָל מָאֱכָלָה אין בו פעול אין בו פעול נסתרים אֲכוּלִים אֲכוּלוֹת אין בו פעול אין בו פעול מָאֱכָלִים מָאֱכָלוֹת אין בו פעול אין בו פעול **מקור** בכל"ם אָכוֹל אָכוֹל הֵאָכֵל הֵאָכֵל הַאֲכִיל הַאֲכִיל הָאֱכֵל הָאֱכֵל **ציווי** ליחיד אֱכֹל אִכְלִי הֵאָכֵל הֵאָכְלִי הַאֲכֵל הַאֲכִילִי אין בו ציווי אין בו ציווי לרבים אִכְלוּ אֱכֹלְנָה הֵאָכְלוּ הֵאָכַלְנָה הַאֲכִילוּ הַאֲכֵלְנָה אין בו ציווי אין בו ציווי **עתיד** יחיד מדבר אֹכַל (ב) אֹכַל (ב) אֵאָכֵל אֵאָכֵל אַאֲכִיל אַאֲכִיל אָאֱכַל אָאֱכַל רבים מדברים[1] נֹאכַל נֹאכַל נֵאָכֵל נֵאָכֵל נַאֲכִיל נַאֲכִיל נָאֱכַל נָאֱכַל נוכח ליחיד תֹּאכַל תֹּאכְלִי תֵּאָכֵל תֵּאָכְלִי תַּאֲכִיל תַּאֲכִילִי תָּאֱכַל תָּאֱכָלִי נוכח לרבים תֹּאכְלוּ תֹּאכַלְנָה תֵּאָכְלוּ תֵּאָכַלְנָה תַּאֲכִילוּ תַּאֲכֵלְנָה תָּאֱכְלוּ תָּאֱכַלְנָה נסתר יֹאכַל תֹּאכַל יֵאָכֵל תֵּאָכֵל יַאֲכִיל תַּאֲכִיל יָאֱכַל תָּאֱכַל נסתרים יֹאכְלוּ תֹּאכַלְנָה יֵאָכְלוּ תֵּאָכַלְנָה יַאֲכִילוּ תַּאֲכֵלְנָה יָאֱכְלוּ תָּאֱכַלְנָה

א גזרה זו נקראת נחי פ"א אל"ף כלומר הפ"פ שלה הוא אל"ף, והיא נחה בחלק העתיד, אחר אותיות אית"ן. ואותיות אית"ן נקדו בחול"ם, אֹכַל תֹּאכַל וכו', והוי"ו הנמשכת מן החול"ם היא תמורת אל"ף השרשיית. ומה שלא נקדו אות האית"ן בקמ"ץ, ואז היתה האל"ף נמשכת ממנו בלי תמורה וחלוף, היה כדי להבדיל בין העתיד מדבר בעדו, ובין העבר ליחיד נסתר, כי בשניהם הי' נאמר אָכַל. (ב) אֹכַל. כבר כתבנו שהוי"ו הנמשכת מהחולם היא מקום אל"ף שרשיית, והפילו האל"ף אף מהמכתב. ולא עשו כן בשאר חלקי העתיד, שהאל"ף כתובה, תֹּאכַל, כתב ר"א בחור שהי' זה שלא יהיו שני אלפי"ן יחד, לומר אֹאמַר, ע"כ. והרבה מצאנו מבעלי פ"א אל"ף הבאים ע"ד השלמים גם בעתיד, רק שאות אית"ן הוא בסגו"ל להרחבה, וַתָּאֶהַב מיכל (ש"א יח, כ), פֶּן תֶּאֱלַף ארחותיו (משלי כב, כה), ואצל כל פנה תֶּאֱרֹב (שם ז, יב). פִּעֵל פֶּעַל הִתְפַּעֵל הלוך ילכו ע"ד השלמים. והסנה איננו אֶכָּל (שמות ג, ב) נאמר ממנו אֶאֱכַל, והטעם מבואר, כי אחר שאלה הם בניני הדגש, והיינו שהע"פ ראויה להדגש לסימן כבדות הבנין, א"כ איך תהי'

[1] במקור נדפס "מסברים" – הערת פב"י

האל"ף נחה אחר אותיות אית"ן, כי הנח והדגש הפכיים המה, יהיו צרות זו לזו, ע"כ נקוד האל"ף בתנועה ע"ד השלמים.

נחי פ"א יו"ד

זָמַן גּוּף קַל (זכר) קַל (נקבה) **נִפְעַל** (זכר) **נִפְעַל** (נקבה) **הִפְעִיל** (זכר) **הִפְעִיל** (נקבה) **הָפְעַל** (זכר) **הָפְעַל** (נקבה **עבר** יחיד נסתר יָדַע יָדְעָה נוֹדַע נוֹדְעָה הוֹדִיעַ (ו) הוֹדִיעָה הוּדַע הוּדְעָה רבים נסתרים יָדְעוּ יָדְעוּ נוֹדְעוּ נוֹדְעוּ הוֹדִיעוּ הוֹדִיעוּ הוּדְעוּ הוּדְעוּ נוכח ליחיד יָדַעְתָּ יָדַעְתְּ (א) נוֹדַעְתָּ נוֹדַעְתְּ הוֹדַעְתָּ הוֹדַעְתְּ הוּדַעְתָּ הוּדַעְתְּ נוכח לרבים יְדַעְתֶּם יְדַעְתֶּן נוֹדַעְתֶּם נוֹדַעְתֶּן הוֹדַעְתֶּם הוֹדַעְתֶּן הוּדַעְתֶּם הוּדַעְתֶּן יחיד מדבר יָדַעְתִּי יָדַעְתִּי נוֹדַעְתִּי נוֹדַעְתִּי הוֹדַעְתִּי הוֹדַעְתִּי הוּדַעְתִּי הוּדַעְתִּי רבים מדברים יָדַעְנוּ יָדַעְנוּ נוֹדַעְנוּ נוֹדַעְנוּ הוֹדַעְנוּ הוֹדַעְנוּ הוּדַעְנוּ הוּדַעְנוּ **בינוני פֹּעֵל** נסתר יֹדֵעַ (ב) יֹדַעַת נוֹדָע נוֹדָעָה מוֹדִיעַ מוֹדִיעָה הוּדָע הוּדָעָה נסתרים יְדֻעִים יְדֻעוֹת נוֹדָעִים נוֹדָעוֹת מוֹדִיעִים מוֹדִיעוֹת הוּדָעִים הוּדָעוֹת **פעול** נסתר יָדוּעַ יְדוּעָה אין בו פעול אין בו פעול מוּדָע מוּדָעָה אין בו פעול אין בו פעול נסתרים יְדוּעִים יְדוּעוֹת אין בו פעול אין בו פעול מוּדָעִים מוּדָעוֹת אין בו פעול **מקור** בכל "ם יָדוֹעַ או דַּעַת (ג) יָדוֹעַ או דַּעַת (ג) הִוָּדַע הִוָּדְעָה הוֹדִיעַ הוֹדִיעַ הוּדַע הוּדַע **ציווי** ליחיד דַּע (ד) דְּעִי הִוָּדַע הִוָּדְעִי הוֹדַע הוֹדִיעִי אין בו ציווי אין בו ציווי לרבים דְּעוּ דַּעְנָה הִוָּדְעוּ הִוָּדַעְנָה הוֹדִיעוּ הוֹדַעְנָה אין בו ציווי אין בו ציווי **עתיד** יחיד מדבר אֵדַע (ה) אֵדַע (ה) אֶוָּדַע אֶוָּדְעָה אוֹדִיעַ אוֹדִיעָה אוּדַע אוּדְעָה רבים מדברים נֵדַע נֵדַע נִוָּדַע נִוָּדְעָה נוֹדִיעַ נוֹדִיעָה נוּדַע נוּדְעָה נוכח ליחיד תֵּדַע תֵּדְעִי תִּוָּדַע תִּוָּדְעִי תּוֹדִיעַ תּוֹדִיעִי תּוּדַע תּוּדְעִי נוכח לרבים תֵּדְעוּ תֵּדַעְנָה תִּוָּדְעוּ תִּוָּדַעְנָה תּוֹדִיעוּ תּוֹדַעְנָה תּוּדְעוּ תּוּדַעְנָה נסתר יֵדַע יֵדְעוּ תִּוָּדַע יוֹדִיעַ יוּדַע תודע נסתרים יֵדְעוּ תֵּדַעְנָה יִוָּדְעוּ תִּוָּדַעְנָה יוֹדִיעוּ תּוֹדַעְנָה יוּדְעוּ תּוּדַעְנָה

א ע"פ ולמ"ד בפת"ח להרחבה. ועיי' מ"ש לעיל בקל משלמים לנקבה מהעבר. (ב) פת"ח זה הוא ג"כ להרחבה. וכן הַפָּעוּל יָדוּעַ, הלמ"ד בפת"ח להרחבה. (ג) ואם הלמ"ד אינה גרונית, נאמר שֶׁבֶת רֶדֶת. ועל הרוב, אם המקור מזאת הגזרה בא לפני פעלים אחרים, הוא ע"ד השלמים, יָצֹא יָצָא (בראשית כז, ל), יָרֹד ירדנו (שם מג, כ) ובבאו לבדו נאמר שֶׁבֶת אחים (תהלים קלג, א). מ"א, לְדַעָה מה יעשה לו (שמות ב, ד) וע"ש בהראב"ע. (ד) ולגזרת פֹּעֵל, לָךְ-רֵד (שמות לב, ז), שֵׁב לימיני (תהלים קי, א). ונמצא ג"כ ע"ד השלמים, יְרָא את ה' בני ומלך (משלי כד,כא), יְראוּ את ד' קדושיו (*תהלים לד, י). והיה כן, להבדיל בין ענין היראה לענין הראיה, כי בשניהם נאמר לרבים רְאוּ, ולזה הניחו היו"ד על מקומה, והשוו בו כל חלקי הצווי: (ה) ונמצא ג"כ אותיות אית"ן בחיר"ק, ממי אִירָא (*תהלים כז,

א) מה שדים כי אינָך (*איוב ג, יב). ושורש יָכוֹל, באים אותיות אית"ן במלאפו"ם, אוּכַל נוּכַל. וז"ל הרד"ק [מכלול, ליק, צג, א] בזה, ולא הונעו בחול"ם שלא יתערב עם אוֹכַל לשון אכילה, וגם לא הונעו בציר"י כשאר נחי יו"ד, כדי שלא יתערב עם וַתֵּכֶל כל עבודת (*שמות לט, לב) וחביריו, לשון כליה ע"כ. ובא בו המקור בחסרון יו"ד, וגם זולת תי"ו האמנתי"ו, כֹּל תוכל (*איוב מב, ב), ואולי הוראתו כמו כֹּל העובר (*שמות ל, יג). [א"ה, שתי הדעות הובאו בראב"ע על הפסוק.] (ו) וי"ו הנמשכת מהחול"ם בבנין זה ובבנין נפעל מזאת הגזרה, היא במקום יו"ד השורש. והטעם כתב ר' אליהו בחור, שהוא מפני ששאר חלק הבנין הוי"ו נעה ומורגשת, ע"כ נבחרה הוי"ו, כי הדגש מורגש וניכר יותר בהברת וא"ו מביו"ד. ובהפעיל היתה ההתחלפות לפי שאם תנקד אות האית"ן בחיר"ק או בציר"י, יתחלף זה הבנין עם הקל וג' בניני הדגש.

כפולים

זְמַן גּוּף קַל (זכר) **קָל** (נקבה) **נִפְעַל** (זכר) **נִפְעַל** (נקבה) **הִפְעִיל** (זכר) **הִפְעִיל** (נקבה) **הָפְעַל** (זכר) **הָפְעַל** (נקבה **עבר** יחיד נסתר סַב (א) סַבָּה נָסַב (ד) נָסַבָּה הֵסֵב הֵסֵבָּה הוּסַב הוּסַבָּה רבים נסתרים סַבּוּ סַבּוּ נָסַבּוּ נָסַבּוּ הֵסֵבּוּ הֵסֵבּוּ הוּסַבּוּ הוּסַבּוּ נוכח ליחיד סַבּוֹתָ סַבּוֹת נָסַבּוֹתָ נָסַבּוֹת הֵסַבּוֹתָ הֵסַבּוֹת הוּסַבּוֹתָ הוּסַבּוֹת נוכח לרבים סַבּוֹתֶם סַבּוֹתֶן נָסַבּוֹתֶם נָסַבּוֹתֶן הֵסַבּוֹתֶם הֵסַבּוֹתֶן הוּסַבּוֹתֶם הוּסַבּוֹתֶן יחיד מדבר סַבּוֹתִי סַבּוֹתִי נָסַבּוֹתִי נָסַבּוֹתִי הֵסַבּוֹתִי הֵסַבּוֹתִי הוּסַבּוֹתִי הוּסַבּוֹתִי רבים מדברים סַבּוֹנוּ סַבּוֹנוּ נָסַבּוֹנוּ נָסַבּוֹנוּ הֵסַבּוֹנוּ הֵסַבּוֹנוּ הוּסַבּוֹנוּ הוּסַבּוֹנוּ **בינוני פֹּעֵל** נסתר סַב סָבָּה נָסָב נְסֻבָּה מֵסֵב מְסֻבָּה הוּסָב הוּסָבָּה נסתרים סַבִּים סַבּוֹת נָסַבִּים נְסַבּוֹת מְסֻבִּים מְסֻבּוֹת הוּסַבִּים הוּסַבּוֹת **פָּעוּל** נסתר סָבוּב סְבוּבָה אין בו פעול אין בו פעול מוּסָב מוּסָבָּה אין בו פעול אין בו פעול נסתרים סְבוּבִים סְבוּבוֹת אין בו פעול מוּסַבִּים מוּסַבּוֹת אין בו פעול אין בו פעול **מָקוֹר** בכל"ם סוֹב סוֹב הִסֹּב (ה) הִסֵּב (ה) הָסֵב הָסֵב הוּסַב הוּסַב **ציווי** ליחיד סוֹב סֹבִּי (ב) הִסֹּב הִסֹּבִּי הָסֵב הָסֵבִּי אין בו צווי אין בו צווי לרבים סֹבּוּ סֻבֶּינָה(ג) הִסֹּבּוּ הִסֻּבֶּינָה הָסֵבּוּ הֻסֶּבֶּינָה אין בו צווי אין בו צווי **עתיד** יחיד מדבר אָסֹב אֶסֻּבָּה (ו) אָסֵב אָסֵב אוּסַב אוּסַב רבים מדברים נָסֹב נָסֹב נָסַב נָסַב נָסֵב נָסֵב נוּסַב נוּסַב נוכח ליחיד תָּסֹב תָּסֹבִּי תִּסַּב תִּסַּבִּי תָּסֵב תָּסֵבִּי תּוּסַב תּוּסַבִּי נוכח לרבים תְּסֹבּוּ תְּסֻבֶּינָה תְּסַבּוּ תְּסֻבֶּינָה תְּסֵבּוּ תְּסֻבֶּינָה תּוּסַבּוּ תּוּסַבֶּינָה נסתר יָסֹב תִּסֹּב יִסַּב תִּסַּב יָסֵב תִּסֵּב יוּסַב תּוּסַב נסתרים יְסֹבּוּ תְּסֻבֶּינָה יְסַבּוּ תְּסֻבֶּינָה יְסֵבּוּ תְּסֻבֶּינָה יוּסַבּוּ תּוּסַבֶּינָה

א גזרה זו נקראת גזרת הכפולים לפי שהעי"ן ולמ"ד הם דומות ונראות ככפולות בבואם ע"ד השלמים, כָּלְלוּ יפיך (יחזקאל כז, ד) דָּלְלוּ וחרבו (ישעיה יט, ו). אבל לרוב תפול אות

אחת מהכפולים, ודגש הלמ"ד משלימה. ולזה, אם הלמ"ד היא אות שאינה מקבלת דגש, אז פ"פ קמוצ"ה, והנח תמורת הדגש, וּבָרוֹתִי מכם (יחזקאל כ, לח) וְאָרוֹתִי את ברכותיכם (מלאכי ב, ב). (ב) ובקמ"ץ חטוף מקום חול"ם נמצא ג"כ, רָנִי עקרה (ישעיה נד, א). (ג) הפ"א שרוק"ה ולא בחול"ם עכ"פ, לפי שבהוספת מלת נָה תתהווה תנועת הפ"א תנועה שלישית מתנועה אחרונה, וא"כ אינה מקום הנחת הטעם, ואם היה בחול"ם שהוא ת"ג [תנועה גדולה] איך יתכן בוא אחריה דגש המשלים אות הכפל, כיון שאין נגינת טעם על הת"ג, ע"כ נשתנה לתנועה קטנה. וכן הדין בחלקי העתיד אם הפ"א היא תנועה שלישית מתנועה אחרונה תְּסֻבֶּינָה (בראשית לז, ז). (ד) ולגזרת נִפְעַל, נָקֵל מהיותך לי עבד (ישעיה מט, ו), נָסֵבָּה אלי (יחזקאל כו, ב) ולגזרת נפעל, וכן נָגְזוּ ועבר (נחום א,יב). משקל אחר הִמֵּס ימס (שמואל ב יז, י). (ו) משקל המבורר הוא לגזרת נִפְעַל בזה, אולם רבים נמצאים גם בחול"ם הפ"א, יִתֹּם פריו (יחזקאל מז,יב), וַיִּדֹּם אהרן (ויקרא י, ג), אֶשֹּׁם ואשאף (ישעיה מב, יד). ושלשה בניני הדגש יבואו על רוב ע"ד השלמים, ראה פניך לא פִּלָּלְתִּי (בראשית מח, יא), וְשִׁנַּנְתָּם לבניך (דברים ו, ז), את אביה היא מְחַלֶּלֶת (ויקרא כא, ט). אולם לפעמים יבואו ע"ד נחי עי"ן וַיְמֹדֵד ארץ (חבקוק ג, ו), וכן בבנין פֻּעַל, אשר עוֹלַל לי (איכה א, יב), וכן בבנין התפעל, עודך מְסִתּוֹלֵל (שמות ט, יז), והטעם, עיין במ"ש ר"א בחור.

נחי עי"ן

זְמַן גּוּף קַל (זכר) קַל (נקבה) **נִפְעַל** (זכר) **נִפְעַל** (נקבה) ** פִּעֵל** (זכר) ** פִּעֵל** (נקבה) **עבר** יחיד נסתר שָׁב שָׁבָה (ב) נָשֹׁב נְשֹׁבָה (ה) שׁוֹבֵב (ז) שׁוֹבְבָה רבים נסתרים שָׁבוּ שָׁבוּ נָשֹׁבוּ נְשֹׁבוּ שׁוֹבְבוּ שׁוֹבְבוּ נוכח ליחיד שַׁבְתָּ שַׁבְתְּ נְשׁוּבֹתָ נְשׁוּבֹתְ שׁוֹבַבְתָּ שׁוֹבַבְתְּ נוכח לרבים שַׁבְתֶּם שַׁבְתֶּן נְשׁוּבֹתֶם נְשׁוּבֹתֶן שׁוֹבַבְתֶּם שׁוֹבַבְתֶּן יחיד מדבר שַׁבְתִּי שַׁבְתִּי נְשׁוּבֹתִי נְשׁוּבֹתִי שׁוֹבַבְתִּי שׁוֹבַבְתִּי רבים מדברים שַׁבְנוּ שַׁבְנוּ נְשׁוּבֹנוּ נְשׁוּבֹנוּ שׁוֹבַבְנוּ שׁוֹבַבְנוּ **בינוני פֹּעֵל** נסתר שָׁב שָׁבָה (ב) נָשֹׁב נְשֹׁבָה (ה) מְשׁוֹבָב מְשׁוֹבָבָה נסתרים שָׁבִים שָׁבוֹת נְשֹׁבִים נְשֹׁבוֹת מְשׁוֹבְבִים מְשׁוֹבְבוֹת **פָּעוּל** נסתר שׁוּב שׁוּבָה אין בו פעול אין בו פעול מְשׁוֹבָב מְשׁוֹבָבָה נסתרים שׁוּבִים שׁוּבוֹת אין בו פעול אין בו פעול מְשׁוֹבָבִים מְשׁוֹבָבוֹת **מָקוֹר** בכל"ם שׁוֹב (ג) שׁוֹב (ג) הִשֹּׁב הִשֹּׁב שׁוֹבֵב שׁוֹבֵב **ציווי** ליחיד שׁוּב שׁוּבִי הִשֹּׁב הִשֹּׁבִי שׁוֹבֵב שׁוֹבְבִי לרבים שׁוּבוּ שׁוּבְנָה הִשֹּׁבוּ הִשֹּׁבְנָה שׁוֹבְבוּ שׁוֹבֵבְנָה **עתיד** יחיד מדבר אָשׁוּב (ד) אָשׁוּב (ד) אֶשֹּׁב אֶשֹּׁב אֲשׁוֹבֵב אֲשׁוֹבֵב רבים מדברים נָשׁוּב נָשׁוּב נִשֹּׁב נִשֹּׁב נְשׁוֹבֵב נְשׁוֹבֵב נוכח ליחיד תָּשׁוּב תָּשׁוּבִי תִּשֹּׁב תִּשֹּׁבִי תְּשׁוֹבֵב תְּשׁוֹבְבִי נוכח לרבים תָּשׁוּבוּ

תָּשׁוֹבְנָה תִּשׁוֹבוּ תִּשׁוֹבְנָה תְּשׁוֹבֵבְנָה תְּשׁוֹבֵבְנָה נסתר יָשׁוּב תָּשׁוּב יִשּׁוֹב תָּשׁוֹב יְשׁוֹבֵב תְּשׁוֹבֵב נסתרים יָשׁוּבוּ תָּשׁוֹבְנָה יִשּׁוֹבוּ (ו) תִּשׁוֹבְנָה יְשׁוֹבְבוּ תְּשׁוֹבֵבְנָה

א גזרה זו נקראת נחי עי"ן, וע"ל דבור רביעי אות ה'. ומשקל אחר נמצא לגזרה זו לגזרת פָּעֹל, הבקר אוֹר (בראשית מד, ג) מה טֹבוּ (במדבר כד, ה), בִּשְׁתֹּ מאשור (ירמיה ב, לו). ולגזרת פָּעֵל נאמר מֵת מֵתָה, כֵּנִים אתם (בראשית מב, יט). (ב) קָמָה מלרע הנגינה להבדיל בין עבר לבינוני וכן בכפולים. (ג) משקל אחר עד שׁוּב אף אחיך (בראשית כז, מה), אחרי שׁוּבִי נחמתי (ירמיה לא, יח). ועיין עוד לקמן במקור מבנין הפעיל מגזרה זו, מש"ש. (ד) הפ"א שרוק"ה ולא חלומ"ה, כי אין שור"ק בלא וי"ו, והוי"ו היא שרשיית בזה. לא כן בכפולים, שהוי"ו אינה לצורך, לכך הפ"א בחול"ם. ומעטים נמצאים אף בגזרה זו בחול"ם, יָשֹׁב אפך ותנחמני (ישעיה יב, א). (ה) בינוני לנסתרת הנגינה מלרע, והנו"ן שואי"ת, לפי שנעתקה הנגינה למטה. (ו) מלת וַיִּלֹּנוּ (שמות טו, כד, ועוד מקומות), כ' הרד"ק בשורש לו"ן שהוא מבנין זה ומזאת הגזרה. והב"ש [בנין שלמה (לר' זלמן הענא), בית הבנינים, חדר י, חלון ו] השיג עליו באמרו כי לא תפול מלת על על בנין נפעל, ע"ש, ושכח וַיִּקָּהֲלוּ על משה ועל גו' (במדבר טז, ג) ודכותיה, גם לא ראה דברי רש"י פ' בשלח (שמות טו, כד) וז"ל, וכן כל דרך לשון תלונה להסב הדיבור אל האדם, מתלונן כו', ולא אמר לונן כו', ע"ש.

נחי עי"ן

פָּעַל זכר **פָּעַל** נקבה **הִפְעִיל** זכר **הִפְעִיל** נקבה **הָפְעַל** זכר **הָפְעַל** נקבה **הִתְפָּעֵל** זכר **הִתְפָּעֵל**נקבה שׁוֹבֵב (ח) שׁוֹבְבָה הֵשִׁיב הֵשִׁיבָה הוּשַׁב הוּשְׁבָה הִתְקוֹמֵם (יב) הִתְקוֹמְמָה שׁוֹבְבוּ שׁוֹבְבוּ הֵשִׁיבוּ הֵשִׁיבוּ הוּשְׁבוּ הוּשְׁבוּ הִתְקוֹמְמוּ הִתְקוֹמְמוּ שׁוֹבַבְתָּ שׁוֹבַבְתְּ הֵשִׁיבוֹתָ (ט) הֵשִׁיבוֹת הוּשַׁבְתָּ הוּשַׁבְתְּ הִתְקוֹמַמְתָּ הִתְקוֹמַמְתְּ שׁוֹבַבְתֶּם שׁוֹבַבְתֶּן הֵשִׁיבוֹתֶם הֵשִׁיבוֹתֶן הוּשַׁבְתֶּם הוּשַׁבְתֶּן הִתְקוֹמַמְתֶּם הִתְקוֹמַמְתֶּן שׁוֹבַבְתִּי שׁוֹבַבְתִּי הֵשִׁיבוֹתִי הֵשִׁיבוֹתִי הוּשַׁבְתִּי הוּשַׁבְתִּי הִתְקוֹמַמְתִּי הִתְקוֹמַמְתִּי שׁוֹבַבְנוּ שׁוֹבַבְנוּ הֵשִׁיבוֹנוּ הֵשִׁיבוֹנוּ הוּשַׁבְנוּ הוּשַׁבְנוּ הִתְקוֹמַמְנוּ הִתְקוֹמַמְנוּ שׁוֹבֵב שׁוֹבָבָה מֵשִׁיב מְשִׁיבָה הוּשָׁב הוּשָׁבָה מִתְקוֹמֵם מִתְקוֹמֶמֶת שׁוֹבְבִים שׁוֹבָבוֹת מְשִׁיבִים מְשִׁיבוֹת הוּשָׁבִים הוּשָׁבוֹת מִתְקוֹמְמִים מִתְקוֹמְמוֹת אין בו פעול אין בו פעול מוּשָׁב מוּשָׁבָה אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול מוּשָׁבִים מוּשָׁבוֹת אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול שׁוֹבָב שׁוֹבָב הָשִׁיב (י) הָשִׁיב (י) הוּשַׁב הוּשַׁב הִתְקוֹמֵם הִתְקוֹמֵם אין בו ציווי אין בו ציווי הָשֵׁב הָשִׁיבִי אין בו ציווי אין בו ציווי הִתְקוֹמֵם הִתְקוֹמְמִי

אין בו ציווי אין בו ציווי הָשֵׁבְנָה אין בו ציווי הִתְקוֹמְמוּ הִתְקוֹמְמָנָה אֲשׁוֹבַב אֲשׁוֹבַב אָשִׁיב אָשִׁיב אוּשַׁב אוּשַׁב אֶתְקוֹמֵם אֶתְקוֹמֵם נְשׁוֹבַב נְשׁוֹבַב נָשִׁיב נָשִׁיב נוּשַׁב נוּשַׁב נִתְקוֹמֵם נִתְקוֹמֵם תְּשׁוֹבַב תְּשׁוֹבְבִי תָּשִׁיב תָּשִׁיבִי תּוּשַׁב תּוּשְׁבִי תִּתְקוֹמֵם תִּתְקוֹמְמִי תְּשׁוֹבְבוּ תְּשׁוֹבַבְנָה תָּשֵׁבְנָה תּוּשְׁבוּ תּוּשַׁבְנָה תִּתְקוֹמְמוּ תִּתְקוֹמַמְנָה יְשׁוֹבַב יְשׁוֹבַב יָשִׁיב (יא) תְּשִׁיב יוּשַׁב תּוּשַׁב יִתְקוֹמֵם תִּתְקוֹמֵם יְשׁוֹבְבוּ תְּשׁוֹבַבְנָה יָשִׁיבוּ תָּשֵׁבְנָה יוּשְׁבוּ תּוּשַׁבְנָה יִתְקוֹמְמוּ תִּתְקוֹמַמְנָה

ז ז"ל ר"א בחור מ"ב ע"א ס"ב, לפי שהוי"ו נחה א"א להדגישה, כי אין דגש לעולם באות נחה, לכך כפלו ל"פ תמורת הדגש, ואמרו כוֹנֵן במקום כּוּן ע"כ. ונמצא ג"כ ע"ד השלמים, קָיְמוּ וקבלו(אסתר ט, כז) קָיֵם (שם, לא). ואולי היה כן להבדיל בין המשמעות אשר יורה עליו משקל קוֹמֵם והמשמעות אשר יורה עליו משקל קָיֵם, ודו"ק. (ח) העי"ן פתוח"ה, וזהו עיקר ההבדל בין פִּעֵל לפָּעַל מגזרה זו. ועיין ראב"ע איכה (א, יב), פסוק אשר עוֹלַל לִי. (ט) ואם הפ"א גרונית הה"א בפת"ח לבד, הַעִידוֹתִי (דברים ד, כו), הַעִירוֹתִי מ"א הֵשַׁבְתָּ, הֵכַנְנוּ. וע"ד זה כל הנמצאים והמדברים. (י) מ"א הָשַׁב אל תערה (יחזקאל כא, לה). ונמצא הצווי מחוסר ה"א, שִׁים (בראשית כד, ב), לִין (שופטים יט ט). כתב הבחור כי לא יבא בחסרון ה"א במקור וצווי, רק בפעלים שלא נמצא בהם ציווי בקל, כי לא נוכל לומר שׁוּמִי כו', אבל הפעלים שנמצאו בהם הקל כו' לא יבא הצווי בחסרון ה"א לעולם בבנין זה, ע"כ. ונראה לי שזה היה כוונת רש"י פ' בא (שמות י, א) שיתי שׁוּמִי כו', והיינו לפי שיש לפרש מלת שיתי שהוא צווי לנקבה, כמו שִׁיתִי כליל (ישעיה טז, ג), לכך העתיקו רש"י למלת שׁוּמִי, שהוא ודאי מקור בכינוי, כי אלו היה צווי, היה ראוי שימי, ביו"ד, כנ"ל כוונתו (דלא כרא"ם שנדחק בזה [א"ה ראה תוספות השלם וספר זכרון, ביאורים אחרים בדברי רש"י]). (יא) ונמצא העתיד בציר"י הפ"א, יָגֵל יעקב (תהלים יד, ז) גם בפת"ח תָּלַן עיני (איוב יז, ב). ומלת וַיָּלִינוּ (במדבר יד, לו) היא זרה. וכתב הרד"ק [בשורש לון] שהדגש הוא תמורת הנח ע"ש, ונ"ל שבא כן להבדילו מן וַיָּלִינוּ מלשון לינת לילה [א"ה כ"כ הרד"ק שם]. (יב) ונמצא ג"כ ע"ד השלמים הִצְטַיָּדְנוּ (יהושע ט, יב). כתב הרד"ק [מכלול, ליק, קלג, ב], מלת למה תִּשּׁוֹמֵם (קהלת ז, טז), כ' ר"י [רבי יהודה חיוג'] שהוא מבנין זה, ודגש השי"ן לחסרון תי"ו, ונכון הוא, ע"כ:

נחי למ"ד אל"ף

זְמַן גּוּף קַל זכר נקבה **נִפְעַל** זכר **נְפָעַל** נקבה **עבר** יחיד נסתר מָצָא (א) מָצְאָה נִמְצָא נִמְצְאָה רבים נסתרים מָצְאוּ מָצְאוּ נִמְצְאוּ נִמְצְאוּ נוכח ליחיד מָצָאתָ מָצָאת נִמְצֵאתָ

נִמְצֵאת נוכח לרבים מְצָאתָם מְצָאתָן נִמְצֵאתָם נִמְצֵאתָן יחיד מדבר מָצָאתִי מְצָאתִי נִמְצֵאתִי נִמְצֵאתִי רבים מדברים מָצָאנוּ מְצָאנוּ נִמְצֵאנוּ נִמְצֵאנוּ **בינוני פֹּעֵל** נסתר מֹצֵא מֹצְאָה נִמְצָא נִמְצָאָה נסתרים מֹצְאִים מֹצְאוֹת נִמְצְאִים נִמְצְאוֹת **פָּעוּל** נסתר מָצוּא מְצוּאָה אין בו פעול אין בו פעול נסתרים מְצוּאִים מְצוּאוֹת אין בו פעול אין בו פעול **מָקוֹר** בכל"ם מָצוֹא מְצוֹא הִמָּצֵא **ציווי** ליחיד מְצָא מִצְאִי הִמָּצֵא הִמָּצְאִי לרבים מִצְאוּ מְצָאנָה (ב) הִמָּצְאוּ הִמָּצֶאנָה **עתיד** יחיד מדבר אֶמְצָא אֶמְצָא אֵמָּצֵא אֵמָּצֵא רבים מדברים נִמְצָא נִמְצָא נִמָּצֵא נִמָּצֵא נוכח ליחיד תִּמְצָא תִּמְצְאִי תִּמָּצֵא תִּמָּצְאִי נוכח לרבים תִּמְצְאוּ תִּמְצָאנָה תִּמָּצְאוּ תִּמָּצֶאנָה נסתר יִמְצָא תִּמְצָא יִמָּצֵא תִּמָּצֵא נסתרים יִמְצְאוּ תִּמְצָאנָה יִמָּצְאוּ תִּמָּצֶאנָה

א גזרה זו נקראת נחי למ"ד אל"ף, כלומר של"פ שלה היא אל"ף, והיא נחה על הרוב בבואה אחר תנועה. איברא, אחר שו"א היא מורגשת בתנועה לעולם. (ב) משקל אחר מְצָאֶנָה, האל"ף מורגשת, ועל דרך זה רבות בעתיד נמצאים על שני המשקלים, תִּמְצָאֶנָה, האלף נחה, או תִּמְצְאֶנָה אל"ף מורגשת. ודע, דאף דקי"ל כי כל לשון עבר אשר תשמשהו וי"ו ההפוך מעבר לעתיד, תשוב הנגינה מלרע, כמו וְשָׁמַרְתָּ את חוקיו (דברים ד, מ), וְשַׁבְתִּי בשלום (בראשית כח, כא), אין דין זה נוהג בגזרה זו אשר ל"פ אל"ף, וגם בגזרה אשר ל"פ ה"א, אבל כולם מלעיל אף עם וי"ו ההפוך, וְנָשַׁשָׁאתִי לכל המקום בעבורם (בראשית יח, כו), וּמָצָאתָ שני אנשים (ש"א י, ב), וְעָשִׂיתָ לאהרן (שמות כט, לה), וּבָנִיתָ שם מזבח (דברים כז, ה). ובא אחד מלרע ע"פ מסורה, וְאָפִיתָ אותה (ויקרא כד, ה). ודע דאין זה אלא בבנין הקל, אבל בהפעיל הם מלרע עם וי"ו ההפוך, וְהוֹצֵאתִי (שמות ו, ו ועוד).

נחי למ"ד אל"ף

פִּעֵל זכר **פִּעֵל** נקבה **פַּעַל** זכר **פַּעַל** נקבה **הִפְעִיל** זכר **הִפְעִיל** נקבה **הָפְעַל** זכר **הָפְעַל** נקבה **הִתְפַּעֵל** זכר **הִתְפַּעֵל** נקבה מְצֵא מְצְאָה מֵצָא מֵצְאָה הֵמְצִיא הֵמְצִיאָה הָמְצָא הָמְצְאָה הִתְמַצֵּא הִתְמַצְּאָה מְצָאוּ מְצָאוּ מֵצְאוּ מֵצְאוּ הֵמְצִיאוּ הֵמְצִיאוּ הָמְצְאוּ הָמְצְאוּ הִתְמַצְּאוּ הִתְמַצְּאוּ מְצֵאת מְצֵאת מֵצֵאת מֵצֵאת הֵמְצֵאת הֵמְצֵאת הָמְצֵאת הָמְצֵאת הִתְמַצֵּאת הִתְמַצֵּאת מְצֵאתֶם מְצֵאתֶן מֵצֵאתֶם מֵצֵאתֶן הֵמְצֵאתֶם הֵמְצֵאתֶן הָמְצֵאתֶם הָמְצֵאתֶן הִתְמַצֵּאתֶם הִתְמַצֵּאתֶן מְצֵאתִי מְצֵאתִי מֵצֵאתִי מֵצֵאתִי הֵמְצֵאתִי הֵמְצֵאתִי הָמְצֵאתִי הָמְצֵאתִי הִתְמַצֵּאתִי הִתְמַצֵּאתִי מְצֵאנוּ מְצֵאנוּ מֵצֵאנוּ מֵצֵאנוּ הֵמְצֵאנוּ הֵמְצֵאנוּ הָמְצֵאנוּ הָמְצֵאנוּ הִתְמַצֵּאנוּ הִתְמַצֵּאנוּ מְמַצֵּא מְמַצְּאָה מְצָא מְצָאָה מַמְצִיא מַמְצִיאָה

הָמְצָא הָמְצָאָה מִתְמַצֵּא מְתְמַצְּאָה מְמַצְּאִים מְמַצְּאוֹת מֻצָּאִים מֻצָּאוֹת מַמְצִיאִים מַמְצִיאוֹת הָמְצָאִים הָמְצָאוֹת מִתְמַצְּאִים מִתְמַצְּאוֹת מְמֻצָּא מְמֻצָּאָה אין בו פעול אין בו פעול מָמְצָא מָמְצָאָה אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול מֻצָּא מֻצָּא מַצֵּא מַצֵּא מֻצָּא מֻצָּא הַמְצִיא הַמְצִיא הָמְצָא הָמְצָא הִתְמַצֵּא הִתְמַצֵּא מַצֵּא מַצְּאִי אין בן ציווי אין בן ציווי הַמְצֵא הַמְצִיאִי אין בן ציווי אין בן ציווי הִתְמַצֵּא הִתְמַצְּאִי מַצְּאוּ מַצְּאָנָה אין בן ציווי אין בן ציווי הַמְצִיאוּ הַמְצִיאָנָה אין בן ציווי אין בן ציווי הִתְמַצְּאוּ הִתְמַצְּאָנָה אֲמַצֵּא אֲמַצֵּא אֲמַצֵּא אֲמַצֵּא אַמְצִיא אַמְצִיא אֶמְצָא אֶמְצָא אֶתְמַצֵּא אֶתְמַצֵּא נְמַצֵּא נְמַצֵּא נְמַצֵּא נְמַצֵּא נַמְצִיא נַמְצִיא נָמְצָא נָמְצָא נִתְמַצֵּא נִתְמַצֵּא תְמַצֵּא תְמַצֵּא תְמַצְּאִי תְמַצְּאִי תְמַצֵּא תְמַצֵּא תַמְצִיאִי תַמְצִיאִי תָמְצָא תָמְצָא תִתְמַצֵּא תִתְמַצֵּא תִתְמַצְּאִי תִתְמַצְּאִי תְמַצְּאוּ תְמַצְּאוּ תְמַצֵּאנָה תְמַצֵּאנָה תַמְצִיאוּ תַמְצִיאוּ תָמְצָאוּ תָמְצָאוּ תִתְמַצְּאוּ תִתְמַצְּאוּ תִתְמַצֵּאנָה תִתְמַצֵּאנָה יְמַצֵּא יְמַצֵּא יְמַצְּאוּ יְמַצְּאוּ יַמְצִיא יַמְצִיא יָמְצָא יָמְצָא יִתְמַצֵּא יִתְמַצֵּא תְמַצֵּאנָה יְמַצֵּאנָה תְמֻצָּאנָה תְמֻצָּאנָה יַמְצִיאוּ יַמְצִיאוּ תַמְצִיאוּ תַמְצִיאוּ יָמְצָאוּ יָמְצָאוּ תָמְצָאנָה יָמְצָאנָה יִתְמַצְּאוּ יִתְמַצְּאוּ תִתְמַצֵּאנָה יִתְמַצֵּאנָה

נחי למ"ד ה"א

זְמַן גּוּף קַל (זכר) **קַל** (נקבה) **נִפְעַל** (זכר) **נִפְעַל** (נקבה) **עבר** יחיד נסתר פָּנָה (א) פָּנָתָה נִפְנָה (ז) נִפְנָתָה רבים נסתרים פָּנוּ (ג) פָּנוּ (ג) נִפְנוּ נִפְנוּ נוכח ליחיד פָּנִיתָ פָּנִית נִפְנִיתָ (ח) נִפְנִית נוכח לרבים פְּנִיתֶם פְּנִיתֶן נִפְנִיתֶם נִפְנִיתֶן יחיד מדבר פָּנִיתִי פָּנִיתִי נִפְנִיתִי נִפְנִיתִי רבים מדברים פָּנִינוּ פָּנִינוּ נִפְנִינוּ נִפְנִינוּ **בינוני פֹּעֵל** נסתר פֹּנֶה (ד) פֹּנָה נִפְנֶה נִפְנָה נסתרים פֹּנִים פֹּנוֹת נִפְנִים נִפְנוֹת **פָּעוּל** נסתר פָּנוּי פָּנוּיָה אין בו פעול אין בו פעול נסתרים פְּנוּיִם פְּנוּיוֹת אין בו פעול אין בו פעול **מָקוֹר** בכל"ם פְּנֹה או פְּנוֹת (ה) הִפָּנֶה או הִפָּנוֹת **ציווי** ליחיד פְּנֵה פְּנִי הִפָּנֵה הִפָּנִי לרבים פְּנוּ פְּנֶינָה הִפָּנוּ הִפָּנֶינָה **עתיד** יחיד מדבר אֶפְנֶה (ו) אֶפְנֶה (ו) אֶפְנֶה אֶפְנֶה רבים מדברים נִפְנֶה נִפְנֶה נִפְנֶה נִפְנֶה נוכח ליחיד תִּפְנֶה תִּפְנִי תִּפְנֶה תִּפְנִי נוכח לרבים תִּפְנוּ תִּפְנֶינָה תִּפָּנוּ תִּפָּנֶינָה נסתר יִפְנֶה תִּפְנֶה תִּפָּנֶה יִפָּנֶה נסתרים יִפְנוּ תִּפְנֶינָה יִפָּנוּ תִּפָּנֶינָה

א גזרה זו נקראת נחי למ"ד ה"א, והיא נחה על הרוב, וכ"כ העי"ן בקמ"ץ כדי שתמשך ממנו הה"א. וארבעה שרשים נמצאים מגזרה זו ע"ד השלמים, לא גָבַהּ לבי (תהלים קלא, א), נָגַהּ אור (איוב כב, כח), וַיִּתְמְהוּ האנשים (בראשית, מג, לג), כָּמַהּ לך בשרי (תהלים סג, ב), וסי' גנת"ך [גָבה, נָגה, תָמה, נָמה. א"ה יש להעיר על המחבר שכתב שבנחי למ"ד ה"א הה"א נחה על הרוב וששרשי גנת"ך הם בגזרה זו אלא שהם ע"ד השלמים, שהיה לו לומר שנחי ל"ה הה"א נחה לעולם ושרשי גנת"ך למדיה"ם נראית ואינם נחי ל"ה כלל – וכפי שהגדיר הרד"ק במכלול, ליק, קיא, א ו-קכא, א]. (ב) ה"א השורש נשתנית

לתי"ו, שאם נשמטה לא היה הבדל בין זכר לנקבה, כי בשניהם נאמר עָשָׂה. ונמצא ג"כ ע"ד השלמים, דַּלְיוּ שוקים (משלי כו, ז), צור חָסָיוּ בו (דברים לב,לז). (ג) ה"א השורש נשמטה בזה לפי שלא יתכנו להיות שתי אותיות נחות רצופות. אולם לנמצאים ומדברים תשתנה ה"א השורש ליו"ד נחה. וכל זה, לפי שלא תנוח ה"א באמצע תיבה לעולם. (ד) משקל אחר, עֹשֵׂה פלא (שמות טו,יא), העי"ן בציר"י. וביחידה בקמ"ץ, וה"א הכתובה היא ה"א הנקבה, וה"א השורש נשמטה. (ה) מ"א, רְאֹה פניך (בראשית מח, יא), הסכלת עֲשׂוֹ (בראשית לא, כח). ועם בכל"ם תמיד בתוספת תי"ו: (ו) מ"א, אם תַּעֲשֶׂה עמנו רעה (בראשית כו, כט), אל תַּעֲשֶׂה את הדבר (ירמיה מ, טז). ואם פ"פ גרונית אות אית"ן בסגו"ל, אֶעֱלֶה ואגידה (בראשית מו, לא), תֶּהֱגֶה צדקך (תהלים לה, כח). ולפעמים הפילו ה"א ל"פ, והטילו תנועת ע"פ על פ"פ, והעמידו אות אית"ן בנגינה, אל תֵּפֶן (במדבר טז, טו) אל תְּגַל (משלי כה, ט), [א"ה, לכאורה אין זו דוגמא נאותה לכאן] יַעַשׂ ד'

נחי למ"ד ה"א

פְּעֵל (זכר) **פְּעֵל** (נקבה) **פָּעַל** (זכר) **פָּעַל** (נקבה) **הִפְעִיל** (זכר) **הִפְעִיל** (נקבה) **הָפְעַל** (זכר) **הָפְעַל** (נקבה) **הִתְפַּעַל** (זכר) **הִתְפַּעַל** (נקבה) פְּנֵה פְּנִתָה פָּנָה פָּנְתָה הִפְנָה הִפְנְתָה הָפְנָה הָפְנְתָה הִתְפַּנָה הִתְפַּנְתָה פְּנוּ פְּנִי פָּנוּ פָּנִי הִפְנוּ הִפְנִי הָפְנוּ הָפְנִי הִתְפַּנוּ הִתְפַּנִי פְּנִיתָ פְּנֵית הִפְנִיתָ הִפְנֵית הָפְנִיתָ הָפְנֵית הִתְפַּנִיתָ הִתְפַּנֵית פְּנִיתֶם פְּנֵיתֶן הִפְנִיתֶם הִפְנֵיתֶן הָפְנִיתֶם הָפְנֵיתֶן הִתְפַּנִיתֶם הִתְפַּנֵיתֶן פְּנִיתִי פְּנֵיתִי הִפְנִיתִי הִפְנֵיתִי הָפְנִיתִי הָפְנֵיתִי הִתְפַּנִיתִי הִתְפַּנֵיתִי פְּנִינוּ פְּנֵינוּ הִפְנִינוּ הִפְנֵינוּ הָפְנִינוּ הָפְנֵינוּ הִתְפַּנִינוּ הִתְפַּנֵינוּ מְפַנֶּה מְפַנָּה מְפֻנֶּה מְפֻנָּה מַפְנֶה מַפְנָה מָפְנֶה מָפְנָה מִתְפַּנֶּה מִתְפַּנָּה[2] מְפַנִּים מְפַנּוֹת מְפֻנִּים מְפֻנּוֹת מַפְנִים מַפְנוֹת מָפְנִים מָפְנוֹת מִתְפַּנִּים מִתְפַּנּוֹת מְפֻנֶּה מְפֻנָּה אין בו פעול אין בו פעול מָפְנֶה מָפְנָה אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול מְפֻנִּים מְפֻנּוֹת מָפְנִים מָפְנוֹת אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול אין בו פעול פָּנֹה פָּנוֹת פָּנֹה או פָּנוֹת פָּנֹה או פָּנוֹת פָּנֹה (ט) פָּנֹה (ט) הַפְנֵה הַפְנֵה הָפְנֶה הָפְנָה הִתְפַּנֶּה הִתְפַּנָּה פָּנֵי פָּנִי אין בו ציווי אין בו ציווי הַפְנֵה הַפְנִי אין בו ציווי אין בו ציווי הִתְפַּנֵּה הִתְפַּנִּי פָּנוּ פָּנֶינָה אין בו ציווי אין בו ציווי הַפְנוּ הַפְנֶינָה אין בו ציווי אין בו ציווי הִתְפַּנוּ הִתְפַּנֶינָה אֶפְנֶה אֶפְנָה אֶפְנֶה אֶפְנָה אֶפְנֶה (יא) אֶפְנֶה (יא) אֶפְנֶה אֶפְנָה אֶתְפַּנֶּה נִפְנֶה נִפְנָה נִפְנֶה נִפְנָה נִפְנֶה נִפְנָה נִפְנֶה נִפְנָה נִתְפַּנֶּה תִּפְנֶה תִּפְנִי תִּפְנֶה תִּפְנִי תִּתְפַּנֶּה תִּתְפַּנִּי תִּפְנוּ תִּפְנֶינָה תִּתְפַּנוּ תִּתְפַּנֶינָה תַּפְנוּ

[2] במקור נדפס "מִתְפַּנֶּה" (ללא דגש ב-נ) – הערת פב"י.

תַּפְנֶינָה תָּפְנוּ תָּפְנֶינָה תִּתְפַּנּוּ תִּתְפַּנֶּינָה יְפַנֶּה תְּפַנֶּה יְפֻנֶּה תְּפֻנֶּה יַפְנֶה תַּפְנֶה יָפְנֶה תָּפְנֶה יִתְפַּנֶּה תִּתְפַּנֶּה יְפַנּוּ תְּפַנֶּינָה יָפְנוּ תְּפֻנֶּינָה יָפְנוּ תַּפְנֶינָה יָפְנוּ תָּפְנֶינָה יִתְפַּנּוּ תִּתְפַּנֶּינָה (ש"ב ב, ו). ולזאת הסבה מצאנו גם בצווי מחוסרת ה"א, צַו את בני ישראל (ויקרא כד, ב), גַּל עיני (תהלים קיט, יח), הֶרֶף (דברים ט, יד) הֶרֵב (תהלים נא,ד). ואולם עם וי"ו ההפוך נשמטה הה"א תמיד, ע"ד הנ"ל. ואם ע"פ מאותיות בג"ד כפ"ת המקבלים דגש קל, אזי שניהם בשוו"א, ר"ל הפ' והע', כמו וַיִּשְׁבְּ (במדבר כא, א), וַיִּפְתְּ (איוב לא, כז). (ז) ואם הפ"א גרונית, היא בח"פ והנו"ן פתוח"ה, מה נַּעֲשֶׂה יקר וגדולה (אסתר ו, ג). (ח) מ"א, הנגלה נְגְלֵיתִי (שמואל א ב, כז), העי"ן בציר"י [א"ה, באמת משקל זה, בציר"י, הוא הרגיל במקרא לנחי ל"ה בבנין נפעל, ומהמשקל שבלוח, בחיר"ק, אין אלא מלים בודדות.]. ושני משקלים אלו נמצאים גם בעבר משאר הבנינים, זולת בקל. (ט) משקל אחר, את כל עֲנוֹתוֹ (תהלים קלב, א). (י) ובסגו"ל, אשר הֻגְלָה (אסתר ב, ו). (יא) ולפעמים תפול הה"א, ואז סגו"ל העי"ן יבא תחת הפ"א, כמו וַיֻּפֶן (שופטים טו, ד). ואם בג"ד כפ"ת, הפ"א בשוו"א, יַפְתְּ אלהים (בראשית ט, כז), ומלכים יַרְדְּ (ישעיה מא, ב). ונמצאת סגולה זו גם באותיות ק"ט וַיִּשְׁקְ (בראשית כט, י) יַשְׁטְ (משלי ז, כה):

הכנויים

זְמַן גּוּף כנוי מדבר(זכר) **כנוי מדבר** (נקבה) **כנוי מדברים** (זכר) **כנוי מדברים** (נקבה) **עבר** יחיד נסתר פְּקָדַתְנִי פְּקָדַתְנוּ פְּקָדַתְנוּ רבים נסתרים פְּקָדוּנִי פְּקָדוּנִי פְּקָדוּנוּ פְּקָדוּנוּ נוכח ליחיד פְּקָדַתַנִי פְּקָדַתְנִי פְּקָדַתָנוּ פְּקָדַתְנוּ נוכח לרבים פְּקָדַתוּנִי פְּקָדַתוּנִי פְּקָדַתוּנוּ פְּקָדַתוּנוּ יחיד מדבר כנוי מ"ב במ"ב א"א כנוי מ"ב במ"ב א"א כנוי מ"ב במ"ב א"א כנוי מ"ב במ"ב א"א רבים מדברים כנוי מ"ב במ"ב א"א כנוי מ"ב במ"ב א"א כנוי מ"ב במ"ב א"א כנוי מ"ב **בינוני פֹּעֵל** נסתר פֹּקְדִי פֹּקְדִתִי פֹּקְדֵתֵנוּ פֹּקְדֵתֵנוּ נסתרים פֹּקְדַי פֹּקְדוֹתַי פֹּקְדֵינוּ פֹּקְדוֹתֵינוּ **פָּעוּל** נסתר פְּקוּדִי פְּקוּדָתִי פְּקוּדָתֵנוּ פְּקוּדָתֵנוּ נסתרים פְּקוּדַי פְּקוּדוֹתַי פְּקוּדֵינוּ פְּקוּדוֹתֵינוּ **מָקוֹר** בכל"ם פָּקְדִי פָּקְדִי פָּקְדֵנוּ פָּקְדֵנוּ **ציווי** ליחיד פָּקְדֵנִי פָּקְדֵנִי פָּקְדֵנוּ פָּקְדֵנוּ לרבים פָּקְדוּנִי פָּקְדוּנִי פָּקְדוּנוּ פָּקְדוּנוּ **עתיד** יחיד מדבר כנוי מ"ב במ"ב א"א כנוי מ"ב במ"ב א"א כנוי מ"ב במ"ב א"א כנוי מ"ב במ"ב א"א רבים דברים כנוי מ"ב במ"ב א"א כנוי מ"ב במ"ב א"א כנוי מ"ב במ"ב א"א כנוי מ"ב במ"ב א"א נוכח ליחיד תִּפְקְדֵנִי תִּפְקְדֵנִי תִּפְקְדֵנוּ תִּפְקְדֵנוּ נוכח לרבים תִּפְקְדוּנִי תִּפְקְדוּנִי תִּפְקְדוּנוּ תִּפְקְדוּנוּ נסתר יִפְקְדֵנִי תִּפְקְדֵנִי יִפְקְדֵנוּ תִּפְקְדֵנוּ נסתרים יִפְקְדוּנִי יִפְקְדוּנִי יִפְקְדוּנוּ יִפְקְדוּנוּ

א משקל אחר וּקְרָאֲהוּ אסון (בראשית מב, לח). וכן בנחים, שָׁמוֹ אדון (תהלים ק, כא), לגאון שָׁמָהוּ (יחזקאל ז, כ). (ב) משקל אחר כאשר גְּמָלַתּוּ (שמואל א א, כד), גְּנָבַתּוּ סופה (איוב כא, יז), וכן בכנוי יחידה נסתרת [א"ה, לפנינו בלוח נמצא מודפס בכינוי יחידה נסתרת פְּקָדַתְהָ, וכן משמע קצת מדבריו כאן, שהוא המשקל העיקרי. אך לא נמצאת צורה זו. ולכן תיקנתי בתוך הטבלה לצורת פְּקָדָתָהּ, וכאן מזכיר המחבר משקל נוסף: פְּקָדַתָּה.]. (ג) ולפעמים תפול הוי"ו מהמכתב ובא השורק מקום מלאפו"ם. ולא דָרְשֵׁהוּ (צפניה א, ו), ונמצא כאלה רבות בכנויים. (ד) ההבדל בין נוכח לנקבה ובין מדבר בעדו, שהנוכח אין החיר"ק מושך יו"ד (אברבנאל במלת מְשִׁיתָהוּ (שמות ב, י)). (ה) משקל אחר, פְּקַדְתִּיו. והכלל, אם יבא שור"ק לפני סימן הנסתר בין בוי"ו בין זולתו, יבא הכנוי בה"א וי"ו לבד, כמו פְּקָדוּהוּ וזולת השור"ק, יבא בשני סימני הנסתר: (ו) כי הרד"ק [מכלול, ליק, ל, ב] וז"ל כנוי הבינוני לנקבה החבור מן פֹּקֶדֶת, לא מן פֹּקְדָה, לפיכך לא נרפתה התי"ו, כמו מן משמרת מִשְׁמַרְתּוֹ כו' עכ"ל [א"ה, צ"ע מדוע לא הביא זה כבר בכינוי מדבר, אצל פֹּקַדְתִּי.] (ז) מ"א, בְּבִגְדוֹ בה (שמות כא, ח) [א"ה, צ"ע מדוע לא הביא זה כבר לעיל בכינוי מדבר, אצל פקדי, וכמו בְּשִׁבְרִי (ויקרא כו, כו). (ח) מ"א, וְקָבְנוֹ לי (במדבר כג, יג). ואם למ"פ אחה"ע, נאמר פְּדֵעֵהוּ מרדת שחת (איוב לג, כד). וכן ברבים, קְרָאוּהוּ בהיותו קרוב (ישעיה נה, ו): (ט) או אֶפְקְדֵנוּ, והנו"ן דגושה, וע"ד זה כל העתיד. (י) מ"א, תִּלְכְּדוֹ (תהלים לכ, ח), וכן בנסתר יִתְקְפוֹ (קהלת ד, יב), אויב

הכנויים

כנוי נסתר זכר **כנוי נסתר** נקבה **כנוי נסתרת** זכר **כנוי נסתרת** נקבה **כנוי נסתרים** זכר **כנוי נסתרים** נקבה **כנוי נוכח** זכר **כנוי נוכח** נקבה **כנוי נוכחים** זכר **כנוי נוכחים** נקבה
פְּקָדוֹ (א) פְּקָדַתְהוּ(ב) פְּקָדָה פְּקָדָתְהָ פְּקָדָם פְּקָדַתָם פְּקָדְךָ פְּקָדַתְךָ פְּקָדְכֶם (כ) פְּקָדַתְכֶם פְּקָדוּהוּ (ג) פְּקָדוּהָ - פְּקָדוּם פְּקָדוּךָ - פְּקָדוּכֶם - פְּקָדְתּוֹ פְּקָדַתְּהוּ (ד) פְּקָדָתָּהּ פְּקָדַתְּהָ פְּקָדָתָם פְּקַדְתִּים כנוי נוכח בנוכח אי אפשר בקל רק בהתפעל (טז) כנוי נוכח בנוכח אי אפשר בקל רק בהתפעל (טז) כנוי נוכח בנוכח אי אפשר כנוי נוכח בנוכח אי אפשר פְּקַדְתּוּהוּ - פְּקַדְתּוּהָ - פְּקַדְתּוּם " " פקדתיכם - פְּקַדְתִּיהוּ (ה) פְּקַדְתִּיהָ פְּקַדְתִּים פְּקַדְתִּיךָ פְּקַדְנוּכֶם - פְּקַדְנוּהוּ פְּקַדְנוּהָ פְּקַדְנוּם פְּקַדְנוּךָ פֹּקְדוֹ פֹּקַדְתּוֹ (ו) פֹּקְדָה פֹּקַדְתָּהּ פֹּקְדָם פֹּקַדְתָּם פֹּקַדְתָּךְ (יז) פֹּקַדְתָּךְ פֹּקֶדְכֶם פֹּקַדְתְּכֶם פֹּקְדֵיו פֹּקְדוֹתָיו פֹּקְדֶיהָ פֹּקְדוֹתֶיהָ פֹּקְדֵיהֶם פֹּקְדוֹתֵיהֶם פֹּקְדֶיךָ פֹּקְדוֹתַיִךְ פֹּקְדֵיכֶם פֹּקְדוֹתֵיכֶם פְּקוּדוֹ פְּקוּדְתּוֹ פְּקוּדָה פְּקוּדָתָהּ פְּקוּדָם פְּקוּדָתָם פְּקוּדָךְ פְּקוּדָתֵךְ פְּקוּדְכֶם פְּקוּדַתְכֶם פְּקוּדָיו פְּקוּדוֹתָיו פְּקוּדֶיהָ פְּקוּדוֹתֶיהָ

פְּקוּדֵיהֶם פְּקוּדוֹתֵיהֶם פְּקוּדֶיךָ פְּקוּדוֹתֶיךָ פְּקוּדֵיכֶם פְּקוּדוֹתֵיכֶם פָּקְדוֹ (ז) פָּקְדָה פָּקְדָם או פִּקְדָם בחיר"ק פָּקְדְךָ (יח) פָּקְדְכֶם פָּקְדֵהוּ (ח) פִּקְדֵהוּ פָּקְדָהּ (יב) פִּקְדֵיהָ פָּקְדֵם פִּקְדִים כנוי נוכח בנוכח א"א כנוי נוכח בנוכח א"א פִּקְדוּהוּ פִּקְדוּהָ פִּקְדוּם " " " " " אֶפְקְדֵהוּ (ט) אֶפְקְדָה (יג) אֶפְקְדֵם אֶפְקְדְךָ אֶפְקְדְכֶם נִפְקְדֵהוּ נִפְקְדָה נִפְקְדֵם נִפְקְדְךָ נִפְקְדְכֶם תִּפְקְדֵהוּ (י) תִּפְקְדֵהוּ תִּפְקְדָה תִּפְקְדֵם (יד) תִּפְקְדִים כנוי נוכח בנוכח א"א כנוי נוכח בנוכח א"א כנוי נוכח בנוכח א"א כנוי נוכח בנוכח א"א תִּפְקְדוּהוּ תִּפְקְדוּהָ תִּפְקְדוּם " " " " יִפְקְדֵהוּ (יא) תִּפְקְדֵהוּ יִפְקְדָה תִּפְקְדָה יִפְקְדֵם תִּפְקְדֵם יִפְקְדְךָ תִּפְקְדְךָ יִפְקְדְכֶם תִּפְקְדְכֶם יִפְקְדוּהוּ יִפְקְדוּהָ יִפְקְדוּם (טו) יִפְקְדוּךָ (יט) יִפְקְדוּכֶם

יִרְדְּפוּ (הושע ח, ג). (יא) ובתוספת נו"ן ג"כ יִצָּרֻנְהוּ כאישון עינו (דברים לב, י), ונו"ן במקום ה"א ברבים, עוונותיו יִלְכְּדֻנוֹ (משלי ה, כב). (יב) מ"א, כָּתְבָה על לוח (ישעיה ל, ח), מ"א, נִצָּרָה (משלי ד, יג): (יג) עיין בראב"ע לך לך (בראשית טז, ז) שכ' כי זה המשקל הוא דרך זר, והמשקל המבורר הוא אֶפְקְדֶנָּה. מ"א, אֶפְקְדֶנָּה, וע"ד זה בשאר החלקים מהמדבר בעדו, והנמצאים היחידים. (יד) ובתוספת וי"ו, תִּבְלָעֻמוֹ ארץ (שמות טו, יב), וכן בנסתרים יְבַהֲלֻמוֹ (תהלים ב, ה), תהומות יְכַסֻּימוּ (שמות טו, ה, עיין רש"י שם): (טו) כנוי נקבות נסתרות כמו זכרים נסתרים, רק שהמ"ם תתחלף לנו"ן, פִּקְדָם פִּקְדָן וכו'. (טז) כמו בְּהִתְחַבְּרֵךְ (ד"ה ב כ, לז). [א"ה, צ"ע, דאין זה פועל נוכח, אלא מקור.] (יז) מ"א, שור אֵיבְךָ (שמות כג, ד), העי"ן בחיר"ק, ואם ל"פ גרונית נאמר בוֹרֵאֲךָ (ישעיה מג, א). (יח) משקל אחר, בְּאֶסְפְּךָ (שמות כג, טז) (הרד"ק). לדעת הרז"ה [צהר התיבה, תיבת הפעלים, אות מד] אין זה מקור רק שם, הנפרד אסֹף. [א"ה, יש להעיר כי בספר הנ"ל (צוהר תיבה) מביא הרז"ה סעד לדבריו מהמכלול יופי (לר' שלמה בן מלך, שכינס דברי רד"ק המפוזרים וסידרם על סדר התנ"ך) ביהושע בענין תיבת "בשמעכם" (יהושע ו-ה), ובאמת נכתבו רד"ק והמכלול יופי על תיבת "שמעו" (יהושע ו-כז), ולפי זה נפל היסוד לדברי הרז"ה (הערת הרה"ג ר' דוד יצחקי, ויעויין בהקדמה לספר לוח ארש)]. (יט) מ"א יש בכל חלקי הנוכח, הך' בשוו"א ולפניה קמ"ץ, כי פֶּאֱרְךָ (ישעיה נה, ה), הנני נֹתְנְךָ (יחזקאל כג, כח). אבל לנקבה נמצאת, הך' בשוו"א ולפניה צר"י, פִּקְדָתֵךְ, וכו'. (כ) ולרבים נקבות תבא נו"ן במקום מ"ם.

שימושי בכל"ם

שלמים בְּפִקּוֹד (א) כִּפְקוֹד לִפְקֹד מִפְקֹד **פ"פ החי"ע** בַּעֲבֹר כַּעֲבֹר לַעֲבֹר מֵעֲבֹר **פ"פ נו"ן** בִּנְדֹּר כִּנְדֹּר לִ נְדֹּר מִנְּדֹּר **משקל אחר** בְּנֶשֶׁת כְּנֶשֶׁת לָנֶשֶׁת (ב) מְנֶשֶׁת **ל"פ החי"ע** בְּטַעַת כְּטַעַת

לְטַעַת מִטַּעַת **פ"פ אלף** בֶּאֱכֹל כֶּאֱכֹל לֶאֱכֹל מֵאֱכֹל **נחי** [**פ"י**] בְּשֶׁבֶת כְּשֶׁבֶת לְשֶׁבֶת מִשֶּׁבֶת **ל"פ הח"ע** בְּדַעַת כְּדַעַת לְדַעַת מִדַּעַת **נחי עי"ן** בְּשׁוּב כְּשׁוּב לְשׁוּב מִשּׁוּב **כפולים** בְּסֹב כְּסֹב לְסֹב מִסֹּב **נחי ל"א** בִּקְרֹא כִּקְרֹא לִקְרֹא מִקְּרֹא **נחי ל"ה** בִּרְאוֹת כִּרְאוֹת לִרְאוֹת מֵרְאוֹת **פ"פ הח"ע** בַּעֲשׂוֹת כַּעֲשׂוֹת לַעֲשׂוֹת מֵעֲשׂוֹת **חסרי קצוות** בְּתֵת כְּתֵת לָתֵת מִתֵּת

א אם ע"פ הוא בג"ד כפ"ת, היא דגושה, ויהי בְּשָׁכְנֹ ישראל (בראשית לה, כב), כִּזְכֹּר בניהם (ירמיה יז, ב), ביום השבת לְמָכְוֹר (נחמיה י, לב). אבל בחבור המ"ם, העי"ן רפויה כי פ"פ דגושה בו לחסרון נו"ן מן, וא"כ שו"א נע הוא, לזה האות שאחריה רפויה. ודע כי חיר"ק בכל"ם ישתנה לשו"א בחבור הכנויים עם המקור, כמו לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ (בראשית ב, טו), והיינו במקום שאין אחר בכל"ם אות בשו"א או דגש. ומטעם זה אותיות בכל"ם בשו"א גם בלא חבור הכנויים בבא אחריהן תנועה, בְּגֶשֶׁת, בְּשֶׁבֶת, בְּסֹב, בְּתֵת: (ב) למ"ד לָגֶשֶׁת וכיוצא בה היא קמוצה, ודין זה נוהג גם בקצת שמות שאינם סמוכים לאחריהם והנגינה באות שאחרי הלמ"ד, כמו בין מים לָמָיִם (בראשית א, ו), ואכלתם לשֹׂבַע (ויקרא כה, יט), צו לָצָו קו לָקָו (ישעיה כח, י), היתה לָמַס (איכה א, א). וגם בבינונים תהיינה אותיות בכ"ל בשו"א בכל הגזרות. בנפעל וילך אליהו לְהֵרָאוֹת (מלכים א יח, ב). ובהפעיל, לְהַשְׁבִּית אויב (תהלים ח, ג). אם לא כאשר תשמט ה"א הבנין, אז הוטלה תנועתה על אות בכ"ל שלפניה, כמו לֶרָאוֹת פני (ישעיה א, יב), וְלַשְׁבִּית עניי ארץ (עמוס ח, ד).

הערות והארות על הלוחות, מדברי המגיה

מקור הפעיל בכל הטבלאות: בחיר"ק עה"פ. אף שנמצא בכתוב גם בציר"ה עה"פ, אך עם צירוף בכל"ם הוא לעולם בחיר"ק – ראה מכלול ליק, סה, א.

נחי פ"א יו"ד, קל, בינוני פועל לנקבה: יֹדַעַת. בכל שאר הלוחות העדיף צורת פֹּקֶדָה על פֹּקֵדָת וצ"ע מדוע קבע כאן צורת יֹדַעַת ולא יֹדָעָה.

נחי עי"ן, הערה (י). בדפוס נמצא ציון ההערה על צווי לנוכח בבנין הִפְעִיל – הָשֵׁב – והעברתיו למקור בבנין הפעיל. עשיתי כן על פי לשון המחבר בהערה (ג) באותו לוח, ועל פי המשך לשונו בהערה (י), שכתוב "ונמצא הצווי וכו'", משמע דעד הכא לא עסק בציווי. יש להעיר כי לפי זה נמצא שמפרש המחבר את הפסוק הנידון בהערה יו"ד כדעת הרד"ק ושלא כדעת רש"י.

נחי עי"ן, פָּעַל, מקור – שׁוֹבֵב. בכל הלוחות קבע למקור בבנין פָּעַל צורת פָּעוֹל בחול"ם עה"פ צ אף כי נמצא גם בפת"ח עה"פ, ראה מכלול, ליק, סג, א. וצ"ע מדוע לא קבע כאן

שׂוֹבוֹב, וגם נראה שקמ"ץ הבי"ת הוא ט"ס וצ"ל פת"ח.

כפולים, הפעיל, צווי. צ"ע מדוע קבעו במשקל פעֵל, מאחר שבעתיד קבע אותו שורש עצמו במשקל פעַל. - אכן שני המשקלים נמצאים הן בעתיד והן בציווי, ראה מכלול, ליק, קכט, ב – קל, א.

בענין בינוני פועל בבנין פָּעֵל ובנין הָפְעֵל. ז"ל הרד"ק במכלול, ליק סב, א (בענין בנין פָּעֵל): "אבל הבינוני... הוא בזמן הזה כדמות התואר... והבינוני בקמ"ץ כמו אם תראה אותי לֹקֵח מאתך (מלכים ב יב, י)... לנער היוֹלֵד (שופטים יג, ח)... והסנה איננו אֹכֵל (שמות ג, ב)... שתאמר מהם לרבים אֹכְלים, לֹקְחִים, יֹלְדִים... בינוני תואר לנקבה... לֹקֶחָה... יֹלֶדָה". ובענין בינוני בבנין הופעל, ז"ל הרד"ק שם סו ב (בענין בנין הָפְעֵל): "אבל הבינוני... ואעפ"י שלא מצאנוהו (כלומר, אין ממנו דוגמא במקרא), נאמר אותו מדרך הסברא, כמו שמצאנוהו בבנין פָּעֵל הבינוני בקמ"ץ, כן נאמר בבינוני מזה הטור בקמ"ץ: הָפְקֵד" עכ"ל. ואכן בכמה מקומות במכלול כתב הרד"ק את סדר הבינוני לבנין הופעל, ראה שם סז, א; עד, ב; קה, ב. ויש מהמדקדקים שהשיגו עליו, בפרט ספר לשון לימודים, מובא בלוית חן מד, ב ובערוגת הבושם סא, א. אך ראה מכלול קה, ב, וז"ל: "ומצאתי בספרים מדוייקים (ישעיה ל, לג) גם היא למלך הוּכָן, קמ"ץ, והוא בינוני בענין... ואם כן נאמר כן הבינונים" עכ"ל.

כינויים, כינוי נסתרת לפעל עבר לנקבה נסתרת פְּקָדָתְהּ. בדפוס נמצא פְּקָדַתְהָ. זו צורה שלא מצאנוה, (וכמדומה שלא מצאנו כלל ה"א קמוצ"ה בסוף תיבה אחרי הברה סגורה). וז"ל הרד"ק בענין זה במכלול כט, א: פְּקָדָתְהּ כלו קמו"ץ והה"א במפיק, כן הוא על המשפט אלא שמצאנוהו במשקל פְּקָדַתָה הלמ"ד פתוח"ה והתי"ו דגושה והה"א רפה והוא מלעיל..."

לוח הכינויים. כמה פעמים כתב "כינוי מ"ב במ"ב א"א", וכן הוא בהרבה ספרי דקדק וצ"ע מיחזקאל כט, ג, "עֲשִׂיתָנִי", לפי פירוש רש"י ורד"ק.

לוח הכינוים. בכינויי מדבר מדברים, נסתר נסתרת ונסתרים בפעלים בזמן עבר עתיד וצווי לגוף יחיד נוכח נקבה, והן המלים פקדתְנִי, פקדתְנוּ, פקדתְהוּ פקדתְהָ, פקדתִים, פקדְנִי פקדִינוּ פקדִיהָ פקדִים תפקדְנִי תפקדְנוּ תפקדְהָ תפקדְנָה[3]ים.

הרואה יראה שאין עקביות בכתיבת היו"דין, מדוע פקדִינוּ בחיר"ק מלא ואלו תפקדְנִי בחיר"ק חסר? ועוד כהנה. לא שלחנו יד לתקן, אלא השארנו הדברים כפי שהם בדפוס הראשון. אך נעיר: בהערה (ד) הביא המחבר את דברי האברבנאל, הם חידוש נפלא,

[3] במקור נדפס "תקפדים" – הערת פב"י.

שלא העירו עליו המדקדקים. הנה, טעם דברי האברבנאל פשוט, שבפועל עובר לנקבה נסתרת אין החיר"ק מגוף הפועל, שהרי בלי כינוי הוא פקָדָתְ, ולא בא החיר"ק אלא כדי לתקן את המבטא עם הכינוי, מה שאין כן בפעל עובר למדבר בעדו, ששם גוף הפועל כולל חיר"ק מלא, שבלא כינוי הוא פקדְתִי, לכן נשארת בו היו"ד עם הכינוי.

לפי"ז, יש להעיר: א) מדוע קבע פקדתִים ביו"ד, ולא פקדתֵם? ב) לכאורה, הדין בכל חלק הצווי והעתיד שתהיה היו"ד גם בכינוי, ובמלים בלוח שאין בהן יו"ד הוא ט"ס. איברא שבספרי הדקדוק (מכלול כט, א ו-לו, ב, ערוה"ב פרק כ"א ועוד), לא דקדקו בכל זה, וקבעו הכל ביו"ד, ואף במקראות נמצאים כמה מאלה פעמים מלא ופעמים חסר.

10) כינויים, כינוי נסתרים. מקור. צ"ע מדוע הכניס משקל החיר"ק לתוך הלוח, ובכל הכינויים האחרים הסתפק במה שהזכירו בהערה (ז.)

דבור ראשון: [הכרת הפועל ושרשיו]

א. דע כי הסכימו כל המדקדקים, כי אין שורש בלה"ק, לא פחות משלש אותיות, גם לא יותר. ומה שמצאנו בכתבי קודש איזה שרשים אשר ידמה לכאורה שהם בעלי שני אותיות שרשיות (והם אשר קראום הצרפתיים [א"ה, גם ראב"ע בספר צחות, שער הפעלים], שניים), אין זה רק לפי הנראה בהשקפה ראשונה בתיבה זו וכיוצא בם לבדם, אבל כאשר תחקור ותחפש אחר תיבות אחרות מזה השורש, יוודע לך האותיות השרשיות שלשתן.

דרך משל כאשר תמצא הכתוב אומר דם עבדיו יִקּוֹם (דברים לב, מג), תחשוב מזאת התיבה כי אין בשורש זה רק שני אותיות שרשיות, והם הקו"ף והמ"ם. שפיל לסיפא דקרא, במ"ש וְנָקָם ישיב לצריו (שם), הרי לפניך כי השורש הוא בן שלש אותיות. ותבין זה כי בתיבת יִקּוֹם, נפל אות הראשון מן המכתב (והדגש שבקו"ף משלימו).

וכן על דרך זה, כאשר תמצא מאמר וַיַּעַשׂ אלקים (בראשית א, ז) תחשוב כי אין בשורש הזה רק שתי אותיות שרשיות והם העי"ן והשי"ן. עוד תשוב תראה כתוב אחר אומר עוֹשֶׂה פרי (שם, יא), תבין כי השורש הוא בן שלש אותיות, אבל במלת וַיַּעַשׂ, נפל אות האחרון מן המכתב.

וכן מלות ותיבות ידמה לך בהם שהאותיות השרשיות בהם הם יותר משלש, כמו ולבי סְחַרְחַר (תהלים לח, יא). אבל כאשר תמצא עוד כתוב אחד אומר, עובר לַסּוֹחֵר (בראשית כג, טז), תדע כי אין בזה רק שלש אותיות שרשיות, ושנים מהם נכפלו, וגזרתם נקראת גזרת המכופלים. ועיין מה שנכתב לקמן, דבור רביעי אות ו':

ב. והוצרכנו לפ"ז לְתַאֵר כל אחד משלש אותיות השרשיות, באיזה שם, עד כי ביום שידובר בהם נדע על איזה מהם סובבת כוונתנו. והסכימו המדקדקים [א"ה, ראה ספר הרקמה, שער יא (י), עמ' קכד במהדורת ברלין תרפט, ובהערה 3 שם] לשקול כל שורש משרשי לה"ק על משקל שורש פָּעַל, וקראו לאות הראשון מכל שורש פ"א הפעל, לפי שהפ"א ראשונה בשורש פעל. ולאות השני מכל שורש קראו עי"ן הפעל, לפי שעי"ן היא שניה בשורש פעל. ולאות השלישי קראו למ"ד הפעל, מטעם הנזכר.

ובחרו בשרש פעל, לשקול על משקלו, יותר מבשאר השרשים, לפי שמשמעות שרש פעל והוראתו הוא על פעולת איזה דבר ועשייתו, תהיה איזה פעולה שתהיה, ובבחינה זו כולל שורש פעל כל השרשים אשר יש בהם צד מעשה. אבל לפי שהמדקדקים האחרונים ראו חולשת אות העי"ן, במה שאינה מוכשרת לקבל דגש בעת הצורך, וזה גורם שנויים גדולים במשקל התיבה והתנועעותה, כאשר יתבאר לקמן בעז"ה, ודבר זה הוא מבוכה בעיני המתלמדים, ע"כ בחרו האחרונים שורש פָּקַד, ויציבוהו על לוחות הפעלים, בעבור שלמותו באותיותיו ונקודותיו. וחבל לא איתי בהון, ממנו יראו וכן יעשו, לעשות לכל השרשים משקל.

ג. אתה הראית לדעת, כי שני מיני פעלים יש, **פועל עומד** (וקצתם [א"ה, ראה מקנה אברהם לרבי אברהם דבלמש, מסילה כו שער ה – הוא תחילת חלק הפועל] קראוהו פועל בודד), **פועל יוצא**. פועל עומד הוא פעולה העומדת בגוף הפועל ומדובקת בו, ולא תצא לגוף אחר לעשות בו רושם בכח או בפועל. כמו הָלַך, עָמַד, יָשַׁב, שפעולת ההליכה או העמידה אינה יוצאת מהפועל להתדבק בגוף אחר, רק תשאר בהולך ועומד לבד. אבל אָכַל, שָׁמַר, פועל יוצא הוא, שהרי פעולת האכילה יוצאת אל הלחם ואל הנזיד ואל כל מאכל ועושה בו רושם מעשיי, וכן פעולת השמירה יוצאת אל הצאן ועושה בהם רושם כחניי עכ"פ, לבלתי ישדדם זאב הערבות

והנה המדקדקים [א"ה, ראה ספר הבחור, מאמר א, ענין ז, סימן ב] נתנו סימן להכיר בו איזה (פעולה) [פועל] הוא עומד ואיזה יוצא, ואמרו כי בפועל יוצא שייך שאלת מַה, כאלו תאמר, מַה אכל, מַה שמר, וגם התשובה תצדק על זאת השאלה, אכל את הלחם, שמר את הצאן. אבל בפועל עומד לא שייך לפניו שאלת מַה, כי לא יתכן לומר מַה ישב כו', ע"כ.

והנה לפי שיש בדבריהם אלו מקום לטעות, מוכרח אני קצת להאריך. והוא, כי אנו מצאנו פעלים, אשר שייך לפניהם שאלת מַה ועכ"ז אינם יוצאים, כגון בשורש צָמַח,

פְּתַח, שהם פעלים עומדים (וכ"מ בדברי הבחור באות מ"ט ס"ד) ועכ"ז שייך לשאול מה צָמַח, מה פְּתַח, ותהיה התשובה צמח שער לבן, פְּתַח הסמדר.

ע"כ אשיבך מלין להצדיק דברי המדקדקים הנזכרים, ולבאר כוונתם באופן שלא תהיה סתירה בדבריהם. בהקדם להקורא, כי שאלת מִי, לא שייך זולת על האדם (ועיין בראב"ע רות (ג, טז) בפ' מי אַתְּ), אבל כשיצטרך השואל לשאול על גוף זולת אדם, לשיתוודע איזה דבר הוא, יצדק בזה שאלת מַה. א"כ נדע מזה כי שאלת מִי על האדם, ושאלת מַה על זולתו, אחיות הנה, ולזה תצדק שאלת מַה צמח על גוף הצומח, כמו שתצדק שאלת מִי על האדם, לומר מִי הלך, מִי ישב. ואף שכתבו המדקדקים כי לא שייך שאלת **מַה** לפני פועל עומד, היינו שאלת מַה אשר איננו במקום מִי, וק"ל.

אבל לפי שיש בסימן הנזכר אשר נתנו המדקדקים הנז' מקום ההטעיה, כי לא כולי עלמא מליצה גמירי לדעת איזה מַה הוא במקום מִי ואיזהו עומד בעד עצמו, אבאר לך אני בזה סימן מובהק.

ד. דע כי במקום אשר יצדק שאלת אֶת מַה, לפני הפעולה, תדע נאמנה כי פעולה יוצאת היא, (שהרי מלת אֶת רומז על איזה נפעל המקבל הפעולה) בין אם תהיה תיבת מַה במקום מִי, או לא. אמנם אם לא שייך לשאול אֶת מַה, אף אם יצדק שאלת מַה לבד, תדע כי מלת מַה במקום הזה הוא במקום מִי, כמו מַה צָמַח, וכמ"ש באות שלפני זה.

עוד ראוי שתדע כי גם על זה צריך המעיין לפקוח עיניו, אם מלת אֶת פירושו כמשמעו, או פירושו כמו מֵאֵת, ואז יכול להיות הפעולה בלתי יוצאת, אף אם נשאל עליה, את מַה. ודבר זה למדתי מדברי הראב"ע פ' שמות (א, כא), פסוק ויהי כי יראו המילדות את ה', וז"ל, ודע כי זו המלה, איננה מהפעלים העומדים ולא מן היוצאים, כי הוא על דרך שיקבל האדם היראה מאחר. על כן יראו מאת ד' הוא הנכון, ואחזו דרך קצרה לומר יראו את ד', ע"כ. מבואר מדבריו שאם היה שורש יָרֵא פועל יוצא אמתי, היה הנכון יראו את ד'. אבל אחר שאיננו פועל יוצא, הוצרכנו להקל המליצה ולומר כי מלת את במקום הזה הוא כמו מאת, ע"ד הכתוב וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ (דברים כח, י).

ויראו מזה בטול דעת הרז"ה [הרב שלמה זלמן הענא] **בשערי תפלה** [סימן רפד], באמרו כי צ"ל אם בְּטַלְתָּ מן התורה, הבי"ת בחיר"ק, בעבור שהוא פועל יוצא, ע"ש. ולא ידעתי מי הגיד לו זה שהוא פועל יוצא, ולדעתי נהפוך הוא, שהרי ענין הבטילה בגוף ההולך בטל, עומד ולא תצא אל זולתו. ואין לומר כי ענין הבטילה הולך אל הלמוד והשתדלות התורה, דא"כ היה לו לומר אם בטלת אֶת התורה, לא מִן התורה, אבל באמרו מן התורה יורה שעיקר לשון בטול נופל על אדם משולל ונעדר מן ההתעסקות, ואיננו פעולה עד

שנחקור עליו אם הוא יוצא או עומד. אבל לפי שתפול שאלה עליו ממה הוא בטל, אם מאיזה עבודה או מן התורה, ע"ז המשיכו המאמר יותר, אם בטלת מן התורה. ע"כ נראה ברור שראוי לנקד בְּטַלְתָּ, מהקל.

ואולי הרז"ה על שבכה יתהלך, ואזיל לשטתו שכתב בספר **בנין שלמה** [בית הפעלים, חדר ה, חלון ב) (להשיג על הראב"ע שהבאתי), כי כאשר תאמר ראובן רָאָה את שמעון, הוא פועל יוצא, כי שמעון העומד נגדו הוא סבה שראובן רואה. כמו כן אם תאמר ראובן יָרֵא את שמעון, שמעון הוא הסבה שראובן יָרֵא, וא"כ מלת יָרֵא הוא פועל יוצא, עכ"ל שם. ואף בזה הבין, אחר שהתורה הוא סבה שיקרא ראובן הולך בטל, לזה הוא יוצא.

והנה (זולת מה שאין העניינים דומים) שגה ברואה גם שם. כי אין גדר פועל יוצא במה שהפעולה יוצאת וצומחת מפועל אחר זולתו, אבל (אליו) הכוונה הוא שהפעולה יוצאת מפועלו לפעול זולתו. והנה פעולת הראיה יוצאת מהרואה אל איזה נפעל המקבל נצוצי הראיה, אבל פעולת היראה איננה יוצאת לזולתו, רק צומחת לאיש הַיָּרֵא מהמסבב היראה. וא"כ צדקו דברי הראב"ע כי שורש ירא איננו מהיוצאים. עוד האריך שם בדברים של מה בכך, ושארי ליה מאריה, כמ"ש במקום אחר [לקמן דיבור ג' סוף אות ג'].

ה. ועדיין צריכים אנו למודעא, כי אף שאמרנו כי פעולה אשר תשאר בגוף הפועל ולא תצא אל גוף אחר, תקרא פועל עומד, אין זה רק בפעולה הכוללת כל גוף הפועל ע"ד אחד, אבל בפעולה המחלקת במאמר איברי גוף הפועל, ועושה חלק אחד ממנו לפועל, וחלק אחד ממנו לנפעל, גם זה פועל יוצא יקרא. דרך משל, וַיִּתֵּן יד (בראשית לח, כח), אף שפעולת הנתינה לא נעתקה מגוף הולד לגוף זולתו, רק ליד של עצמו, וא"כ נראית בהשקפה ראשונה לפעולה עומדת, שהרי הנתינה בגוף הפועל עצמו עומדת, איננו כן, אבל הוא פועל יוצא אמתי, שהרי בעל המאמר מחלק במאמרו את הפועל לשנים, את הילד עצמו (זולת ידו) לנותן, ואת היד לניתן, כאלו הוה דבר הניתן מיד ליד. וא"כ בבחינה זו פועל יוצא הוא, שהרי תצדק השאלה את מה נתן הילד, ותהיה התשובה, את היד נתן. ועל דרך זה וַיִּשָּׂא יעקב רגליו (בראשית כט, א), תצדק השאלה, את מה נשא. והתשובה אמריה תאמר, את רגליו. (אבל לפי שלא כתב את רגליו כמו וישא אברהם את עיניו (שם לג, א), לכך דרשו רז"ל, נעשה קל ברגליו. כלומר שלא היו רגליו פעולים ונישאים מכח נושאם אשר בגוף יעקב, עד שיפול עליהם מלת את, אבל הם בעצמם נעשים קלים ללכת).

וזה פשוט, אבל הוצרכתי להעיר על זה לפי שראיתי להרז"ה בשערי תפלה סי' ל"א הביא ראיה כי שורש כפף מגזרת הכפולים הוא פועל עומד, ממה שמצא במקרא, הלכוף

כאגמון ראשי (ישעיהו נח, ה) ע"ש. חשב המחבר הנזכר שהוא פועל עומד, שהרי פעולת הכפיפה עומדת בגוף הכופף עצמו ולא תצא אל נפעל אחר זולתו. [א"ה ומכח זה רצה רז"ה להגיה בברכת המעביר שינה "וּכְפֶה את יצרנו" משורש כפה, במקום "וכוף" שהוא משורש כפף]. וטעות הוא, כי המאמר מחלק בזה את הכופף לשנים, פועל ונפעל. כח התנועה אשר באדם באיבריו, שעל ידו אל כל אשר יחפוץ יטה אותם, יתייחס בזה לפועל, וראש הנכפף, לנפעל. וא"כ פועל יוצא אמתי הוא, כמו וישא יעקב רגליו. ואין להתעקש ולומר כי הכתוב ייחס בזה פעולת הכפיפה אל הראש עצמו, לא אל האדם הכופפו, ראלו אמר האם ראשו יכוף עצמו כאגמון, ולזה פועל עומד הוא. דזה אינו. (זולת מה שיקשה מנ"ל זה הדוחק עד שיסמוך עליו למחוק כל הספרים) דא"כ איך שייך סיפא דקרא ושק ואפר יַצִּיעַ, וכי דרכו של הראש להציע שק ואפר. אבל האמת כי הפועל האמתי בזה המאמר הוא האדם הנזכר בראש המקרא, יום עַנּוֹת אָדָם נפשו, וא"כ פועל יוצא אמתי הוא. ולפ"ז ממקום שבא יש ראיה להיפך, כי כפף מגזרת הכפולים הוא יוצא. ע"כ אין לזוז מנוסחא הישנה, לומר וכוף את יצרנו. וכן שאר הראיות שהביא שם אינן נכונות, כמ"ש במקום אחר.

ו. כתב בסדור ויעתר יצחק [לאייזיק סטאנוב] (סי' ת"י), וז"ל, "**כבר אמרנום**" גם זה דרך התלמודיי, לכנות בפועל אמר (ר"ל לעשות בו כנוי), כאמרם **אמרוהו** רבנן קמיה דרב. משא"כ לשון המקרא, כי לא יכנה בפועל אמר, להיות פועל עומד. ועמ"ש רש"י ז"ל בפסוק דברו לשלום (בראשית לז, ד), ע"כ.

והנה, כאן נכווה בגחלתן של תלמידי חכמים ז"ל, כי מה שחשב לפועל אמר שהוא עומד, איננו כן, שהרי פעולת האמירה יוצאת מן האומר אל המאמר. וגם בחינת המדקדקים תתכן בו, שהרי השואל שאל "מה נאמר לאדוני ומה נדבר" (בראשית מ"ד טו). וא"כ צדקו התלמודיים לכנותו. ומה שהביא מדברי רש"י ז"ל בפסוק דברו לשלום, אין ענינו לכאן, כי מה שפירש דבר עמו ולא דבר אותו כטעם שאר הכנויים, היינו לפי שלא נזכר מקודם איזה מאמר הנדבר עד שישוב אליו כנוי דברו, ע"כ הוצרך לומר שכנויו שב על יוסף המוזכר מקודם.

ומה שכתב "משא"כ לשון המקרא, כי לא יכנה בפועל אמר", נעלם ממנו מקרא מלא, אשר יִמְרוּךָ למזמה (תהלים קלט, כ), עיי' רש"י. והראב"ע כתב בפי', וז"ל, השם הוא האמור, ע"כ, ור"ל שפירוש מלת יִמְרוּךָ כמו ולעמשא תֹּמְרוּ (שמואל ב, יט, יד) שהוא מלשון אמירה, והאל"ף חסר גם מן המכתב, והפי' כאלו כתוב אשר יאמרו אותך [א"ה,

עי' היטב לשון האב"ע]. וך' יומרוך, הוא כנוי, כמו ך' על כפים ישאונך (תהלים צא, יב). הרי לפניך כי גם הכתובים מכנים בפעל אמר.

ז. ה**פעולה** נתלית ונעשית באחד משלשה זמנים, והם, זמן **עבר**, זמן **בינוני** ההווה עתה, זמן **עתיד**. ונבאר כל זמן בפ"ע, מה שיש לדבר בו.

כתב ר"א **בחור** (מאמר א' ע"ד סי' י"ב), ידוע תדע כי בלשונות הגוים יש שלשה מיני עבר, עבר נשלם, ועבר בלתי נשלם (ר"ל שלא נשלם מזמן רב, רק זמן מועט קודם הדבור), ועבר שכבר נשלם. אכן בלה"ק יבאו שלשתן באופן אחד, ולפי הענין יבאר כל אחד ואחד משלשה אופנים האלו כו'. וכן הוי"ו המהפכת העתיד לעבר, היא מהפכתו לעבר בלתי נשלם כו', זולת בקצת מקומות כאשר יקדים לו עבר נשלם כו', ע"כ. ואחריו נמשכו כמה מהמדקדקים. ואני בררתי שאין זה עיקר, לומר שוי"ו המהפכת העתיד מהפכתו לעבר בלתי נשלם, כי רוב המקראות יעמדו נגד זה (גם הארקוולטי [ערוגת הבושם, פרק ב, שימושי הוי"ו] יצא בזה בדרך רחוקה). ונשאר לפ"ז לבאר הצורך אשר הביא למניח לשון הקודש להניח שני משקלים בעבר [וכן בעתיד] פָּקַד, וַיִּפְקֹד.

ומה שנ"ל בזה אחר ההשתדלות במקראות הוא, לפי שיש לכל פעולה ופעולה ענין התחברות והתלות עם מעשה או פעולה הקודמתה בזמן, בדרך סבה ומסובב וקודם ונמשך. לזה יאות למדבר להמשיך מאמריו זה אחר זה, יתלכדו ולא יפרדו, ולא יבאו מנותחים פסקי פסקי, אבל יעשה את הסיפור כולו מקובץ ומתאחד להאחד חבל בחבל ונימא בנימא. אם לא במקום שהפעולה המדובר בה היא התחלה חדשה, ואין ענינה עם מה שקדם, לא ידובקו איש באחיהו. אז גם המדבר צריך לרמז במשמעות לשונו שזאת היא פעולה חדשה, לוקחת עצמה לצד אחר, ודבר אין לה עם מה שקדם.

והנה ידענו מדברי **הראב"ע בספר הצחות** [שער האותיות, באות וי"ו], כי צורת הוי"ו ושמה מוכחת על פעולתה, שהיא החבור והעטוף הענינים זה לזה. מעתה דעת לנבון נקל, להבין הצורך בהנחת שני משקלי העבר, פָּקַד וַיִּפְקֹד. והוא, כי במקום אשר ירצה המדבר להפריד הפעולה המרומזת במאמרו מהקודם בזמן, ישתמש במשקל פָּעַל, יורה על פעולה עומדת בעד עצמה, בלתי נמשכת מזולתה. אבל במקום אשר ירצה המדבר להמשיך פעולה המרומזת במאמרו אל מה שקדם בזמן ולתלותה בו, ישתמש במשקל וַיִּפְעֹל, שהוי"ו המהפכת רומזת ג"כ על העטוף למה שקדם.

ואף שאפשר להשתמש בזה בעבר המוחלט בחבור וי"ו שו"אית, הרומזת ביחוד על החבור, כמו מי פעל וְעָשָׂה (ישעיה מא' ד), עכ"ז איננו משקל מבורר כ"כ, כי הבדל יש ביניהם, כי וי"ו שו"אית אינה רק מצרפת הפעולות זאת לזאת כאלו תאמר זה גם

זה, אבל וי"ו פתוח"ה המהפכת מעטפת זאת הפעולה אל הקודמתה (אף אם לא נזכרת במאמר) בדרך קודם ונמשך, ודו"ק.

והבט נא וראה בספורי כתבי קודש כולם הזכיר המספר הפעולות הנשואות על שפתיו בחבור וי"ו המהפכת, וישלח יהושע בן נון גו' מרגלים גו' וַיֵּלכו, וַיבאו, גו' וַיאמר גו', וַישלח גו', וַתקח גו' וַתצפנו, וַתאמר גו' (יהושע ב), וכל הפרשה כולה משתמשת בזה המשקל. הוא הדבר אשר דברנו, כי הפעולות הנזכרות בזה הסיפור, נמשכת כל אחת מהם מחברתה הקודמתה, ע"כ גם במאמר משולבות הנה אשה אל אחותה ע"י הוי"ו המעטפת. אבל בראשית בָּרָא אלקים גו' (בראשית א), והארץ הָיְתָה גו', אחר שאלה התיבות יורו על בריאה והויה חדשה, בלתי נמשכים ממה שקדם, ע"כ נאמרו בעבר מוחלט. אח"כ באותה פרשה אמר, וַיאמר אלקים גו', וַירא, וַיבדל, וַיקרא, בעבר המהופך ע"י וי"ו, לפי שהם פעולות נמשכות ממה שקדם. ובאמרו ולחשך קָרָא לילה, הוצרך שוב להשתמש בעבר המוחלט, לפי שהקדים לו תיבת ולחשך, והבן. ועד"ז איש הָיָה בארץ עוץ וגו' וַיִּוָּלְדוּ, וַיְהִי גו' (איוב א).

ואף שאנחנו מוצאים הספרים משתמשים בעבר המהופך גם בהתחלתם, ויהי אחר מות משה (יהושע א, א), ויהי איש אחד מן הרמתים (שמואל א, א), ויהי בימי אחשורוש (אסתר א, א), היינו לפי שההויות ההוות בעולם מקושרות זו בזו.

ואנחנו מצאנו לרבותינו ז"ל הבינו הענין ע"ד שכתבנו, עד שבמצאם את הכתובים משתמשים בוי"ו המהפכת בראש הענין, מצאו את עצמם מחויבים בדבר לדרוש חבור הענינים זה לזה. וירא אליו ד' (בראשית יח, א), ארז"ל (סוטה יד, א) לבקר את החולה, ור"ל וי"ו מוסיף על ענין הראשון ממה שנאמר למעלה ממילת אברהם. וישלח יעקב מלאכים (בראשית לב, ג), מלאכים ממש (בראשית רבה עה), ור"ל כי לעיל מינה נאמר (שם א) ויפגעו בו מלאכי אלקים.

ח. זמן הבינוני. כתב בעל **שורש יהודה**, [לר' יהודה לייב ניימארק, פרנקפורט על נהר מיין, תנ"ג] וז"ל, ודע שיש עוד זמן אחד בשאר הלשונות, ונקרא אצלם זמן הוֹוֶה, והוא כשהאדם רוצה לדבר אני עושה זה עתה בזמן הזה, או אתה עושה בזמן הזה, אז ידובר בלה"ק על הרוב בעתיד מקום זה הזמן, כמו ככה יַעֲשֶׂה איוב (איוב א, ה), כלומר כך היה עושה תמיד. או בשם התאר עם המלות, אתה, אני, כמו אתה פֹּקֵד, הוא פֹּקֵד, אני פֹּקֵד, ע"כ. נראה מכותלי דבריו, שהבין שזמן הבינוני וזמן ההווה אחד הוא ולא שנים, שהרי ז"ל, "זמן הווה, והוא כשהאדם רוצה לדבר אני עושה זה בזמן הזה כו' ", ויצא לו מזה כי מאמר ככה יַעֲשֶׂה, ומאמר הוא עוֹשֶׂה, פירוש אחד להם.

ולא דקדק יפה, כי זמן הבינוני פירושו הזמן אשר הוא ברגע אשר אנחנו מדברים בו. וכאשר אנו תולים איזה פעולה מעשיית באותו זמן הבינוני, נאמר פּוֹעֵל, ומשמעותו כי העושה פועל פעולתו בזמן אשר אנחנו מדברים בו, מבלי מה שנביט אם היתה פעולתו זאת נהוגה גם בזמן עבר ותהיה בזמן עתיד או לא, ואפשר שהיתה או לא היתה, תהיה או לא תהיה. אבל זמן הוֹוֶה עיקר הכוונה בו כי הפעולה הנתלית במאמר בזמן ההווה נהוגה תמיד, בעבר ובינוני ועתיד, (ועיין רש"י פ' בשלח (שמות טו, א) פסוק אז ישיר). ועל זה הזמן ההווה אשר בארנו, נשתמש בלה"ק בלשון עתיד, כי באמרו ככה יעשה איוב, הרצון בו כי בכל פעם אשר הקיפו שבעת הימים היה עושה כן. אבל במקום זמן בינוני האמתי, אשר בארנוהו ראשונה, לא ישתמשו המקראות בשום פעם בלשון עתיד, דוק ותשכח.

ולבי אומר לי, כי המחבר הנז', לשון הראב"ע אטעיתיה, שז"ל הראב"ע [ל"מ], כי אין מלה מיוחדת בלה"ק להשתמש במקום בינוני והווה כו', ע"כ. הבין, כי הראב"ע באמרו בזה במקום בינוני והווה הוא כפל לשון במלות שונות, ולהוסיף באור מה זה בינוני סיים תיבה והווה, כלומר הבינוני אשר הוא הווה.

והאמת כי דברי הראב"ע מתפרשים כפשוטו, כי אין מלה מיוחדת בלה"ק להשתמש, בין במקום בינוני, בין במקום הווה. כי מילת יעשה, המשמשת מקום הוֹוֶה, הוא מיוחד לעתים בעצם, לא להווה. ומלת פּוֹעֵל, מיוחד הוא לשם התואר, לא לבינוני (לדעתו ז"ל, ועמש"ל דבור שני אות ג').

ט. זמן העתיד, הפעולה הנתלית במאמר בזה הזמן, תתבאר על שני אופנים, אופן אחד נקרא **עתיד הַמַּרְשֶׁה** (ובכללו ג"כ עתיד המודיע), והשני נקרא **עתיד הַמְצַוֶּה**. המרשה, הרצון בו, כי המדבר אומר לזה שכנגדו, יש לך רשות לעשות כן בזמן העתיד, או שמודיעו, כן תעשה באחרית הימים (בל"א דוא מגשט או דו וורשט). כמו, וברכך ה' אלקיך בכל אשר תַּעֲשֶׂה (דברים טו, יח), הוא עתיד המודיע. ששת ימים תַּעֲבֹד (שם ה, יג), הוא עתיד המרשה. אבל גדילים תַּעֲשֶׂה לך (שם כב, יב), הוא עתיד המצוה, כלומר, ראה צויתיך בבל ישונה שתעשה לך גדילים על ארבע כו', (בל"א דו זאלשט).

והנה גם לעתיד הונח שני משקלים, כמו בעבר. משקל אחד אמתי, אשר הוא מיוחד לזמן עתיד בעצם, אֶפְעוֹל יִפְעוֹל, ומשקל אחר, איננו אמתי בעצם, רק שהוא מהופך מעבר לעתיד ע"י וי"ו שואי"ת, וְעָשִׂיתָ כל מלאכתך (דברים ה, יג), וְזָכַרְתָּ (שם טו).

והנה להכיר ההבדל, בין עבר המשמשתו וי"ו שואי"ת לחבר לבד, לא להפך, ובין עבר המהופך ע"י וי"ו השואי"ת, אמרו המדקדקים כי אם נמצא פעל אחר עבר אמתי לפני

פועל המדובר בו, אז גם זה הוא עבר כמותו, מי פָּעַל וְעָשָׂה (ישעיה מא, ד), וי"ו ועשה אינה בזה רק לחבר ולצרף הענינים, לא להפך. וכן וישראל אָהַב את יוסף גו', וְעָשָׂה לו כתונת פסים (בראשית לז, ג), הוי"ו אינה רק לחבר. אבל אם הפעל המדובר בו בא אחר פעל עתיד הקודמו, או שלא קדמו שום פעל אחר, אזי הפעל המדובר בו המשתמש בוי"ו שואי"ת הוא עתיד המהופך מעבר, כמו וְעָשָׂה משפט וצדקה אז טוב לו (ירמיה כה, טו), וְעָשָׂה קציר כמו נטע (איוב יד, ט), ופירושם כמו ויעשה.

ואתה קורא משכיל, פקח נא וראה (לפי מ"ש בשמוש הוי"ו בחלק העבר, לעיל אות ז') כי יש בעתיד המהופך הבא אחר פעל עתיד הקודמו, שתי בחינות, בחינה אחת, מה שראוי שישתווה עם עתיד הקודמו באיזה ענין, שהרי תשמשהו הוי"י, והיא לא תצא לעולם מהוראתה המיוחדת לה, שהוא החבור וההיקש. ובחינה אחת, מתנגדת למה שהזכרנו, והוא שתורה היות זה הפעל משתנה ומתחלף באיזה ענין מהעתיד הקודמו, כי אלו היה משתווה ומתדמה אליו מכל וכל, לאיזה כוונה ותכלית שנה בעל המאמר תמונת זה העתיד מתמונת העתיד הקודמו, אבל הו"ל להשתמש גם בזה עם תמונת העתיד האמתי. וודאי שהשתנות המאמר והתחלף הלשון יורה על איזה ענין מתחלף למה שהיה כבר (או שיורה על לקיחת עצמו לצד אחר, ואיננו נמשך מהקודמו), ובעבור זה תמצא לחכמינו ז"ל דרשו בעתיד המהופך הבא אחר עתיד אמתי, שני צדדי האפשר.

והנה אף שאין כוונתי בזה הקונטרס לפרש מקראות, גם לא לדרשה קאתינא, עכ"ז להעיר קצת על חכמת לה"ק ורמיזת התורה על ידה, גם איך הוציאו רז"ל ענין דרשותם ממנה, אראך קצת לדוגמא, ומהם תקיש על השאר.

כי תִרְאֶה חמור שונאך גו' וְחָדַלְתָּ מעזוב לו (שמות כג, ה). עפרש"י, שפרשו לפי הפשט לעתיד המרשה, כי בתמיה, ור"ל, כאלו כתב, האם תחדל. והיינו בעבור מאמר "כי תִרְאֶה", הקודמו, שהוא בלי ספק עתיד המרשה, לא מצווה. ובזה תתפרש הוראות הוי"ו המשמשת במלת וחדלת לענין ההדמות וההשתוות הנמצא בשני אלו פעלים במה ששניהם מורשים, לא מצווים. אבל לפי שהוקשה לרז"ל, כי לפי"ז הי"ל לומר כי תִרְאֶה חמור גו' וְתֶחְדַּל מעזוב לו, שישתוו גם התמונות כמו הענינים, לזה דרשו ז"ל (רש"י שם, והוא מהמכילתא), פעמים שאתה חודל, זקן ואינו לפי כבודו. ור"ל, שאז הוא מצווה לחדול [א"ה, ראה רא"ש בבא מציעא פ"ב סי' כא], שגדול כבוד הבריות שדוחה כו'.

וע"ד זה בפסוק וְהִתְעַלַּמְתָּ (דברים כב, א), כתב רש"י ז"ל, לא תראה אותו שתתעלם, זהו פשוטו, ורבותינו (בבא מציעא ל, א) אמרו פעמים שאתה מתעלם כו', ע"כ.

וכן מאמר (דברים יב, כא) כי ירחק ממך המקום גו' וזבחת גו' ואכלת בשעריך גו'. כי לפי הפשט המבואר, אין מאמר "וזבחת" תשובת התנאי, אבל עקר תורף המאמר הוא ואכלת בשעריך, וא"כ הוא עתיד המרשה, כלומר, מותר אתה לאכול בשעריך. והוקשה לחז"ל לפ"ז, השתנות תמונת העתיד מהקודם במלת וזבחת, שהיל"ל כי ירחק גו' ותזבח. לזה עשו רז"ל מאמר "וזבחת" לתשובת התנאי, לבלתי היותו מחובר עם מאמר כי ירחק, אבל לוקח עצמו לצד אחר. והמשך המקרא, הוא, כי ירחק, גו' אז וזבחת גו'. וזהו מ"ש רז"ל (קידושין נז, ב), ברחוק מקום אתה זובח, ואי אתה זובח בקרוב מקום.

וכן (דברים יב, כ) כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך גו' ואמרת אוכלה בשר גו'. לפי הפשט המבואר, סיום הכתוב "בכל אות נפשך תאכל בשר" הוא תורף המאמר, ומאמר "ואמרת" הוא עתיד המורשה. אבל לפי שנשתנית תמונתו ממה שקדם, ארז"ל (חולין פד, א) למדה תורה דרך ארץ, שלא יתאווה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת ידים ועושר. והיינו כי רז"ל עשו המשך המקרא, כי ירחיב גו', אז ואמרת, והיא תשובת התנאי, בלתי מחובר ומתדמה לפעל הקדם, וק"ל.

וע"פ דרך זה, יתבאר לך מאמרם ז"ל (ברכות ב, א-ב) ממאי דהאי וטהר טהר יומא, דלמא כו' וטהר טהר גברא, אמר רבה בר רב שילא, א"כ לימא קרא ויטהר, (פרש"י, א"כ דהאי וטהר לשון צווי הוא). ונדחקו התוס' מאד, דהא בכמה מקומות כתיב וטהר, ע"ש. ולפי דברינו יבא כמין חומר, דאם רצון הנקרא במאמר וטהר לרמז על עתיד המצווה, והיינו וטהר גברא, הי"ל לשנות תמונתו מתמונת עתיד הקודמו במקרא, שהוא (ויקרא כב, ז) ובָא השמש, שהוא עתיד המורשה בלי ספק. וזהו שאמרו לימא קרא ויטהר, שהוא עתיד אמתי, לא מהופך, אלא ודאי קושטא דכן הוא, כי וטהר הוא ג"כ עתיד המורשה, והיינו ע"כ פירושו טהר יומא, ודוק, [א"ה ונתבארו הדברים בתחילת ספר **איי הים** לגהמ"ח, ברכות ב].

דבור שני: [הפעל והטיותיו]

א. הפעולות נתלות (באחד מן הזמנים הנזכרים) בשני מינים, מין זכר ומין נקבה. וכל מין נחלק לשני מספרים: מספר רבים, מספר יחיד. וכל מספר לשלושה גופים, והם: נסתר, נוכח, מדבר בעדו, (ענין פירושו בראש הלוח). ויש לכל חלק מהחלקים אשר זכרנו סימן מיוחד, אות נוסף המתאחד ומתדבק עם שורש הפעל בתיבה אחת.

והנה חלק העבר, לו משפט הבכורה לדבר מחלקיו. ונאמר, למלת פָּקַד אין שום סימן, כי אחר ששאר החלקים זולתו, יש לכל אחד סימן מיוחד, א"כ שלילת הסימן בו הוא

סימן ניכר ומבדיל. והטיב אשר דבר **הרז"ה** בזה, כי בחרו בלשון נסתר, להניחו בלא סימן, לפי שלשון נופל על הלשון, כי לשון נסתר הוא, לכן גם הסימן נסתר ממנו, ע"כ. **ונ"ל** כי לסבה זו בחרו בקצת אותיות אהו"י, ולא בשאר אותיות זולתם, לעשות סימן לשאר חלקי הנסתר, פקדה, פקדו. והיינו, כי האותיות כולם אינם נסתרים אף בנחותם בלי תנועה, ובעל הלשון רצה לסמן חלק הנסתר עם אותיות נחים ונסתרים, שיהיה לשון נופל על הלשון, ע"כ בחרו באותיות אהו"י. ה"א פָּקְדָה נגזרת ממלת היא. וי"ו פָּקְדוּ, כתב **הרז"ה** בלוח הבנין שלו, לפי שהוי"ו שמוש לחבר ולעטף הענינים, ומבואר שכל מחובר הוא יותר מאחד, ומה שהוא יותר מאחד, לשון רבים הוא, לכן גם הוי"ו משמשת לשון רבים. עוד כתב שם דבר המתקבל והוא, כי כל אות ששמה מחובר מב' אותיות דומות, היא משמשת לשון רבים. והנה שם אות ו"ו מחובר משני ווי"ן, וכן מ"ם נו"ן, שאותיות שמושיהן דומות ומכופלות, ומשמשות לשון רבים, אתם, אתן. גם היו"ד, אע"פ שאין אותיותיה דומות בצורתן, מ"מ דומות הן במשקל המספר כי ו' ד' הן במספר עשרה, כמו הי' עצמה. לכן גם היא מורה לשון רבים, דברים, דבריו, דבריך).

ומפני שהנסתרים והנסתרות לא יתכן לדבר מהם אם לא כשיזכרם המדבר במשך דבריו. לכן "פָּקְדוּ", שוה לזכרים ולנקבות, כי זכירתם היא הנותנת הבדל ביניהם. לא כן בנמצאים, כי אפשר לומר פקדתם מבלתי זכירתם כו' (כן כתב הארקוולטי [ערוגת הבשם, ריש פרק יג]).

פָּקַדְתָּ, פָּקַדְתְּ כו', אות הנוספת מחלק הנוכח נגזר ממלת אַתָּה, אַתְּ, אַתֶּם, אַתֶּן. פָּקַדְתִּי, יו"ד הנוספת נגזרת ממלת אני, והוסיפו עוד תי"ו בזה המשקל, להבדיל בינו ובין המקור עם הכנוי, כמו וביום פָּקְדִי [וּפָקַדְתִּי] (שמות לב, לד). ומה שלא הוסיפו תיבת "ני" על השורש, הנגזר ממלת אני בלי שנוי, היינו להבדיל בין מדבר בעדו בפעלים, ובין מדבר בעדו בכנוים, כמו אֲכָלַנִי הֲמָמַנִי. פְּקָדָנוּ, שימוש "נו" נגזר ממלת אנו. ואין הפרש בין זכרים לנקבות בחלק מדבר בעדו, כי המדברים ניכרים הם בעיני עצמם אם הם זכרים או נקיבות.

והבט נא כי אותיות המשמשות בחלק העבר, אשר סימנם תהימו"ן, מקום מצבם וחיבורם אל השורש הוא אחר שורש התיבה ויסודה. (לא כן באותיות אית"ן שבעתיד). ונ"ל כי בעל הלשון רצה לרמז לנו בחבור אותיות המשמשות, אם הוא מהעבר או מהעתיד, ולכך הניח יסוד ושורש התיבה בחלק העבר קודם אותיות המשמשות אותה, הורה בזה כי זמן הפעולה כבר חלף ועבר. וההיפך בעתיד, אפקד, נפקד. הניח שורש

התיבה ויסודה אחר אותיות המשמשות אותה, לרמז כי זמן הפעולה יהיה אחר זמן בעתיד. (שוב מצאתי כי הארקוולטי כתב כן [בערוגת הבשם, פרק י"ג ד"ה והנה]).

ב. בינוני פֹּעֵל, אין בו רק חלק הנסתר. ולא נצריך לסימן נראה ומורגש, מטעם שהתבאר בחלק העבר. אבל שאר חלקיו, כמו חלק הנוכח, וחלק המדבר בעדו יש מלות נפרדות על הוראות סימני גופיהם, אתה פֹּקֵד, אני פֹּקֵד, אתם פֹּקְדִים (ונמצא ג"כ הוא פֹּקֵד, ואינו רק תוספת באור).

והנה שוטטו רבים ותרבה הדעת למצוא דברי חפץ, מה נשתנה הבינוני מהעבר והעתיד וחלקיו, להשתמש במלות נפרדות, אתה, אני כו'. ולמה לא נתאחדו ונתחברו אלה המלות עם יסוד התיבה בבת אחת עד שיתהוו שניהם תיבה אחת' כמו בעבר ועתיד, פָּקַדְתָּ ולא נאמר פָּקַד אַתָּה, שהרי גם שם נגזר סימן הנוכח ממלת אַתָּה.

אולם למ"ש באות שלפני זה, טעם הנחת אותיות המשמשות בעבר אחר יסוד התיבה' והמשמשות בעתיד לפני יסוד התיבה' ישמע חכם ויוסף לקח, להבין טעמו של דבר מה שלא חוברו יחדיו שמושי הגופים עם יסוד התיבה גם בבינוני. כי איזה בית אשר תבנה לאותיות המשמשות, ואיזה מקום הנחתם' כי אם יונחו לפני יסוד התיבה, יובן מהתיבה שהיא רומזת על העתיד' ואם יונחו אחרי יסוד התיבה, יובן שהיא רומזת על העבר. ובאמת אין התיבה רומזת רק על זמן בינוני, הממוצע בין העבר והעתיד. וכן אין ראוי לחלק אותיות השורש, ולהניח המשמשות באמצע (וה"ה והוא הטעם בשמושי בינוני פעול, ואף שבינוני פעול נחלק יסוד התיבה, במה שהונחה בוי"ו בין העי"ן והלמ"ד, דע כי אין זה חלוק תיבה כלל, כי וי"ו שרוק"ה או חלומ"ה אינה רק תנועה), ע"כ הונחו מלות המשמשות לגופים בפ"ע, ויסוד התיבה בפ"ע, כדי שתושלל התיבה מזמן מוקדם ומאוחר.

והנה בהוראות זה המשקל הבינוני, שמו מוכיח עליו שהוא רומז על פועל העושה פעולתו עתה בעת הדבור, שהוא הזמן הממוצע בין העבר והעתיד. עוד ישמש זה המשקל להיותו שם התואר, ר"ל כי האדם הפועל זאת הפעולה הוא מתואר ונקרא בזה השם. וההבדל שבין הבינוני ובין התואר הוא, כי הבינוני לא ידובר רק על האדם בעת שהוא עושה פעולתו, תהיה זאת הפעולה מקרה מתדבקת בו מימים ימימה, או לא. אבל שם התואר ידובר על גוף האדם אשר חלה בו זאת המקרה, והרי הוא מתואר בה אף בעת אשר איננו עושה פעולתו.

דרך משל, באמרך ראובן כּוֹתֵב, משמעותו באחד משני אופנים, אם להודיע שראובן עושה פעולת הכתיבה בזמן הבינוני, ויכול להיות כי ראובן הלזה עדיין לא כתב שום

מכתב בזמן העבר, וגם בעתיד אפשר שלא יכתוב עוד. ועל כוונה זו, משקל כּתֵב בזה בינוני פּעֵל יקרא. אבל אם הרצון במאמר ראובן כּתֵב להודיע אומנותו, כלומר שהוא אומן ובקי במעשה הכתיבה, אז זה המשקל כּתֵב שם התואר יקרא. כי ראובן הוא מתואר בזה השם, ר"ל כותב, לזה נקרא כן אף בעת אשר איננו כותב. כי זה השם אינו רומז עליו בעבור פעולתו זאת המעשה, רק רומז עליו על חלות מעשה הכתיבה בו, והיא מקרה מתדבקת בו, שיהיו ידיו אמונה מעשה ידי אמן בזמן אשר יוציא כלי למעשהו. וא"כ, אחר כי חלות הכתיבה הכחנית אשר בו, לא תמוש ממנו ומניה לא תזוע, מגודר הוא בשם כּתֵב על נכון בכל עת ובכל שעה.

ויש סימן מובהק, המבדיל בין התואר והבינוני. סימנו אכבס"ה, נוטריקו"ן: את, כנוי, בכל"ם, סמיכות, ה"א. ר"ל, כי אם יבא אחר משקל פּעֵל, מלת **את**, ודאי הוא בינוני פועל, כי מלת את מורה על הפעול. אולם אם יבא זה המשקל בכנוי, או בחבור אות בכל"ם, או נסמך לאיזה תיבה שלאחריו, או בחבור ה"א המשמשת ידיעה או תמיהה, בלי ספק הוא שם התואר, כי לעולם לא יבאו אלו השמושים בשום פּעֵל.

ג. כתב בספר **שורש יהודה** וז"ל, ויש פעלים שגם בינוני פועל אין להם, רק שם התואר יבא במקום הבינוני, כמו שׂמֵר, בּרֵא. (ויש פעלים כו' ע"כ, משמע מדבריו שאין זה מתמיד, ולא כן כתב הראב"ע אשר דבריו לקוחים ממנו.) וז"ל הראב"ע [ל"מ], ולכן השתמשו בו בשם התואר הקרוב למשקל בינוני, כי אין מלה מיוחדת בלה"ק להשתמש במקום בינוני והווה כו', ע"כ.

ולולי דבריהם הייתי אומר להיפך, כי עקר הנחת משקל פּעֵל הוא להשתמש נמקום הבינוני אבל לפעמים השאילו אותו להשתמש בו גם לתואר. והמופת לזה, כי לתואר נמצא משקלים רבים ושונים, גנב, גזלן, חכם, והבינוני לא נמצא רק על משקל פּעֵל. ואילו היה עקר הנחתו לתואר, רק שבהשתמש בו לבינוני הוא מושאל, לא אשתמיט בשום פעם שישמש מקום בינוני גם במשקל פָּעַל או פָּעְלָן המיוחדים לתואר. אבל למ"ש אנחנו, עקר שמוש התואר הוא ע"י משקלים אחרים זולת משקל פּעֵל, אבל לפעמים ישמש גם משקל פּעֵל במקום התואר. כן היה נ"ל, אבל דעתם רחבה מדעתנו.

ודע כי יש בינוני פשוט ויש בינוני מורכב. הפשוט, הוא אשר זכרנוהו, שהוא עומד בין העבר והעתיד. והמורכב, הוא אשר נתחבר עמו גם העבר, כמו השמים מספרים כבודו, הוא מורכב, כי השמים סְפָּרוּ כבודו ית' גם קודם זמן המדובר בו. אולם קראוהו בינוני, לפי שכוונת המדבר הולכת וסובבת על זמן הבינוני עכ"פ, יהיה גם בזמן העבר או לא.

ד. בינוני פָּעוּל מדבר מגוף המקבל איזה פעולה בזמן המדובר. וכתב **רבי אליהו בחור** וז"ל, והוא מורכב מעבר ובינוני. והמשל, כאשר תאמר הבית בָּנוּי, משמע שכבר נבנה ועדיין הוא קיים, ע"כ. רצה לחלק בזה בין בינוני פָּעוּל ובין בינוני נפעל, כי הפעול הוא מורכב מעבר ג"כ, והנפעל הוא בינוני פשוט, ר"ל משולל מזמן עבר. והוא יותר נכון ממ"ש הצוה"ת [צוהר התיבה, תיבת הפעלים, אות ב] בזה (עיין עליו שהוסיף דברים במ"ש וכבר נסתלקה ממנו יד הפותח).

והנה מצאתי עצמי מחויב בדבר לפרש לפי זה דברי רז"ל אשר לכאורה יעמדו נגדו. והוא, במה שהקשו (מגילה טו, ב) וימצא כתוב. כתב מבעיא ליה (עפרש"י) מלמד ששמשי מוחק וגבריאל כותב. ולמ"ש הבחור אין כאן קושיא, שהרי הוראת מלת כָּתוּב, משמע שכבר נכתב ועדיין הכתיבה קיימת.

ומה שנ"ל בזה הוא, כי באמת ע"ד הפשט יתפרש מאמר וימצא כָּתוּב כפשוטו, שהוא בינוני מורכב. אבל הוקשה להם, כי לא נמלט מהחלוקה, אם שידע אחשורוש שהסופר כתב את המעשה בספר הזכרון לפניו או לא ידע. ואם ידע, א"כ ודאי היה כתוב גם עתה, ולמה היה א"כ אצלו דבר חדש עד שאמר וַיִּמָּצֵא כתוב, יורה על שלילת ידיעתו קודם המצאו. אלא ודאי שלא ידע אחשורוש גם מתחלת הכתיבה, אם הסופר כתבו תוך ספר הזכרון. לזה הקשה המקשה, א"כ כָּתַב מבעי' ליה, ר"ל, אחר שגם תחילת הכתיבה היה בעיניו לדבר חדש, הי"ל לבעל המגילה להודיענו זה כי נמצא בספר הזכרונות שהסופר כָּתַב אשר הגיד גו'. וע"ז תירצו, מלמד ששמשי מוחק כו'. ור"ל לפי זה עיקר התחדשות הידיעה של המלך היתה שלא הועילה מחיקת שמשי כלום לשלא יהיה כתוב, אבל גם אחר מחיקתו נמצא עדיין כתוב. ודוק. [א"ה ענין זה הועתק ע"י המחבר בספרו **איי הים** למגילה טו ב (בנדפס סט, א)].

ה. מקור. משקל פָּעוֹל נקרא מקור, לפי שהוא מקור ושורש לכל חלקי הבנין, וכל חלקי הבנין נבנים ומסתעפים ממנו, והמקור הוא מופשט ומשולל מן מין, וזמן, גוף, ומספר. וכ"כ בעל מקנה אברם וז"ל, כאשר ישאלך מי שירצה, איזה שורש למדת, לא תאמר לָמַד כי אם לְמֹד כו', עכ"ל. ור"ל אחר שהעבר נוסף בו המין והזמן וגוף ומספר, יתר על המקור, א"כ איננו מקור לבד.

ונקרא המקור בפי המדקדקים הראשונים, שם הפועל, והוא קרוב לשם המקרה, הנקרא בפיהם שם הפעולה. וההבדל שביניהם הוא, כי שם המקרה יאמר על הפעולה לבדה בעודה בפ"ע ואינה מעוברת עדיין עם איזה פועל, כי באמרך זְכִירָה, שְׁמִירָה, זה השם רומז מציאת הזכרון והשמירה בלתי חלה עדיין באיזה גוף. (ובאמת אין מציאותה שייך

בפועל, רק בשכל.) אבל באמרך זָכוֹר, שָׁמוֹר, כבר תלינו הזכרון או השמירה באיזה גוף אשר הוא עוסק בענינה, אבל עדיין מופשט ממין וזמן כו'. כי האומר זָכוֹר, לא רמז במאמרו מי יזכור, אם זכר או נקבה, וגם באיזה זמן, ואם גוף נוכח מצווה בזה או נסתר, רבים או יחיד. ולסבת התפשטותו מכלם, נקל לו לקבל הוראת כולם (כי הוא כמו דבר הספיריי, אשר הוא עלול לקבל כל המראות) כי יתפרש לפי פעלים הסמוכים לפניו או לאחריו. וכ"כ **ר"א בחור** בספר **מסורת המסורה** בהקדמה שלישית, ע"ש.

ובזה יתפרשו לנו דברי רש"י פסוק (שמות ג, י) ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי גו', וז"ל, וא"ת מה תועיל, והוצא את עמי, יועילו דבריך ותוציאם משם, עכ"ל. (ועיין בראב"ם שנדחק בכוונתו).

ונ"ל דעתו, שלא רצה לפרש תיבת והוצא שהוא צווי כמשמעו, לפי מ"ש אות שאח"ז כי הצווי הוא קודם בזמן מהעתיד, וא"כ יקשה איך אמר להם וְאֶשְׁלָחֵךְ בלשון עתיד, שהרי השליחות היא קודם ההוצאה בזמן. לזה פירש שמלת וְהוֹצֵא הוא מקור, ואז יתפרש לפי פעלים הסמוכים לו. והרי כתוב לפניו תיבת ואשלחך, שהוא עתיד, א"כ פי' והוצא, כמו ותוציא. גם לא רצה לפרש שהוא עתיד המצווה, שהרי עקר משמעותו יצא לו ממלת ואשלחך אשר היא עתיד המודיע (עיי' פי' זה לעיל, דבור ראשון אות ט). ע"כ הוצרך רש"י ז"ל לומר, יועילו דבריך ותוציאם, כלומר, שגם מלת והוצא יתפרש לעתיד המודיע ודוק.

ו. הציווי, הוא חלק אחד מהבנין בפ"ע, ואף שנמצא צווי גם בלשון עתיד, גדילים תַּעֲשֶׂה לך (דברים כב, יב), ההוא אינו נקרא **צווי** לבד, אבל נקרא **עתיד המצווה**. וההבדל שבין הצווי לעתיד המצווה הוא זה, שהצווי יורה שהנוכחי יעשה פעולתו אשר נצטווה בה, תיכף ומיד, אולם עתיד המצווה יורה שהמצֻוה יעשה פעולתו בעתיד.

ולסיבת זה ההבדל יומשך עוד הבדל אחר ביניהם, והוא שהצווי לא נמצא בו רק חלק הנוכח, ולא ימצא בו לשון נסתר. והיינו אחר שגוף הנסתר אינו מקבל הדבר מפה המצֻווה לאזנו, רק ע"י שליח, א"כ המאמר היוצא מפי המצַווה לא יתכן שיהיה בלשון צווי אמתי, אשר יורה על עשיית הפעולה מיד, שהרי גוף המצֻווה אינו כאן שיעשה פעולתו מיד. לזה יצוייר שיהיה לשון המאמר רק בלשון עתיד, והיינו בהגיע דבר לאזנו. ומה שאמר יוסף (בראשית מא, לד) יַעֲשֶׂה פרעה וְיַפְקֵד גו', בלשון נסתר אף כי דבר אתו מפה לאוזן היינו כי אין זה מצד מוסר הלשון לדבר אל המלך או אל השלטון כאשר ידבר איש אל רעהו' ע"כ ימשילו הדבור כאלו הוא מסיב אל ממוצע בינותם והמלך נסתר הוא מנגד עיני המדבר, וכן הוא בלשונות העמים.

ודע, כי מה שכתבתי שהצווי יורה על עשיה מיד, אין רצוני למעט העשיה בעתיד' אבל ר"ל שהמצָווה יתחיל עכ"פ בעשיית הדבר מיד' ואפשר שכוונת המצַווה שגם בעתיד לא יניח ידו מעשותו. אולם העתיד המצַוה אינו רק על העתיד. וע"ד המליצה נאמר בזה, אין צו אלא זירוז מיד ולדורות [א"ה על פי קדושין כט, א].

הנך רואה שכל מצוות עשה נאמרו בלשון עתיד, מצות תֹּאכֵלוּ (שמות יב, טו), בסכות תֵּשְׁבוּ (ויקרא כג, מב), רק מעטים אשר נאמר בהם לשון צווי אמתי או מקור הקרוב למשקל צווי (והוראתו כאשר יבא זולת בכל"ם גם אינו סמוך לפעל אחר), **זכוֹר** את יום השבת (שמות כ, ח), **שָׁמוֹר** את יום גו')דברים ה, יב), **כבד** את אביך (שם טז), **שמע ישראל** (דברים ו, ד) גו', והיינו כי כי על הרוב לא חל צווי המצוות עדיין בזמן נתינת התורה ובשעתה, שהרי מצות אכילת מצה לא חל עד יום ט"ו בניסן, וכן ישיבת הסוכה ודומיהם, אבל מצוות שבת חל מיד בעת הדיבור, כי בשבת נתנה תורה, ע"כ נאמר בו זכור, לא תזכור. (גם מסכים לדברי חז"ל באמרם [ראה ביצה טז, א] זכרהו תמיד, שאם נזדמן לך חפץ יפה כו' וא"כ חלה הזכירה מיד, טרם יגיע יום השבת. וע"ד זה שמור את יום גו', כי זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו ובאופן אחד. וכן כבד גו', חל הצווי מיד למי שיש לו אב ואם. וכן שמע ישראל, קבלת עול מלכות שמים ויחודו חל מיד על ישראל, ע"כ נאמרו בלשון צווי. אמנם, מה שלא נאמרו הלאוין בל' צווי בשום פעל, ותוקדם לו מלת השלילה, הארכנו בזה במכתבנו, ועיי' מ"ש ג"כ האלקי **מוהר"ע מפאנו**.

ז. **הקשה** הבנין שלמה [בית הפעלים, חדר שלישי, חלון ו] על הכלל אשר הונח באות שלפני זה, ממה שארז"ל (יומא כב, ב) ה' מקראות שאין להם הכרע, ומנה בהדייהו (שמות יז, ט) צא הלחם בעמלק מחר אני נצב, גומר. שאין למלת מָחָר הכרע, אם ר"ל הלחם מחר, או מחר אנכי נצב. אבל לפי זה הכלל המונח, יש לו הכרע, דקאי ודאי אאנכי נצב, דאיך נאמר שר"ל הלחם מחר, שאז יהיה מאמר סותר עצמו, דהא מלת הַלָּחֶם הוא צווי ופירושו מיד, לא מחר. ורצה ליישב זה בדברים של מה בכך (כמ"ש במכתבנו).

אבל באמת לא ידע דעת הקדמונים בזה, כי אף אם נאמר שמלת מחר שבה על מלת הלחם, מ"מ יתפרש כעין צווי האמתי, ור"ל הלחם מחר מיד. והיינו שאם היה כתוב ותלחם מחר, בלשון עתיד המאוחר, היתה הכוונה מחר אחר התחלת היום, באמצעיתו או בסופו. ע"כ כתוב הלחם מחר, בלשון עתיד התכופיי, להורות שהצווי הוא על מחר בהתחלת היום מיד.

והנה לברור הענין בזה, אציגה לפניך מה שיש לדקדק במאמר הש"י למרע"ה, כי בראשונה אמר (שמות ז, טו) לך אל פרעה בבקר הנה יוצא המימה ונצבת לקראתו וגו',

בלשון עתיד, ובפעם שניה ושלישית אמר לו הש"י (שמות ח, טז ושם ט, יג) השכם בבקר והתיצב לפני גו', בלשון צווי. ולמה היה זה השנוי. הוא הדבר אשר דברנו, כי מאמר לך אל פרעה בבקר, אף שהוא צווי, ופירושו לך מיד, עכ"ז אינו סותר למשמעות לשון בקר אשר באותו מאמר עצמו, כי ירצה בו לך בבקר מיד. אבל לפי שהוצרך הש"י להודיע למשה בפעם ראשונה כי פרעה יוצא המימה, וע"כ היה למאמר הנה יוצא המימה, אז משפט הבכורה בערך מאמר ונצבת. וכיון שהפסיק מאמר ההתיצבות מן תיבת בקר הכתוב קודם, א"כ ידובר ציווי ההתיצבות בערך זמן אשר הוא בו בעת הצווי (כאלו לא אמר תיבת בבוקר מעולם), וא"כ הוא עתיד. לזה אמר ונצבת בלשון עתיד. אמנם בצווי השני, אֲחֵר למאמר הנה יוצא המימה אחר מאמר ההתיצבות, אחר שכבר נודע למשה כי פרעה יוצא המימה, ולסבה זו, בצווי השלישי לא אמרו כלל. אם כן, מאמר ההתיצבות הוא סמוך למאמר בבקר, לזה הוא כתוב בלשון צווי אשר יתפרש מיד, כי בערך זמן הבקר הוא מיד, וק"ל.

ולא מבעיא דלא קשיא לן דברי חז"ל, אלא דאפילו סיוע מסייע לן, והוא מ"ש (חולין ו, א) וז"ל, פשטיה דקרא במאי כתיב, בתלמיד היושב לפני רבו, דתני רבי חייא כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך גו'. אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם, בין (פירש רש"י, שאל). ואם לא, תבין את אשר לפניך (פרש"י, מעצמך, ואל תשאל ותביישנו). והנה לא ידענו היכן רמיזא במלת בין שפירושו שאל, או במלת תבין שפירשו מעצמך. וא"ל בעבור מאמר את אשר לפניך, הסמוך לו, שהרי הוא חוזר גם על מילת בין. אמנם כן נ"ל, שהם ז"ל פירשו מלת בין לצווי (על משקל שים לפניך אכול (שמואל א ט, כד)), אשר פירושו בין מיד, והיינו שאל, והרב ישיב לך אמרים אמת, ותבין מיד. ואם אינו יודע להשיב לך, תבין מעצמך טעמו של דבר, אחר העיון וההתישבות, וא"כ ההבנה תבוא לו אחר זמן, לזה אמר תבין בלשון עתיד, כנ"ל כוונתם.

דבור שלישי: [הבנינים ותולדותיהם]

א. הבנין הראשון המסודר בלוח, קראוהו המדקדקים בנין הקל, לפי שאין בו שום כבדות, לא בהברה (כי אין בו תוספות שום אות או נקודה לסימן הבנין) ולא בהוראתו, כי הוא יורה על פעולה הקלה שבקלות בפעולות העסוקים באותו ענין.

ולמען ירוץ הקורא המתלמד בדברינו, נבאר בתוספת ביאור. דע כי מ"ש לעיל (דבור ראשון אות ג') כי הפעולות עם שנים, פועל עומד, פועל יוצא, אין זה רק בדרך כלל, אבל בדרך פרט, אף בפועל יוצא יש שני מינים, יוצא לשני, יוצא לשלישי. ד"מ, לָמַד הוא

פועל יוצא לשני, כי פעולת הלמידה יוצאת מאדם הלומד אל המשנה, או אל המקרא. אבל לִמֵּד דעת את העם (קהלת יב, ט), הוא פועל יוצא לשלישי, כי שלמה ע"ה פעל ענין הלמוד בזולתו הלומד ממנו, וא"כ שלמה ע"ה הוא פועל ראשון, והעם הוא פועל שני, והלמוד שלישי.

יתר מכאן תדע, כי בכל פעולה ופעולה, תהיה עומדת או יוצאת, ימצאו שני מינים, פעולה ברפיון, פעולה בחזקה, פעולה בקלות, פעולה בכבדות.

והנה לכל אלו החלוקות שזכרנו, החכים בעל הלשון ותקן שלשה בנינים הנקראים אבות, והם קַל, פִּעֵל, הִפְעִיל, אשר יורה כל אחד מהם על פעולה מיוחדת ומתחלפת ממה שיורה בנין אחר זולתו, והם זה למעלה מזה. כי בנין הראשון, יורה על פעולה הקלה שבקלות אשר יש באותה פעולה (בין שהוא עומד או יוצא), ועל כן נקרא בנין הקַל. ובנין פִּעֵל יורה על פעולה כבדה (בערך מה שיורה אליו הקל) או שעושה פעולה העומדת בקל, לפועל יוצא. ולכך נקרא זה הבנין בנין הכבד. ובנין הִפְעִיל יורה על פעולה יותר כבדה, או שמוציא לשלישי פעולה היוצא לשני בבנינים הראשונים, ולכך נקרא בנין הכבד הנוסף.

ד"מ, שָׁכַן הוא מהקל, והוא עומד. שִׁכֵּן הוא פִּעֵל, יורה על חוזק ההשכנה או שהוא יוצא לשני. הִשְׁכִּין הוא הפעיל, מורה על הפעולה היוצאת לשלישי, או חוזק ההשכנה ביתר שאת, כמו וכבודי לעפר יַשְׁכֵּן סלה (תהלים ז, ו), והוא דבר הלמד מענינו למבין במקרא. וע"ד זה יובן כי בפועל אשר לא פחות מיוצא לשני, ישתמש בו המקרא בבנין הקל, שהרי יציאתה לשני הוא הקלות היותר אפשרי שבזאת הפעולה. ובהשתמש המקרא בזה בְּפִעֵל, הוא יוצא לשלישי או מורה על החזוק.

וזה היה דעת רז"ל בדרשת (תהלים ג, ח) שני רשעים שִׁבַּרְתָּ, אל תקרי שברת אלא שרבבת (ברכות נד, ב). והיינו כי הוקשה להם, אחר שגם בבנין הקל יורה זה השורש ביוצא, כיון שאיננו מצוייר בפחות מזה, וגם הכתובים משתמשים בזה בקל, ד' שׁוֹבֵר ארזים (תהלים כט, ה), היה די לומר גם כאן, שני רשעים שָׁבַרְתָּ, מהקל. ע"כ דרשו ז"ל את תיקרי כו' אלא שרבבת. כלומר שהדגש יורה על כפל הבי"ת. והוא הפך [אתוון] כמו כבש כשב [ועיין בספר **איי הים** לגהמ"ח, בחידושיו לברכות נד, ב (בנדפס יג-ב,ג)].

ובדרושיי [וע' ספר **איי הים** יומא פו א, וס' אפיקי יהודה חלק א' עמ' שמז.] אמרתי כי מה שדרשו חז"ל בספרי [דברים, פיסקא לב, ד"ה דבר אחר], ואהבת את ה' אלהיך, אהבהו על הבריות כאברהם אביך, אין כוונתם להוציא לשלישי פעולה הנאמרה בבנין הקל. אבל רצונם לומר, אחר שידענו מהחכמים האמתיים כי האהבה מהאדם לבוראו

לא שייך ע"ד אחר זולת כשיומשך ממנו הפעולות הנמשכות מהאוהב לנאהב, גם ידענו כי אם יצדק אנוש עם אל מה יפעל לו, כי הש"י לא לאורו צריך, וא"כ מאמר ואהבת גו', צריך באור. ע"כ אמרו אהבהו על הבריות כו', כלומר זאת היא ג"כ פעולה הנמשכת מאוהב לנאהב, שֶׁיְאַהֵב את הנאהב על הבריות, ובזה הש"י כביכול לכבודנו הוא צריך, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ודו"ק.

ב. אחר כתבנו שהצריך הענין בפעולות אדם לג' בנינים הנקראים אבות, והיינו המדקדקים [א"ה, אולי צ"ל המוציאים] הפעולות, קל להבין כי זה הענין עצמו הצריך לשלשה תולדות, המקבלים פעולתם כל א' מבנין אב שלו, והם נִפְעַל פָּעַל הָפְעַל. וכל תולדה ותולדה כפי סדורה פה מתייחסת ומתדמה אל בנין האב שלה לפי מה שהוא, החזק הוא הרפה, איש למשפחותיו לבית אבותיו.

באור הדבר, כי בנין נִפְעַל תולדת בנין הקל הוא, והיינו שזה הבנין מדבר מגוף המקבל הפעולה מהעושה מלאכתו בקלות ורפיון. ובזה הם דומים זה לזה, כי הקל מדבר מהעושה פעולתו ברפיון, והנפעל מדבר מהמקבל פעולתו ברפיון. וע"ד זה בנין פָּעַל הוא תולדה לפִעֵל, ומתדמה עליו בענין הכבדות לפי מה שהוא. ע"ד זה בנין הָפְעַל הוא תולדה לבנין הִפְעִיל, ומתדמה עליו בבחינת פעולתו. והקורא במקרא ישים שכל לבאר דבר דבור על אופניו להשוות הבנינים, ולהיות תולדותיהן כיוצא בהן.

ואולם נ"מ לדידן בידיעה זו היא, כי אנחנו, אם נמצא הכתובים משתמשים באיזה תולדה מג' התולדות, נוכל להוציא מדרך הסברא בנין האב אשר זאת התולדה יוצאת ממנו. וכן להפך, אם נמצא הכתובים משתמשים באיזה בנין אב מג' אבות, נוכל להוציא מדרך הסברא התולדה ממנו, אחר שידענו כי בן ואב שם המצטרף הוא, כי אין אב בלא בן ואין בן בלא אב.

ג. כתב הרד"ק [מכלול, ליק, כא, ב] וז"ל, כצל בנטותו נָהֳלָכְתִּי (תהלים קט, כג), אל ארץ נוֹשָׁבֶת (שמות טז, לה), אינם מקבלים מקרה כי אם מבנין שהוא יוצא, כי נהלכתי מקבל מקרה המהלך, לא ההולך, כי הוא עצמו ההולך עכ"ל. וכתב עליו הרז"ה [צוהר התיבה תיבת הפעלים אות ד'] וז"ל וליתא, כי בנין נפעל, תולדות בנין הקל הוא, ואיננו תולדת בנין אחר לגמרי, ומחוורתא כמ"ש, כי נהלכתי הוא מתכונת הנפעל בדרך מקרה, ע"כ. ולא הועיל כלום, כי גם הרד"ק ידע מזה כי הוא מקבל פעולתו ע"ד המקרה. אבל עקר סברת הרד"ק בזה הוא, שמהקבל פעולה ע"ד מקרה, נייחס שם פועל לפועל הטבע שהוא הפועל אמתי ית', ושם נפעל לגוף המקבל הפעולה. ולזה הוקשה לו, אחר שבמאמר נהלכתי נעשה פועל המקרה לאב, וגוף הנהלך לתולדה, וידענו ג"כ כי שורש

הָלַךְ, הוא פועל עומד, לא יוצא, ואיך א"כ יוליד מי שהוא עקר, לומר משורש הלך משקל נהלך. לזה החליט הרד"ק כי באמת דוד ע"ה לא נהלך רק מהמהלך, שהוא מבנין פִּעֵל, לא מההולך. ויצא לו מזה, כי מצאנו לפעמים בנין נפעל, שהוא תולדה לפִּעֵל (היפך מה שהנחנו באות שלפני זה).

ומ"ש [הרז"ה] כי הוא מתכונת הנפעל, וכ"כ לתקן מאמר וְנִקְרַב בעל הבית (שמות כב, ז), שהוא מתכונת הנפעל, ע"ש, אמרתי אך דבר שפתים עצה וגבורה במאמריו אלו וכיוצא באלו. גם מ"ש כי נוֹשָׁבֶת הוא שם התואר, בפלס צרעת נושנת (ויקרא יג, יא), רפא את שבר קושית הרד"ק על נקלה, כי לו יונח שהוא תואר, עכ"ז הוא תואר מבנין נפעל, וא"כ דברי הרד"ק חוזרים וניעורים, כי מצאנו הנפעל שהוא תולדה לפִּעֵל, שהרי ישב מהעומדים הוא, ואין נפעל לעומד.

עוד כתב הרד"ק [ראה מכלול שם], ומצאנו שעל הפעול הנמשך מההפעיל נאמר נפעל, כמו נִגַּשׁ יוסף (בראשית לג, ז) כו', שהוא מגיש כו', ע"כ. וכ' **הרז"ה** ע"ז [צוהר התיבה תיבת הפעלים אות ד'] וז"ל, ואולם נִגַּשׁ יוסף אינו בנין נפעל, אבל בנין פִּעֵל הוא, להפלגת הענין כו' [א"ה, ראה לוח השלמים, הערה טו].

ואני אומר, לו יהיבנא ליה כדעתו בזה (וכנ"ל מדעת רש"י שם), עכ"ז לא יוכל להכחיש מציאות בנין נפעל בשורש נגש, וְנִגַּשׁ משה, והם לא יִגָּשׁוּ (שמות כד, ב), שע"כ מבנין נפעל, כי אם היה מבנין פִּעֵל, היה ראוי יְנַגֵּשׁוּ. וא"כ דברי הרד"ק גם בזה חוזרים וניעורים, כי מצאנו שעל הפעול הנמשך מההפעיל נאמר נפעל.

ואני ברצותי לחזק דעת האומרים שכל הבנינים שומרים ענייניהם והוראותיהם, את זה לעומת זה, אב לבנים לא יחליפם ולא ימיר אותם, ולא יספיקו בילדי נכרים, חובה עלינו ליישב הזרים אשר זכרנו בשם הרד"ק, כיון שגם הרז"ה לא המציא להם רפואת תעלה מוחלטת.

ע"כ אומר אני ענין חדש, אשר לא שערוהו מי שקדמוני מהאחרונים (ועם זה יתיישב לנו עוד כמה ענינים זרים, וכמו שיבואר). והוא, כי אף שהאמת היא שלא יצוייר נפעל אמתי שֶׁיְּוֻלַּד מפועל עומד, מ"מ ימצא נפעל מושאל, רצוני, שהשאילו משקל נפעל להשתמש בו על גוף המצטרף עם פועל איזה פעולה עומדת, אשר ע"י שניהם נגמרת המעשה. דרך משל, ראובן הולך אל שמעון, כיון שבהעדר שמעון לא היתה הליכת ראובן אליו במציאות, ידענו מזה כי שמעון היה הגורם והמצטרף לפעולת זאת ההליכה. לזה ראוי שנקרא לאחד משניהם פועל, ולשני מהם נפעל, על צד ההשאלה (כי כן דרך כל פעולה יוצאת, אשר לא יצוייר היותה זולת שני גופים, פועל ונפעל). אבל מחמת שראובן הוא

המתעורר ועוסק בפעולת ההליכה שהוא התנועה, ראוי להלמו שם פּוֹעֵל, ע"כ נקרא הולך, ר"ל פועל פעולת ההליכה, ושמעון אשר לא מש ממקומו, ומקבל מראובן ההולך פעולת ההליכה, ראוי להלמו שם נפעל (על צד ההשאלה) לזה נקרא נֶהֱלַךְ. (ואם הולכים זה לזה, אפשר שידובר על שניהם הולכים, מצד התנועה וההעתקה אשר שניהם עושים, גם נֶהֱלָכִים, מצד קבלת פעולת ההליכה מזה שכנגדו).

אולם אם המאמר סובב והולך על התקרבות הנפרדים זה לזה, ידובר על שניהם קרבים, גם נקרבים, אף אם אחד עוסק בהעתקת עצמו והשני על עמדו יעמוד. והיינו, לפי שאין הכוונה בזה המאמר להודיע מי הוא המשתדל ומקרב עצמו לזה שכנגדו, אבל הכוונה בזה להודיע שנתקרבו הרחוקים.

ועתה נבאר הכתובים אחד לאחד. ואחר נִגַּשׁ יוסף, נאמר בלשון נפעל, בערך עשו אשר נגש ונתקרב אליו.

וכן וְנִגַּשׁ משה אל ה', אף שהש"י מלוא כל הארץ כבודו, אבל לפי שבחוש ראותינו כה אמר ה' השמים כסאי, וכן במעמד הר סיני אמר הנה אנכי בא אליך גו', ידמה כי משה ע"ה נעשה נפעל בערך התקרבות הש"י אליו.

וכן וְנִקְרַב בעל הבית אל האלהים, אחר שאין התורה מקפדת דוקא שהבע"ה ילך אל השופט, ולא בהפך, אבל הכוונה הוא שיתקרב בעה"ב אל הדיינים ולא יתרחק מהם, ע"כ תפסה התורה לשון קל וקצר, שישתדל בעה"ב להיותו נקרב אל הדיינים, והם ישפטוהו, וא"כ הוא נפעל בערך קרבתם אליו.

וכן ארץ **נושבת**, הוא נפעל מושאל מצד הצטרפות הארץ אל גוף היושב עליה. ומה מתקו לי לפ"ז דברי רז"ל (ברכות לא, א), אמר רבי יוסי ברבי חנינא מאי דכתיב (ירמיה ב, ו) בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם, וכי מאחר שלא עבר היאך ישב, אלא לומר לך שכל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב, נתישבה, וכל ארץ שלא גזר כו' ע"כ. והס כי לא להזכיר [א"ה, כוונתו לאפוקי מהרז"ה בספר בנין שלמה בית הפעלים חדר ה' חלון ג'] לחשוב שכוונו חז"ל שמלת יָשַׁב הוא פועל יוצא, נגד המקובל אצלנו מהסתכלות המקראות. אבל אמתת כוונתם היא, שאם ישב אדם שם, היתה הארץ **נוֹשֶׁבֶת** מצד הצטרפותה אל היושב עליה, והישיבה לא היתה נגמרת זולת ע"י שניהם.

ונשכיל עוד מן מוצא הדברים, שהנפעל המושאל אשר הוזכרנו, ידובר ג"כ על התרחקות גוף אחד מחבירו, שאם יתרחק ראובן משמעון, יקרא ראובן רוחק ושמעון נרחק. והיינו ג"כ מטעם שכתבנו, כיון שא"א מציאות ענין הרחוק זולת ע"י שני גופים, יפול על אחד פועל ועל השני נפעל.

ובזה יתבאר לך מאמר (ישעיה כז, י) כי עיר בצורה בדד נוה מְשֻׁלָּח ונעזב, ונתלבטו המדקדקים איך יפול שם משולח על העיר או הנוה אם איננו שייך בהעתקה. ואין לומר בו תקון המפרשים כי זה השם קאי על האנשים שיושבים בה, כי מליצת סוף המאמר, ונעזב כמדבר, לא יפול בטוב על האנשים. אבל לפי מה שכתבנו, שם מְשֻׁלָּח הוא פעול מושאל, ע"ד שאמרנו בפעלים עומדים. והוא, כיון שענין השולח אי אפשר מציאותו בלי שני גופים, לזה ידובר על אחד מהם פועל, ועל אחד מהם נפעל, בין בהתקרבות איזה גופים זה, לזה, או התרחקם זה מזה אחר קרובם. ואף בזה נאמר כיון שהעיר והיושבים בה נשתלחו זה מזה, יפול על שניהם שם מְשֻׁלָּחַ גם שם מְשֻׁלָּח, והבן.

וכן ע"ד זה, מאמר כצל בנטותו נֶהֱלַכְתִּי תהלים קט, כג), שפירשו בו כי ימיו הלכו ממנו מהרה כצל, וא"כ כיון שהימים הלכו ממנו, נעשה הוא נהלך בערכם.

ועוד יתיישב לך בזה הזרות הנמצא בכינויים, כמו בני יְצָאוּנִי (ירמיה י, כ), אל תבואני רגל גאוה (תהלים לו, יב), לא יְגוּרְךָ רע (תהלים ה, ה), ונדחקו מאוד בזה, כי איך יתכן מציאות הכנויים בפעלים עומדים (עמש"ל דבור רביעי [אות ט]). אבל למ"ש שיצוייר נפעל מושאל בפועל עומד, מצד הצטרפות הגופם, כ"כ יצוייר בו כנוי מושאל מצד הצטרפות הגופים, כי בחינת הנפעל הוא בחינת הכנוי, ודו"ק.

וממה שקלטה הנפה יצאה הסולת נקיה להבין בזה דברי **הראב"ע** פ' שמות (א, כא). וז"ל, יָרֵאוּ המילדות, ודע כי זו המלה אינה מהפעלים העומדים ולא מן היוצאים, כי הוא ע"ד שיקבל האדם היראה מאחר כו', ע"כ מלת נורא איננה בבנין נפעל כמו נולד, נשבר ונדכא, והמשכיל יבין, ע"כ. וכתב עליו **הב"ש** [בנין שלמה, בית הפעלים, חדר ה, חלון ב] וז"ל, ומ"ש שמלת נורא איננו בנין נפעל, אשתמיטתיה מקרא מלא, למען תִּוָּרֵא (תהלים קל, ד), והנה לא יכחיש שלא יהא בנין נפעל. וכ"כ ראש המדקדקים רבי יהודה [חיוג'] בספר אותיות הסתר והמשך, וז"ל, ולשון נפעל, נורא מאוד, עכ"ל הב"ש.

ותמהני עליו איך מצא את לבבו לשבר דברי הראב"ע באין מבין צחות לשונו, כי הראב"ע לא אמר שמלת נוֹרָא איננו בנין נפעל בהחלט, אבל אמר שאיננו נפעל כמו נוֹלָד, נִשְׁבָּר. ור"ל, אחר שבאר ראש דבריו כי מלת ירא איננו פועל יוצא אמתי, מבואר שהנפעל ממנו אינו נפעל אמתי, רק נפעל מושאל, (ע"ד שכתבנו, מצד הצטרפותו אל גוף הירא ממנו), אבל שורש יָלַד, שָׁבַר, בהיותו פועל יוצא אמתי, גם הנפעל ממנו הוא נפעל אמתי. וזהו אמרו, ע"כ מלת נורא איננו בנין נפעל כמו **נולד נשבר**, כי המה הם נפעלים אמתיים, והוא איננו רק נפעל מושאל. וכן למען תִּוָּרֵא הוא נפעל מושאל, ע"ד שבארנו.

ד. המקור והצווי מהנפעל יבאו בתוספת ה"א בראש התיבה, ולא מורה על שום הוראה, אבל הוסיפו איזה הברה לפני פ"פ, כדי שיתכן בא אחריה דגש חזק. והיה ראוי להוסיף הפחות שבהברות, והוא האל"ף, כמו שעשו בתיבת וקשרתם, שקורין אוקשרתם, וכן במלת שתי שתים, שקורין כאלו כתוב אֶשְׁתֵּי לדעת בן אשר [א"ה ראה מכלול, ליק, קמ, א, ורד"ק על שופטים טז, כח], אבל לפי שהיה מתחלף המקור והצוי עם העתיד, כי בשלשתם היה נאמר אִפָּקֵד. ולא השאירום בתוספת נו"ן לבד, כדי שלא יתחלף עם העבר, ע"כ הוסיפו עליהם הברת האל"ף.

ועם דברינו אלה נתישבו המלות אשר חשבום לזרים, והוא מה שמצאנו נִכְסַף נכספתה (בראשית לא, ל), נִשְׁאַל נשאל (שמואל א כ, ו), נִלְחַם נלחם (שופטים יא, כה) נִגַּף נגף (שופטים כ, לט), שהמקור בא בתוספת נו"ן ולא בה"א. ולמ"ש שכל משקלי הצווי והמקור ראוים היו להיות בתוספות נו"ן אבל לא עשו כן שלא יתחלף עם העבר, אתי שפיר מה שלא חששו לזה במלות הנזכרות, שהרי כאן סמוך הוא המקור לפעל עבר, ובלא"ה יתפרש המקור לפי פעלים הסמוכים לו.

וגם מה שחשבו המדקדקים לזרות מה שמצאו הַאַכָּה אכה אבי (מלכים ב ו, כא), הַאְדָּרֵשׁ אדרש (יחזקאל יד, ג), ואמרו שהיה ראוי הַהַכֵּה הַהְדָּרֵשׁ, בה"א, ולמ"ש אין בזה זרות כ"כ, כי מן הדין היה ראוי כל משקל המקור וצווי להיות בתוספת אל"ף, שהיא ההברה היותר פחותה אבל החליפום בה"א, מפני חשש התחלפותה בעתיד. אבל במלות הנז' לא חששו לזה, שהרי הם סמוכים לפעלי עתיד. אבל במקום שהטעות יְעַוֶּת הכוונה, איננו בתוספת נו"ן ולא באל"ף רק בה"א.

ובהתחבר זה המקור עם בכל"ם תפול הה"א לרוב, וּבְכָשְׁלוֹ (משלי כד, יז), לֶעָנוֹת מפני (שמות י, ג). והיינו כי אותיות בכל"ם עשו את הפ"פ אמצעית, ושוב יתכן בוא בתוכה דגש חזק, כמו אחר הה"א. ומטעם זה נופלת ג"כ הה"א בחלק העתיד, כי אותיות אית"ן עושים את הפ"פ אמצעית, עד שיתכן הפ"פ להדגש בדגש חזק.

ה. בנין פִּעֵל, כתב הרב המוסקאט"י, [רבי יהודה מוסקאטו, בקול יהודה על הכוזרי, מאמר שני סימן ע"ח, דפוס וורשא דף פד ב] שהדגש במלת יְדַבֵּר מורה על חסרון נו"ן, כאלו כתוב יְדַנְבֵּר, ע"כ. וז"ל הב"ש [בנין שלמה, בית הדגש, חדר ה, חלון ד], וליתא לדבריו, שא"כ תהיה המלה בת ארבע אותיות שרשיות, ולא יתכן שיהיה שום שורש בפעלים יותר משלש אותיות. ותו, שהרי בבנין הקל אין בו דגש, וא"כ במה נשלם חסרון נו"ן כו', עכ"ל.

ולא ירד לסוף דעת החכם הנזכר, כי לא עלה על דעתו לומר שהנו"ן החסרה במלת יְדַבֵּר תהיה שרשיית, עד שיקשו עליו הקושיא הנזכרת. אבל דעתו בזה, כי ראוי לסמן כל הבנינים לפי מה שהם עם נו"ן נוספת, ע"ד שעשו בנפעל (והיינו לפי שטבע הנו"ן להתוסף יותר מזולתה), ולפ"ז היה ראוי לסמן גם בנין פִּעֵל בתוספת נו"ן. אבל לפי שלא יתחלף עם הנפעל, היה ראוי להוסיף הנו"ן ולהושיבה באמצע השורש אחר הפ"פ. אבל לפי שלא יתכן להפסיק כ"כ בין אותיות השרשיות, גם לפי שדרך הנו"ן ליפול אף בהיותה שרשיית, לזה החליפו זאת הנו"ן בדגש, והציבוה תוך האות. א"כ יפה אמר שהדגש הוא במקום נו"ן. וכתב כן להוציא מלב קצתם האומרים שדגש ע"פ [עין הפועל] בזה הוא לתשלום הנח הראוי בין הפ"א לעי"ן, ונתנו מופת לזה, כי כשיפקד דגש ע"פ יש בזה נח, כמו אל יוסף פרעה הָתֵל (שמות ח, כה). ולדעת המוסקאט"י נהפוך הוא, שהנח הוא תמורת הדגש, וכנזכר לעיל.

ו. בהוראת בנין זה, שכבר אמרנו שהוא להפלגת הפעולה בענינה (עיין לעיל אות א'), ולפעמים יש הבדל רב ביניהם מענין לענין (באותו ענין), כמו גָּלָה עמי (ישעיה ה, יג), הוא מהקל, מענין גלות, אָגַלֶּה את נבלותה (הושע ב, יב) הוא מבנין זה, והוא מלשון גלוי וחשוף, ומזה תדע כי טעה המנקד (בסדור [שערי תפלה, אבות א, יא]) וּתְגַלּוּ למקום מים הרעים, והראוי וְתִגְלוּ או וְתִגָּלוּ מהנפעל כמו דורי נסע וְנִגְלָה (ישעיה לח, יב).

גם על זה פקח עיניך. בשורש רפ"א, בהסמכו להש"י נאמר בבנין הקל, וַיִּרְפָּא אלקים (בראשית כ, יז), אל נא רְפָא נא לה (במדבר יב, יג). ובהסמכו לאדם נאמר בבנין פִּעֵל, וְרַפֹּא יְרַפֵּא (שמות כא, יט), רִפֵּאנוּ את בבל (ירמיה נא, ט) [א"ה, עיין באבן עזרא (שמות כאי ט) שמביא חילוק זה, וע"ש בטעמו]. ומה נכבד לפ"ז מאמר חז"ל [בבא קמא פה, א] ורפא ירפא, מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות, ודוק.

עוד תשוב תראה כי הבדל יבדילו הבנינים בשורש ספ"ר, ויחלקוהו לשנים, כי מה שמדבר מלשון מספר ומנין, דברו בקל, וּסְפוֹר הכוכבים (בראשית טו, ה), שבעה שבועות תִּסְפָּר לך (ויקרא טז, ט). ומה שהוא מלשון ספור והגדה ישמשו הכתובים בו בבנין פִּעֵל, השמים מספרים (תהלים יט, ב), ספרו נא לי (בראשית מ, ח).

וזה דלא כמי שמפרש [א"ה, עי' אב"ע בשם י"א, רד"ק, שרש ספר] פסוק אֲסַפֵּר כל עצמותי (תהלים כב, יח), שהוא בלשון מספר ומנין (והרצון בו כי מרוב כחישותו יוכבו עצמותיו כל א' בפ"ע, עד שסופרם) ולדברינו הוא מבואר הבטול, שהרי הוא מבנין פִּעֵל.

וע"ד זה מבואר כי סִפְּרוּ מגדליה (תהלים מח, יג) הוא מלשון מספר ומנין, שהרי הפ"א רפויה וא"כ הוא מהקל, כי אלו היה בדגש ומהכבד, היה ראוי סַפְּרוּ (דלא כס' הקונקרדאנציאש, שערב הכתובים בזה).

עוד ראה זה מצאנו, כי בנין הכבד יורה היפך מה שיורה עליו הקל, כמו מְסָעֵף פארה (ישעיה י, לג), הרצון בו מסיר הסעיפים, וְדִשְּׁנוּ את המזבח (במדבר ד, יג), יסירו הדשן. וכן בארו [א"ה, החזקוני ור' אליהו בחור בנימוקיו על ספר השרשים שורש יב"ם מ"ש וְיַבֵּם אותה (בראשית לח, ח), הסר ממנה תואר יבמה, ומכאן ואילך תהיה לך לאשה.

ז. הבינוני מבנין זה, הפ"א בשור"ק גם בק"ח, מגן גבוריהו מְאָדָּם (נחום ב, ד), אלים מְאָדָּמִים (שמות כה, ה). והנה באות הח"ע לא יושלם הדגש על הרוב [א"ה, כלומר אין תנועת פה"פ משתנה לתשלום הדגש החסר מעה"פ], כמו מְנַהֵג, מְטַהֵר, מְפַחֵד, מְבַעֵר, אבל בפעול יושלם הדגש אף בהח"ע, נחלה מְבֹהֶלֶת (משלי כ, כא) [א"ה, רוב ספרים כתיב מבחלת וקרי מבהלת, ועכ"פ גם לפיהם יש ראיה מהקרי. גם הרד"ק במכלול, ליק נט, א הביא ראיה ממלת מבוהלת.] , מְבֻעֶרֶת (ירמיה לו, כב). וכן בבנין פֻּעַל, דֹּחוּ ולא יכלו קום (תהלים לו, יג), דֹּעֲכוּ כאש קוצים (שם קיח, יב), החול"ם שבמלות הללו בא להשלים הדגש הראוי לבא בע"פ.

והנה הרד"ק הביא בבינוני פֹּעֵל מזה הבנין [מכלול, ליק, נט, א] לְמָתְעֵב גו' (ישעיה מט, ז), ואמר שהוא תואר, ובמשקלו מְמַלֵּא על כל גדותיו (דהי"א יב, טז), ע"כ. והשיגו **הב"ש** [כנין שלמה, בית הבנינים, חדר ג, חלון ב] באמרו כי לא מצאנו בכל משקלי השמות שנשלם הדגש בחי"ת ועי"ן, ע"כ. ולי נראה שהוא בינוני פעול מבנין זה, והקמ"ץ תמורת חול"ם, ומשקלו מְבֹרָךְ, כי בפעול נשלם הדגש אף בהח"ע, וכמ"ש.

ח. המקור והצווי שוים במה שפ"פ בפת"ח. והמקור, נמצא העי"ן ג"כ בחול"ם, יַסֵּר יסרני יה (תהלים קיח, יח), קַנֵּא קנאתי (מלכים א יט, י), וְרַפֵּא ירפא (שמות כא, יט). והציווי נמצא ג"כ בפת"ח, פַּלֵּג לשונם (תהלים נה, י), כַּתֵּר לי זעיר (איוב לו, ב), גם בתוספות ה"א, סַפְּרָה נא לי (מלכים ב ח, ד). ועם רי"ש, בָּרְכוּ את ד' (תהלים קלה, כ), הפ"א קמוצ"ה ומתוגה. וכן קָרְבוּ ריבכם (ישעיה מא, כא), הוא מבנין זה.

ובעל **ש"ת** [שערי תפלה, אות קנב], טעה בזה בהשגתו על ר"א ור"ע [א"ה, ר' אליהו ור' עזריאל מוילנא בסידורם המדויק], כי הם נקדו, טהור ישועתנו קָרְבָה, הקו"ף במתג, והשיג הוא עליהם באמרו כי אין המלה לשון עבר, שתהא מתוגה, כמו קָרְבָה שנת השבע (דברים טו, ט), שהה"א לסימן הנקבה והקו"ף בק"ג. אבל בנ"ד המלה היא צווי, כעין

קָרְבָה אל נפשי גאלה (תהלים סט, יט), שהקו"ף בק"ח, והה"א מאותיות האמנתי"ו, עכ"ל.

ולא קרב זה אל זה. כי כבר העיד הרד"ק [ספר השרשים, שורש קרב] שפועל קרב בקל איננו יוצא. ולזה המשורר שאמר אל הש"י, קרבה אל נפשי, ר"ל קרב אתה אל נפשי (הפך למה ד' תעמוד ברחוק (תהלים י, א)) וגאלה, ולזה הקוף בק"ח באמת. אבל בנ"ד, ר"ל שאנחנו מבקשים להש"י בלשון צווי, אתה טהור, קרב את הישועה, וא"כ ע"כ איננו מהקל, שהרי הוא פועל יוצא, רק מִפְעֵל, והיה קו"ף ראוי להיות בפח"ח, והעי"ן להדגש, אבל מחולשת הרי"ש שלא תקבל דגש, השלימוהו בק"ג, וא"כ לא סגי הקו"ף בלא מתג, כמו קָרְבוּ ריבכם, וזה ברור.

ט. בנין פֻּעַל, הלוך ילך בעקבות פִּעֵל אביו (כי גם בו הע"פ דגושה), ועל הרוב יושלם בו הדגש אם ע"פ שלו אה"ע. וזה מתמיד יותר מבבנין פִּעֵל, כמ"ש מזה לעיל [דיבור זה, אות ז]. ונ"ל הטעם בזה, כי בעבור שהפת"ח הוא מורחב ביותר בהברתו, לזה אינו צריך כ"כ להשלמה, לא כן השור"ק. ולפי שרוב חלקי הבנין שבְּפֻעַל הפ"א בפת"ח, לא פליג בתקנתא, ע"כ לא יושלם אף בחלק העבר, אף שהפ"א שם בחיר"ק. ואם העי"ן חי"ת, אף בפֻעַל לא יושלם הדגש, כמו אשר בך יְרֻחַם יתום (הושע יד, ד), ובירושלים תְּנֻחָמוּ (ישעיה סו, יג). והמקור בו, וכן בהָפְעַל, לא ישמש עם אותיות בכל"ם. והצווי יפקד מקומו בו ובהָפְעַל. והיינו לפי שהוראותיהם להפעל תמיד ע"י אחר ולא ע"י עצמו, וא"כ, אחר שאין בידם טובם, איך נצווה לאדם על מה שאין ברשותו (ומה שמצאנו צווי בנפעל, עיי' לקמן אות י"ג). ומזה תבין כי מה שנמצא בעתיד מאלו הבנינים

י. בנין הפעיל, סימנו ה"א קודמת לפ"פ, גם יו"ד נחה בין ע"ן ללמ"ד. ובהעדר הה"א, תשאר תנועתה באות שלפניה, יבא מַרְבִּיץ בפוך (ישעיה נד, יא), הראוי בשלמות מהרביץ, וכן בשאר חלקיו. וה"א העבר נקודה על הרוב בחיר"ק, ובאה ג"כ בסגול, לא הֶכְלַמְנוּם (שמואל א כה, ז). ותתחלף באל"ף ג"כ, וכל מלבושי אֶנְאָלְתִּי (ישעיה סג, ג), אֶתְחַבֵּר יהושפט (ד"ה ב כ, לה). [א"ה, זה האחרון הוא אל"ף במקום ה"א של בנין התפעל, ולא הפעיל.].

בנין הָפְעַל, הלוך ילך בעקבות הפעיל אביו, כי גם הו הה"א לסימן הבנין. וכן הוראתו היא כעין הוראת אביו, אם יוצא לשני או לשלישי, או להפלגת הענין. ואין ביניהם הבדל רק במה שההפעיל הוא פועל, וההָפְעַל הוא מקבל ממנו.

כתב הראב"ע פ' משפטים (שמות כא, כא) וז"ל, הנה יוקם, שהוא מהבנין שלא נזכר שם פועלו, הוא כמו ינקם, שהוא מבנין נפעל, ע"כ. ור"ל שהרי תחלה אומר וכי יכה איש

את עבדו נקם יִנָּקֵם. ואח"כ סיים אך אם יום או יומים יעמד לא יֻקַּם גו'. הרי לפנינו כי על ענין אחד הוא אומר בנין נפעל ובנין הֻפעל.

ואני כבר כתבתי לעיל אות ג' להחזיק דעת המבדילים כל הוראות איזה בנין מבנין זולתו, אומר אני גם כאן כי מזה יראה ההבדל שבין הנפעל וההפעל, כי ברישא אמר, ומת תחת ידו נקם ינקם, ור"ל שמיתתו בסייף, וינקם מחרב פועלת הנקמה, כמה דאת אמר חרב נֹקֶמֶת נקם ברית (ויקרא כו, ה), שיחוס הנקמה הוא אל החרב. וא"כ ההרוג, שהוא מקבל פעולת הנקימה, הוא מקבל מבנין הקל, שהוא יוצא לשני בזה השורש, ע"כ תדובר נקימה זו בנפעל. ואח"כ אמר, אך אם יום או יומים יעמד לא יֻקַּם, ור"ל אף בעונש ממון וכיוצא, שהוא פעולת יוצא לשלישי, ג"כ לא יֻקַּם.

יא. בנין התפעל, יבא בשלשה סימני הבנין, ה"א ותי"ו בראשו, ודגש בע"פ. ולא היה די בה"א לבד, להבדילו מהפעיל והפעל. ובה"א תי"ו לא היה די, כי לפעמים תפול התי"ו ודגש פ"פ משלימה, והיה אז מתחלף עם הנפעל, כמו אל תִּטַּמְאוּ (ויקרא יח, כד) [א"ה, אף על פי שבנפעל פה"פ בקמ"ץ וכאן בפת"ח]. אבל עתה, שיש דגש בע"פ, ידענו שהוא מבנין זה. ודגש הטי"ת לחסרון התי"ו, ומשפטו תתטמאו. וכן במלת הִשָּׁמֵר, היינו אומרים שדגש השי"ן הוא לחסרון תי"ו והוא מבנין התפעל (וכמו שטעה בעל **אוהל משה** באמת בזה). לזה הונח הדגש בע"פ, לסימן בנין התפעל. ואחרי רואינו כי במלת השמר, המ"ם רפויה אחר ת"ק [א"ה, אולי הוא ר"ת תנועת קמ"ץ, או ט"ס וצ"ל ת"ג או קמ"ץ], ידענו מזה שאינו מהתפעל, רק מהנפעל, ודגש השי"ן לחסרון נו"ן.

והנה בהוראת זה הבנין, אמרו שהוא הפועל והמקבל, כמו וַיִּתְגַּל בתוך אהלה (בראשית ט, כא), מורה כי הוא המגלה והוא עצמו הוא המגולה. ובכלל זה מה שיורה על פעל המדומה, שכב על משכבך וְהִתְחַל (שמואל ב יג, ה), פי' הראה עצמך חולה, ובאמת איננו כן. ואמרו קצת המדקדקים כי ישמש ג"כ שמוש הקל בפעלים שלא נמצא בו הקל, כמו התפלל, ע"ש.

ואני בדרושי **דרוש מים הנאמנים** [א"ה, אפיקי יהודה, דרוש רביעי, עמוד נ], בארתי, [א"ה, לשיטתו לעיל סוף אות יו"ד] כי ענין התפלה לא תתכן רק בשורש התפעל, לא זולת זה, והוא מהוראת ההתפעל האמתי, ולא מהוראת הקל, אבל אין כאן מקומו להאריך.

יב. כתב ר"א **בחור** בספרו (מאמר א' עקר ח') וז"ל, והמין הב' [א"ה, של נפל] הוא מהנפעלים הפעולים ע"י עצמם, ובזה דומה הוראתו להתפעל ממש, וכן מצינו שהפסוק משמש בהם כאחד. כמו אל תִּטַּמְאוּ בכל אלה (ויקרא יח, כד) שהוא כמו תתטמאו, ואח"כ אומר כי בכל אלה נִטְמְאוּ הגוים, שהוא מבנין נפעל כו', וכן שתה גם אתה וְהֵעָרֵל

(חבקוק ב, טז). וגם יבא הצווי בנפעל מזה המין, ר"ל שהם פעולים ע"י עצמם, והוראתו כבנין התפעל, כמו הִשָּׁמֵר לך (בראשית כד, ו), הִפָּרֵד נא מעלי (שם יג, ט), שהוא כמו השתמר, התפרד. והכלל, כל הנפעלים מזה המין, אין הפרש ביניהם ובין התפעל כו' עכ"ל.

והנה **הרז"ה** בספרו [צוהר התיבה, תיבת הפעלים אות ו], ברצותו להבדיל בין כל בנין ובנין, אמר שאין הוראת נפעל להיותו פעול ע"י עצמו, ומה שמצאנו בו ציווי, היינו לפי שהוראת הצווי בו אינו רק בבחינת שב ואל תעשה. והיינו, כי מה שנאמר (בראשית מט, א) הֵאָסְפוּ ואגידה לכם, אין המכוון בו שיתאספו יחד, כי אין ספק שכבר היו נאספים כו', אבל המכוון בו שלא יתפרדו זה מזה ללכת אנה ואנה כו', עכ"ל.

ופטומי מלי נינהו, כי המקראות רובם ככולם עומדים נגדו, (בראשית כט, ז) לֹא עֵת הֵאָסֵף המקנה, הֵאָסְפוּ ונבא אל ערי המבצר (ירמיה ח, יד), הֵאָסְפִי אל תערך (ירמיה מז, ו), שכל אלה יורו על העתקה ממקום למקום להשגת ההתאספות וההתחברות. גם מה יעשה במלת הִקָּבְצוּ ושמעו בני יעקב (בראשית מט, ב), כי לא שייך פירושו שפירש במלת האספו, כי ז"ל הרד"ק שורש קבץ, ענין הקבוץ כענין אסיפה, אך יש הפרש ביניהם כמ"ש אדוני אבי ז"ל בחבור הלקט, כי לשון **קבוץ** לא יאמר כי אם על המפוזר, ולשון **אסיפה** יאמר אע"פ שאיננו מפוזר, ע"כ.

עוד כ' **הרז"ה** [צוהר התיבה שם, בסוף האות], וז"ל, עוד הביא הבחור ראיה ממ"ש שתה גם אתה וְהֵעָרֵל, אבל הוא לא ראה מה שפי' החכם א"ע שם וז"ל, והערל מבנין נפעל, כמו והאסף אל עמך, והטעם, תראה ערלתך, כאלו כתוב ותערל, כמו ומות בהר (דברים לב, נ) ע"כ.

והנה רָפָא את שבר קושית הבחור על נקלה, כי הראב"ע לא תקן רק שמלת והערל, אף שהוא צווי, עכ"ז יתפרש כמו העתיד, כאלו כתב ותערל. וכן וּמֵת בהר, הוא כאלו כתוב ותמות. אבל הבחור, כוונתו להביא ראיה, נהי שהאמת שכתוב ותערל, עכ"ז הוא מהנפעל ויתפרש כאלו כתוב ותתערל, שהרי מקבל הערלות ע"י עצמו (כמ"ש שתה אתה והערל). הרי לפנינו כי הוראת הנפעל הוא לפעמים כהוראת המתפעל.

יג. ואני, ברצותי להחזיק כדעת האחרונים, המבדילים בין כל בנין ובנין, הסכת ושמע מאמרי, ליישב המקראות שהביא ר"א בחור, שאינם עומדים כנגד זה הכלל.

ואומר, כי עקר ההבדל אשר בין הנפעל והתפעל אינה רק בחינה אחת, קטנה במאמר וגדולה במובן. והוא, כי ההתפעל, אחר שידענו כי הוא מורכב האב ותולדה, ור"ל מפועל ונפעל, סובב ג"כ כוונת המדבר מבנין זה על שניהם, ר"ל על הפועל ועל הנפעל. אבל

הנפעל איננו רק תולדה, גם כוונת המדבר בו אינה סובבת רק על הנפעל לבד, מבלי מה שיביט על פועלו מי הוא ואיזהו הוא, גם הוא הנפעל עצמו או אחר, זהו כלל הדברים.
ומבואר לפי"ז, כי באמרו ראובן השתמר, רצון האומר, כי זה האיש שמר עצמו, ועל ידי שמירת עצמו, נשתמר. וא"כ המספר הודיע לנו שני דברים, כי ראובן היה שומר, גם שָׁמוּר. אבל באמרו ראובן נִשְׁמַר, לא הודיע לנו רק דבר אחד, והוא שנשמר מדבר המזיקו, אבל לא ידענו מי שומרו ממנו, אפשר שנשמר ע"י אחרים, ואפשר שנשמר ע"י עצמו. וא"כ יש הבדל גדול בין כוונת המדבר בלשון נפעל ובין כוונת המדבר בלשון התפעל. אף שבגוף הדבר יכול להיות שיהיו שוים, ר"ל כי שני המשתמרים נשמרו ע"י עצמם, עכ"ז יש הבדל בין המדברים. כי זה מודיענו שנשמר ע"י עצמו, וזה אינו מודיע רק שנשמר, ועדיין לא ידענו ע"י מי.
ולזאת הסבה נמצא הצווי בנפעל, לא בזולתו מהפעולים. והיינו כי הנפעל הוא חלק מהתפעל, ור"ל שאיננו מדבר רק מהתולדה, אבל יכול להיות שהוא פעול ע"י עצמו. א"כ באמרו השמר, הרצון בו, תשתדל שתהיה נשמר, אם ע"י עצמו או ע"י אחרים. אבל באמרך הצווי בפִּעַל והפְעַל, תהיה הכוונה, תקבל הפעולה ע"י אחר דוקא, ואין זה בידו, כי אולי לא יתרצה זולתו, לכך אין הצווי במציאות בבנינה. ובאמרך תִּשְׁתַּמֵּר, מהתפעל, הכונה תהיה אתה השומר ואתה הנשמר.
מעתה שוב נפרש ליישב ראיות הבחור, ראשון ראשון. והוא, כי בראשונה אמר (ויקרא יח, כד) אל תִּטַּמְּאוּ, מבנין התפעל, וסיים על זה כי בכל אלה נִטְמְאוּ הגוים, מהנפעל. ונמצא הנפעל וההתפעל משתמשים בכתר אחד.
אבל לדעתנו, הורה לנו הכתוב בזה ענין גדול, כי ידענו מדברי רז"ל שאיש הישראלי אונס רחמנא פטריה (ב"ק כה, ב), לא כן זולתם אשר לא מבני ישראל המה, דקי"ל בן נח נענש על האונס כמזיד [א"ה, בסנהדרין נז ב איתא שאינם צריכים התראה, ושיטת רש"י מכות ט, א שחייבים על השוגג, אך שיטת הרמב"ם מלכים (פרק י, א) שפטור על השוגג, וע"ש בלח"מ]. ולזה אמר הכתוב לישראל אל תִּטַּמְּאוּ מהתפעל, רומז על שניהם, ר"ל הפועל והפעול, והרצון בו אל תהיו אתם הגורמים טומאה במעשיכם לעצמיכם. ולא אמר אל תִּטְמְאוּ מהנפעל, כי אז היה הרצון בו אל תהיו המקבלים טומאה, וזה אינו, שאם אין הישראל עצמם גורמים טומאה לעצמם, רק ע"י אחר, אינם נענשים עליו. אבל בשבע אומות אשר היו בא"י עד הנה, אף אם לא גרמו הם עצמם טומאה, רק שקבלו טומאה ע"י אחר, עכ"ז נענשו, ע"כ אמר כי בכל אלה נִטְמְאוּ הגוים, מהנפעל, כי העונש חל עליהם אף בהטמאם על ידי אחרים, ודו"ק.

וכן באמרו וְהֵעָרֵל, אף שהוא פעול ע"י עצמו, ידובר על נכון בנפעל, לפי שאין הכוונה סובבת עכשיו, רק שיקבל פעולת הערלית. וכן הֵאָסְפוּ הִקָּבְצוּ, ר"ל תשתדלו שתהיו נאספים ונקבצים, אם ע"י אחרים או ע"י עצמם, אבל אם יאמר התאספו התקבצו, משמעות המאמר תעשו אתם פעולת ההתאספות, ותקבלוה ג"כ. ואין להאריך, כי זה מבואר בלשון.

דבור רביעי: [עניני הנגזרות]

א. כבר העירותי לעיל, ראש דבור הראשון, כי תמונת הפעלים במשקתם, ותנועת הברתם, יתחלפו לפי בחינות האותיות אשר התיבות מורכבים מהם. והיינו, שאם האותיות אין בהם נפתל ועקש, להיות אחת מהם חסרה ונופלת או נחה, גם התיבה אשר מורכבת ובנויה מהם שלמה היא בהברתה. ע"כ גם כלל הפעלים והבנינים הבנויים מאותיות ותיבות ההם, שְׁלֵמִים יקראו, אחר שלא נמצא שום חסרון איזה אות או נחות או כפולות בשום תיבה מכל חלקי הגזרה ההיא.

אבל אם תיבות איזה גזרה מורכבים מאותיות רפות או חלושות, אשר יתיצבו בהיותם לבדם, [ו]בל יתיצבו לפני אותיות המשמשות אותם או אחריהם, אזי לא יפול על כלל גזרות כאלה שם שְׁלֵמִים, אבל יקראו לפי בחינת חסרון אותיותיהם, שאם טבע האותיות אשר התיבות בנויות מהם, לנפול ולהֵחסר, אזי גזרה זו גזרת **החסרים** תקרא, ואם טבעם לנוח בכח התנועה אשר לפניה, אז גזרה הבנויה מהם **נחים** תקרא. איש איש ממלאכתו אשר המה עושים, כאשר נתבאר למעלה, בלוח המסודר לפניך, ובמ"ש שם בבאורם איש על מקומו.

ולא אכחיד תחת לשוני, מ"ש בזה החכם **הארקוולטי** [ערוגת הבשם, פרק יב], וז"ל, וטעם לשרש בן שלש אותיות לא פחות, ולחסרים ונחים וכפולים, שמעתי מפי האלוף המעולה כמהר"ר **עזרא מפאנו** נר"ו איש מנטובא, והוא, כי בהיות לשון הקודש נמשכת מהקדושה, אשר מקורה היא נקודה, שממנה יתפשטו ג' קוים חד"ר. והיה מקור קו החסד נרמז בב' בראשית, ומקור קו הדין נרמז בלמ"ד כל ישראל, שהם שני קצוות, ומקור הרחמים נרמז בוי"ו דגחון, חצי התורה באותיות, לכן היה שורש כל פעולה בן שלש אותיות. וכפי מה שיהיה כח הפעולה מתגבר או נלאה או תש כציץ נובל, כן יהיה השורש שלם או חסר או נח או כפול. וגם אלה לחכמי האמת להבין ולהורות, ע"כ.

ב. חסרי פ"א נו"ן, נמצא לפעמים ג"כ ע"ד השלמים, נָצוֹר לשונך מרע (תהלים לד, יד), ולגבעות נִפְּלוּ עלינו (הושע י, ח). והיה כן, לדעתי, להבדיל בזה בין שורש זה לשורש צוֹר

תעודה (ישעיה ח, טז), ושורש פָּלַל או פָּלָה. כי בשניהם היה נאמר, צוֹר צוֹרִי, פּוֹל פָּלִי. ע"כ הניחו נו"ן השרשיית על מקומה, להבדל. אבל בעתיד, יש הבדל ביניהם בלא"ה, כי בחסרי נו"ן, ע"פ דגושה, לא כן בגזרות זולתה. ומזה הקיש על השאר, דבמקום דאיכה למטעי, באו ע"ד השלמים.

ודע כי נמצא סגולת ההשמטה והנפילה גם לאות למ"ד, בשורש לָקַח (וי"א גם בשורש לָתַע, ומזה ושני כפירים נָתָעוּ (איוב ד, י), הראוי בשלמות, נָלְתָּעוּ, כלומר, נעשו כמו הַמַּלְתָּעוֹת) שהוא נוהג בכל חלקיו ע"ד חסרי נו"ן. המקור לקוח, או קחת, ועם בכל"ם לקחת, והצווי קַח קְחִי. ובא ג"כ ע"ד השלמים, לָקַח פר אחד (שמות כט, א). והעתיד, אֶקַח, נִקַּח. אחר שמצאנו יֻקַּח נא מעט מים (בראשית יח, ד), נוכל לבנות מזה כל חלקי בנין הַפְּעַל ואביו ההפעיל.

עוד ראוי שתדע כי יש שרשים אשר פ"א יו"ד, לא נו"ן, ותמונת המלות הם ע"ד חסרי נו"ן, והמדקדקים קוראים להם חסרי פ"א יו"ד. וזה לשון **ר"א בחור** (מאמר שני ע"א ס"ו), אבל אומר אני כי אין זה רק כאשר ע"פ צדי"ק, כמו יָצַק יָצַג יָצַע יָצַר יָצַת. תאמר אֶצוֹק רוחי (ישעיה מד, ג), אַצִּיגָה נא (בראשית לג, טו), וְאַצִּיעָה שאול (תהלים קלט, ח), אצרך בבטן (ירמיה א, ה), וַיֵּצֶת אש בציון (איכה ד, יא), בכולם הצדי"ק דגושה, מקום יו"ד פ"פ. ושורש יָצָא, יצא מן הכלל, עכ"ל. ועיין עליו מה שכתב עוד טעם לזה, בעקר הששי ס"ה. ואין זה אמת, שהרי גם שורש יָנַח, נוהג ע"ד חסרי פ"נ, וְהִנַּחְתֶּם (ישעיה סה, טו), הַנַּח לו (הושע ד, יז).

והקרוב אלי (וכ"כ רד"ק [א"ה, כוונתו למ"ש בשרשים סוף שורש נצב, ובמכלול ליק, עו, א – וראה שם ע, ב – אך המעיין שם יראה שהרד"ק כתב כן רק לגבי יצב – נצב, אך שאר השרשים הם דוקא חסרי פ"י שלא כדברי המחבר.]) כי אלה ודומיהם יש להם שנים שרשים, יָצַג גם נָצַג, יָצַק גם נָצַק (ומזה השורש נשתמשו רז"ל באמרם הנצוק והקטפרס). ואב לכולם הוא שורש יָצַב, מצאנו שם התואר ממנו נְצִיב מלח (בראשית יט, כו), נְצִיבֵי פלשתים (שמואל א י, ה), שהנו"ן שרשית ע"מ פְּעִיל. וכן, לדעתי, אנכי האשה הַנִּצָּבֶת (שם א, כו) הוא ג"כ משורש נצב, ודג"ש הצדי"ק לסימן בנין פַּעַל. כי איך יהיה מהנפעל, אם שורש יָצַב מהקל איננו יוצא (ולא נצטרך לדחוק בזה למה שכתבנו לעיל דבור שלישי אות ג') וכן כולם ע"ד זה.

ונמצא שורש אחד מזאת הגזרה, נקרא חסרי קצוות, והוא שורש נתן, שלפעמים נופלת נו"ן ראשונה, כמו אֶתֵּן, נְתֵּן. ולפעמים נופלות נו"ן האחרונה, כמו נָתַתָּ, מצרים נָתַנּוּ יד (איכה ה, ו). ולפעמים נופלות שני הנוני"ן, והיינו בהתוסף אותיות המשמשות לפני

השורש גם לאחר השורש, כמו טוב תְּתִי (בראשית כט, יט), שאין כאן משורש נתן רק תי"ו אחת, ותי"ו השני הוא ממשקל המקור, [כמו] גֶּשֶׁת.

ג. נחי פ"א אלף, יש מהם שבאים ע"ד השלמים, ולא תנוח בהם האל"ף השרשיית. והוא בשורש אָסַף בכלל, שנאמר בו בעתיד אֶאֱסֹף יֶאֱסֹף. ואולי היה כן שלא להחליפו עם שורש יָסַף מההפעיל, כי בשניהם היה נאמר יוֹסֵף, וק"ל.

ודע, כי אף שיש לאות האל"ף סגולת הנחות, איננו כן אם האל"ף היא ע"פ, אבל יבא בזה ע"ד השלמים, כמו וְדָאַג לנו (ש"א ט, ה), מציון יִשְׁאַג (עמוס א, ב). וכ"כ הראב"ע וז"ל, והאומר נם תחת נאם, הוא נם [א"ה פי' מלשון תנומה], כי לא יעלם האל"ף, ע"כ. ונמצאת בזאת הגזרה מלה אחת זרה מאוד בדקדוקה, והיא תְּאָכְלֵהוּ אש לא נפח (איוב כ, כו). ועיין בזה בצוה"ת בל"ו מהפעלים [צוהר התיבה, תיבת הפעלים, אות לו], שנדחק. ולפי דעתי היא מהמלות הבאות ע"ד השלמים, והיה ראוי שהתי"ו תהיה בסגו"ל, כמו וַתָּאֱהַב מיכל (ש"א יח, כ), פן תֶּאֱלַף אורחותיו (משלי כב, כה), אבל לפי שלא היה ראוי לינקד האל"ף בח"ס, שהוא שו"א נע, אחר שיש אחריו עוד שו"א נע, אשר מציאותן בזה אחר זה א"א, גם לא רצו לנקדה בשו"א פשוט, כי אז תהיה נעלמת ולא תורגש, ע"כ לקחו שו"א האל"ף ונתנוהו לתי"ו, והאל"ף הרגישו בתנועה.

ד. נחי פ"א יו"ד, אותיות אית"ן בציר"י, אֵדַע יֵדַע, ונמצא גם כן בחיר"ק, אִירָא אִינָק. ונ"ל כי בשרשים המתדמים בשיתוף שני אותיות עם איזה שורש אחר מגזרה אחרת, נקדו בחיר"ק שאחריו יו"ד, להודיע שהיו"ד היא שרשיית (לא כן הציר"י, שאין היו"ד כתובה אחריו אם לא על דרך זרות). והנה משורש יֵרֵא, משתתף בשני אותיות עם שורש רָאָה, כי אם נאמר אֵרָא תֵּרָא בציר"י, יטעה הקורא ויבין שאפשר שהוא מנחי למ"ד ה"א, משורש ראה, כמו אל תרא יין (משלי כג, לא). וכן שורש יָנַק, משתתף עם שורש נָקָה, שורש יָבֵשׁ משתתף עם שורש בּוֹשׁ מנחי עיי"ן, שורש וַיִּיטַב בעיניו (ויקרא י, כ), עם שורש טו"ב מנחי עיי"ן, שורש יָשֵׁן עם שורש שָׁנָה ועם שורש שָׁנַן. ע"כ בכל אלה ודומיהם אותיות אית"ן בחיר"ק גדול, שהיו"ד נמשכת ממנו ונכתבת אחריו, ובה יוכר ההבדל בין שורש זה לזולתו. [א"ה, דוק כי דבר זה הוא לתיקון **הקורא**, שלא יחליף, ולא לתיקון השומע, וזהו ענין מחודש.]

ה. נחי עי"ן. שם זה כולל לשרשים אשר עי"ניהם וי"ו גם יו"ד, כי שניהם באים ע"ד אחד ותמונה אחת, במה שהעי"ן נופלת גם מהמכתב בקצת חלקי הבנין, והוטלה תנועתה על האות שלפניה בנמצאים ומדברים, כי אם היה בשלמות, היה נאמר קַיַמְתָּ, עתה נאמר קַמְתָּ. והיה ראוי שגם חלק הנסתר תהיה פ"פ בפח"ח, מטעם הנ"ל, ולומר קַם קַמָּה,

אבל לפי שאז היה ראוים להדגש לומר קָמוּ, ואז לא היה הבדל בין זה ובין הכפולים, סַב סַבָּה, ע"כ הניחו הקמ"ץ על מקומה, בו יוכר ההבדל בין גזרה זו לכפולים. אבל בנמצאים ומדברים יש הבדל יותר הכרחי ומורגש בין הגזרים הנזכרים, כי בגזרת נחי עי"ן, העי"ן רפויה ושו"אית (להגביל הת"ק [א"ה, פי' התנועה קטנה של פה"פ]), ובכפולים העי"ן דגושה ומורגשת בתנועה, סַבּוֹתָ.

ובעתיד מגזרה זו, נמצא גם כן על שני משקלים הפ"פ בשור"ק גדול, תָּקוּמוּ, יָשׁוּבוּ, גם נמצאו בחולם יָחֹס על דל (תהלים עב, יג) ואל ימות (דברים לג, ו). על כן לדעתי אין לשבש נוסחאות הישנות, שנקדו פן תָּחוֹבוּ חובת גלות (אבות א, יא) החי"ת בחול"ם, כי איננו מן הזרות. בפרט שלא נמצא במקרא משורש זה בשור"ק, איך נמציא חדשות לנקד תָּחוּבוּ, כמו שעלה על דעת הוי"ץ. [ויעתר יצחק לאייזיק סטאנוב, סי' תכו. א"ה, ראה לוח ארש ח"ב אות יד, וסידור מהרש"ס עמ' 562.]

ו. גזרת הכפולים, הם אשר העי"ן ולמ"ד דומות, נראות ככפולים, ודע כי נמצאים עוד פעלים הנקראים מכופלים, והם אשר חציים הראשון דומה לחציים השני. והם חלחל, חרחר, כלכל, כרכר, קעקע, שגשג, שעשע וכיוצא. ויש עוד מין אחר מן המכופלים, והוא שנכפלה בהם ע"פ ול"פ, ולבי סְחַרְחַר (תהלים לח, יא), מעי חֳמַרְמְרוּ (איכה א, כ). ויש עוד מין אחד, נקראים מרובעים, כלומר שיש בהם ארבע אותיות שונות שרשיות. מְחֻסְפָּס (שמות טז, יד), יְכַרְסְמֶנָּה חזיר מיער (תהלים פ, יד), פַּרְשֵׁז עליו עננו (איוב כו, יט), רֻטָּפַשׁ בשרו (שם לג, כה). אבל תדע כי אלה וכיוצא באלה הם פעלים מורכבים משני שרשים. כלל מונח שאין בלה"ק פועל יותר משלש אותיות, ע"כ מצאנו לרז"ל שדרשו מלות כיוצא באלו לשתים, לרמז שהם מורכבים ומחוברים משני שרשים.

וכ"כ הרד"ק (שנמצאים מלות מורכבות משני שרשים) פסוק כולה מְקַלְקְלָנִי (ירמיה טו, י), וז"ל, הורכבה המלה [משני שרשים] מן קלל ומן קלה, כי הם שני ענינים, הקללה היא הפך הברכה, והקלון הוא היפך הכבוד, וכן אמר הנביא, כלה מקללני ומקלני, והורכבו שניהם כאחד. ואמר במלה אחת ב' ענינים לקצר הלשון ולצחותו, והומרה ה"א קלה בוי"ו, כמנהג התחלפה במקומה, ולולי שהחליפוה לא היה ניכר במלה ענין קלה, עכ"ל. יתר מזה, נמצא המקראות מרכיבים שני בנינים בשורש אחד, כמו יְרַדֵּף אויב נפשי (תהלים ז, ו), המלה מורכבת מן יְרִדֵּף שהוא עתיד מבנין הקל, ומן יָרֵד מבנין פִּעֵל, ודגש הדל"ת יורה עליו. וכתב הרד"ק [מכלול, ליק, סט, ט] וז"ל, וטעם ההרכבה, (שדברי הנביא הם) שהאויב ירדפו ומרדף לאחרים [שיאמר לאחרים שירדפוהו] כי יְרִדֵּף יוצא

לשני, האויב רודף והנביא רדוף, יְרַדֵּף יוצא לשלישי, שהאויב מרדף, ועוזריו רודפים, והנביא רדוף, ע"כ.

ז. גזרת נחי למ"ד אל"ף וגזרת נחי למ"ד ה"א, עם היות שדרך אחד לשתיהן, במה שהאות השלישי מהשורש נחה בהם, עכ"ז אינם מסכימים יחד בכמה דרכים. א', שגזרת נל"ה [נחי למ"ד ה"א], כאשר תבא בה וי"ו המהפכת העתיד לעבר, אזי נשמטה ה"א השורש לגמרי, ולפעמים גם בלא וי"ו, וַיִּבֶן שם מזבח (בראשית יב, ז), ויקן יוסף (שם, מז, כ), אל תֵּפֶן (במדבר טז, טו), וכן בפִּעֵל נאמר וַתְּקַשׁ בלדתה (בראשית לה, טז). ולזה לא ידעתי מנין יצא לו לבעל תי"ט (חולין פרק ד משנה א) לומר כי מלת בהמה המקשה, הוא מההפעיל, אחר שמצאנו זאת המלה גם בפִּעֵל (פוק חזי מה עמא דבר, שקורין הַמְקַשֶּׁה לא הַמַּקְשֶׁה). וכן בהפעיל, וַיֶּפֶר את עמו (תהלים קה, כד), וַתֶּמֶר את משפטי (יחזקאל ה, ו). וכן בהתפעל, ותקח הצעיף ותתכס (בראשית כד, סה). לא כן בנחי ל"א, שלא תשמט האל"ף לעולם, וַיִּקְרָא אלקים (בראשית א, ה), וַיִּמְצָא דודאים (שם ל, יד).

ולכאורה הדבר מתמיה, שאם טבע האות הנח להשמט בבוא אל השורש איזה אות נוסף, מה נשתנה אל"ף מהה"א. עוד תשוב תראה, כי גזרת נחי למ"ד אל"ף לא תנוח האל"ף כי אם אחר ת"ג, קמ"ץ או ציר"י, לא זולת זה, לא כן גזרת נל"ה, שהה"א נחה בה, גם אחר הסגו"ל, עושה, אפנה. עוד זה ראה, כי בעלי האל"ף, אין בהם שום שנוי לשתתחלף האל"ף לזולתה מהאותיות הנחות, אם לא על דרך זרות, אבל בעלי הה"א, תשתנה ה"א השורש ליו"ד בנמצאים ומדברים, עָשִׂיתִי, צִוִּיתִי.

והנה הרז"ה [צוהר התיבה, תיבת הפעלים, אות ב'] אמר טעם לזה, לפי שלא תנוח הה"א באמצע תיבה לעולם, ע"כ. וטעם זקנים יקח, כי הקדמונים אמרוהו [ראה "שיטה אחרת" לראב"ע, בראשית יב, ד, ומכלול, ליק פב, א], אבל היא גופא טעמא בעי, מה נשתנה הה"א מכל שאר אותיות הנחות, במה שאסורה לנוח באמצע תיבה.

ומה שכתב הצוה"ת [צוהר התיבה, תיבת האותיות, אות ו] בזה, וז"ל, מאחר שהברת הה"א היא במדרגת המנוחה, כי היא תדמה להברת איש איף ויגע, אשר שבת וינפש בנוחו ממלאכתו, לכן לא תנוח באמצע תיבה, כי אין נכון להעמיד המבטא כ"כ באמצע תיבה, שלא תהא נשמעת כשתי מלות. וכן מה שלא יבואו שתי אותיות או"י רצופות באמצע תיבה, היינו לפי שמשך מהם כמו משך הה"א, ע"כ. ודבריו הם בלי מקום, שהרי אנחנו צריכים ליתן טעם על מה שלא תנו"ח הה"א כו', ואיך א"כ כתב לפי שהברת הה"א כו', שהרי אם תנוח, לא תהיה שם שום הברה עד שתדמה להברת איש עיף ויגע. ועוד, שאם היו דבריו נכונים, יותר ראוי שתמנע מציאת הה"א באמצע תיבה, בהיותה

מורגשת בנח נראה, לפי שאז יותר דומה הברתה להברת איש עיף, ואין נכון כ"כ להעמיד התיבה כ"כ, שלא תהא נשמעת כשתי מלות, ואנחנו מצאנו הה"א מורגשת בנח נראה, אף באמצע תיבה, כמו וַיִּתְמַהְמָה (בראשית יט, טז) בָּהְשַׁמָּה (ויקרא כו, מג). אלא ודאי פטומי מילי נינהו, וא"כ גם למניעת שתי אותיות נחות רצופות באמצע תיבה, תשובתו נשארה מעל.

ולבאר וליישב בטוב טעם, צריכים אנחנו לבאר מאמר קצר **מספר היצירה**, שכתב בזה הלשון: בג' אמות או"י. ואמרנו שהמדקדקים הקדמונים, ומכללם החבר בס' הכוזרי [מאמר שני, סימן פ', ראה פי' קול יהודה שם] והראב"ע בס' הצחות [בראש הספר], למדו מזה המאמר, לומר שהיסודות מכל התנועות הם שלשה, החול"ם והחיר"ק ופת"ח גדול, והנשארים המה מורכבים מאלה, ע"כ. והרבה קרקורים קרקרו האחרונים, לומר מאין הוציאו דבריהם אלו. אבל לדעת החכמים האלו, נאמרו בזה המאמר שבספר היצירה הנז', שאותיות או"י הן הנה האמות לכל התנועות הנולדות ומורכבות מאותן ההברות. וקראו לפת"ח בשם אל"ף, כי האל"ף נמשכת מהברת הקמ"ץ והפת"ח, ולחול"ם קראו בשם וי"ו, כי הוי"ו נמשכת מהחול"ם, וע"ד זה לחיר"ק בשם יו"ד. והיינו כי שמות הנקודות עצמן פת"ח חול"ם חיר"ק כו', עדיין לא היו בימי בעל הספר (ועיין בזה בס' **מסורת המסורת** [לרבי אליהו בחור], בהקדמה שלישית, ובספר **ערוגת הבושם** פרק כ"ו). וע"כ קרא להברות כל אחת בשם האות הנמשך ממנו, כנ"ל ברור.

[א"ה, ר' אליהו בחור סבור שכל ענין התנועות אינו מסיני ושמות הנקודות אינם אלא מאחרי חתימת התלמוד. ובעל ערוגות הבושם חולק עליו לגבי הברת התנועות, אך מודה לו לגבי שמות הנקודות. וראה גם מהר"ל (תפארת ישראל פרק ס"ט). ואפילו לאור הראיות שהביאו "שם הגדולים" (חלק ספרים מערכת ט אות ו) ובעל מאור עיניים (פרק נ"ט) מהזוה"ק והתיקונים, והבהיר ומערכת האלוקות, שדרשו את שמות הנקודות, שמזה מוכח שהיו השמות האלה קיימים עכ"פ בזמן התנאים רשב"י ור' נחוניא בן הקנה, מ"מ אינו מההכרח שהיו קיימים גם בזמן בעל ספר היצירה. ובפרט לפי השיטה המייחסת אותו לאברהם אבינו ע"ה].

והנה אחר שעינינו רואות שלא אמר בעל הספר אמות אהו"י (שיצרף גם הה"א עמם) וודאי ידע שהה"א אינה נמשכת מהברות היסודות עד שתקרא בשם אֵם, ולא תשוה הה"א לאו"י רק בנחותה לבד, כלומר שלפעמים אינה מורגשת.

ומעתה נשכיל ממוצא הדברים, כי גם בענין נחותן יש ביניהם התחלפות, כי אותיות או"י בנחותם נחים הם אחר התנועה המושכתם, ונקראת בכח הברת התנועה, רק שאינה

מורגשת לאוזן השומע. אבל הה"א, אחר שאינה נמשכת משום תנועה, אינה נקראת ג"כ בכח ההברה הקודמתה, אבל היא עומדת על המכתב בדרך כתיב ולא קרי, להודיע שורש המלה (או לאיזה צורך אחר).

מעתה דעת לנבון נקל, מה שתשמט לפעמים, והיינו אחר שאינה נכתבת לצורך ההברה, רק לאיזה סימן, לזה, אם יש איזה סימן להכיר שורש המלה בלא"ה, תפול לגמרי. והיינו במלת עָשָׂה, הה"א כתובה, להורות שהמלה היא מנל"ה [מנחי למ"ד ה"א], כי אם תפול, נטעה לומר שמלת עָשׂ הוא מנחי עי"ן, ע"מ קָם. אבל בעתיד, במלת תֵּפֶן, יש בלא"ה היכר שאין המלה מנחי עי"ן, כי אז היה ראוי תָּפוּן. וכן במלת וַיִּקֶן, היה ראוי וַיָּקָן, אלו היה מנ"ע, ליתֹ לן בה ממה שתפול הה"א לגמרי, אחר שאינה לצורך ההברה.

אבל האל"ף בנחותה, אחר שהיא נמשכת מהתנועה הקודמתה, היא כתובה לצורך ההברה ג"כ, אם באים כל השנויים שבעולם, אין מזיזין אותה ממקומה, וע"כ לא תפול במלת וַיִּקְרָא.

ומטעם זה עצמו לא תנוח האל"ף רק אחר ת"ג המושכת איזה הברה, ולא אחר ת"ק, כיון שהת"ק לא תמשיך הברת איזה אות נחה, אך תמשיך האל"ף אחריו. אבל הה"א, כיון שהיא עומדת בנחותה בדרך כתיב ולא קרי, מה לי אחר ת"ג מ"ל אחר ת"ק, תשאר על מקומה לצורך הוראתה. (ובמעט עיון יבואר מזה למה בטול הדחיק ואתי מרחיק אינו נוהג רק בה"א נחה בסוף התיבה, לא באו"י [א"ה לבד מאחדים המנויים במס"ג דניאל ה', ועוד ספורים היוצאים מן הכלל], ואין כאן מקום להאריך.) ולפ"ז ראוי ונכון הוא מה שלא תנוח הה"א באמצע תיבה, והיינו כי אחר שאינה לצורך הברת התנועה הקודמתה, אין ראוי להפסיק המלה באמצע בכתיב ולא קרי, א"ל מה שנמנו ע"פ מסורה.

ח. והנה אחר כלות באור הגזרות המיוחדות, נאמר כי יש שרשים אשר הם בלתי מיוחדות, אבל הם משותפות משתי גזרות, ואז נוהג בהן מנהג שניהם. כמו נָטָה, המלה משותפת מגזרת חסרי פ"נ ונחי ל"ה, לזה, בעתיד בקל נאמר ולא יִטֶּה לארץ מנלם (איוב טו, כט). ובהפעיל אַטָּה, ע"מ יַפִּיל אַפִּיל. ובחיבור וי"ו המהפכת, נופלת הה"א כמנהג בעלי ה"א, וַיֵּט שמים (תהלים יח, י), וכן בחירי"ק וַיִּז מדמה (מלכים ב ט, לג). וכן בלא וי"ו ההפוך נאמר ולא אָט (איוב כג, יא). שורש נשא משותף מחסרי פ"נ ומנחי ל"א. בָּא, משותף מנחי עי"ן ונחי ל"א, ושורשו בוא. אָפָה, משותף מנחי פ"א ומנחי ל"ה, וכן אָבָה. ולזה בעתיד מהם נאמר, את אשר תֹּאפוּ (שמות טז, כג), לא יֹאבֶה (דברים כט, יט). ולפעמים תחסר האל"ף גם מן המכתב, וַתֹּפֶהוּ מצות (שמואל א' כח, כד).

ט. בבאור הכנויים. דע כי שני מיני כנויים יש, כנויי הפעלים, כנויי שמות. כנויי הפעלים, הלא המה אשר סודרו פה על הלוח, פְּקָדוֹ פְּקָדָהּ. אמנם כנויי השמות הם דְּבָרוֹ דְּבָרָהּ, ואין לנו עסק בהם בלוח הזה, אבל זכרתים לבאר ההבדל אשר יש בין הוראות ב' מיני הכנויים. והוא, כי הוראות כנויי הפעלים הוא כטעם אוֹתוֹ אוֹתָהּ, כי באמרו פְּקָדוֹ, הרצון בו, פָּקַד אוֹתוֹ, אבל הוראות כנוי השמות, הוא כטעם שֶׁלּוֹ שֶׁלָּהּ, מורה על הקנין של מי הוא, כי באמרו דְּבָרוֹ, עַבְדּוֹ, הרצון בו, דָּבָר שֶׁלּוֹ, עֶבֶד שֶׁלּוֹ.

והנה השכל יורה, שכנויי הפעלים לא יתכנו רק בפעלים יוצאים, לא בעומדים, שהרי אמרנו כי הוראתם כטעם אותו, וכבר ידעתי שמלת את, אותו, יורה על איזה פעול, וא"כ הפעולה יוצאת לפ"ז מפועל לפעול, וזהו גדר פועל יוצא.

ואחרי שמצאנו בְּעָמְדוֹ לפני פרעה (בראשית מא, מו), שְׁבָתִי בבית ד' (תהלים כז, ד), שאלה הם פעלים עומדים ועכ"ז ימצא בהם כנויים, על כרחנו נאמר כי טעם כנוי פעלים עומדים הוא באמת כטעם שלו שלה, כמו כנויי השמות. ולסבה זו אינם נמצאים הכנויים בפ"ע [בפעלים עומדים], כי אם במקור. והיינו, כי המקור ושם המקרה, יבואו זה תחת זה. וא"כ הם כנויי שמות ממש, ובאמרו שְׁבָתִי, עָמְדוֹ, ר"ל ישיבתי, עמידתו, והיינו ישיבה שלי, עמידה שלו.

ומה שמצאנו אל תְּבוֹאֵנִי רגל גאוה (תהלים לו, יב), בני יְצָאוּנִי (ירמיה י, כ), לא יְגָרֶךָ רע (תהלים ה, ה), חשבו המדקדקים לזרים, ואמרו כי הוא מורכב מפועל ומלה, יצאו ממני, יגור עמך, תבא עלי. (ולפי מה שכתוב לעיל, דבור שלישי אות ג', כל אלה הזרים קרובים המה, ע"ש.)

וממה שאמרנו במה שקדם, יתבאר לך מהיכן יצא הענין שהמקור בכנוי יתפרש על אחד משני דרכים אם הפעולה יוצאת. כי וּמְשָׁמְרוֹ את השבועה (דברים ז, ח), הכנוי רומז על הפועל, אולם בְּשָׁמְרָם עקב רב (תהלים יט, יב), כנוי השם חוזר על המצוות הנשמרים, והם הפעול. וזהו מה שפרש"י ג"כ, לבלתי הָפְכִי (בראשית יט, כא), הופך אני, ור"ל, לפי שיש לפרש המלה שתהיה מתכונת הפעול, ובאור הפכי, הופך אותי, לזה כ' רש"י שאין ענינו שייך כאן, רק הבאור כאן הוא הופך אני, והוא מתכונת הפועל. והיינו כי כינוי וּמְשָׁמְרוֹ את השבועה, אינו כטעם אותו, רק כטעם שלו, כאלו כתב ומשמירה שלו את השבועה, וק"ל.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם